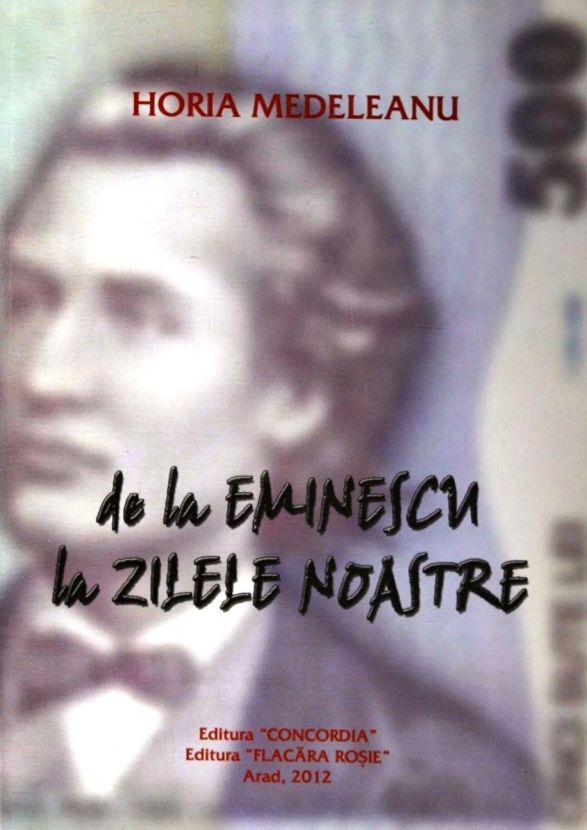
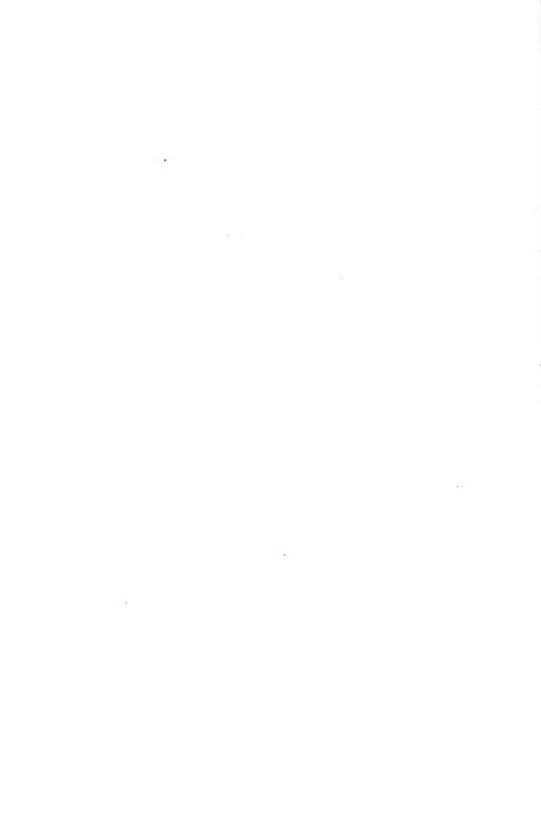

HORIA MEDELEANU

**de la EMINESCU
la ZILELE NOASTRE**

Editura "CONCORDIA"
Editura "FLACĂRA ROȘIE"
Arad, 2012

Horia Medeleanu
De la Eminescu la zilele noastre

Editura Concordia Arad
Editura „Flacăra roșie” Arad
2012

821.135.1
1754

D3c

Horia Medeleanu

De la Eminescu la zilele noastre

Editura CONCORDIA

Flacăra roșie

Editura „FLACĂRA ROȘIE“

Arad 2012

Procesare text: Adrian DUMITRU
Tehnoredactare și coperta: Violel SIMULOV

Lucrare apărută cu sprijinul Centrului Cultural Județean Arad
Director: Ana-Maria DUMITREAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
De la Eminescu la zilele noastre – Medeleanu, Horia; Arad – Editura „Concordia” 2012

ISBN: 0978-606-627-027-4

Editura "Concordia" Arad
Tel. 0257-533143
Mobil: 0722-358171; 0746-973690;
e-mail: office@editura-concordia.ro; stetcupetru@yahoo.com
web: www.edltura-concordia.ro
Editură înregistrată la Consiliul Național al Cercetărilor
Științifice din Învățământul Superior
Editor: Petre ȘTEȚCU

Editura "Flacăra roșie" Arad
Tel. 0357-407246
Fax. 0357-407245
Mobil: 0730-330770
e-mail: flacararosie@gmail.com
web: www.flacara-rosie.ro
Director: Romulus DUBĂȚ

Tipărit la Tipografia STAMPA S.R.L.
Tel.: 0257.349.004; Mobil: 0743.258.782; 0770.608.853
e-mail: stampasrl@yahoo.com

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin autorului. Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

NAȚIONALISMUL ROMÂNESC

Două tipuri fundamentale

Mulți români confundă naționalismul cu sentimentul național, acel atașament firesc față de neamul din care faci parte. Naționalismul este mai mult decât atât. El este o construcție ideologică, elaborată rațional, pe temeuri istorice și programe politice, propunând soluții unor probleme vitale ale unui neam. Cristalizarea unor doctrine naționaliste românești a fost determinată de pătrunderea capitalismului occidental și distrugerea vechiului „regim agrar” medieval. Existența noastră rurală într-un extrem de lung Ev Mediu a lăsat urme de neșters în ființa noastră. Acestea au constituit o puternică frână mentală în calea unor schimbări radicale, în traiectoria noastră istorică. „Așa am apucat din bătrâni!” Trecutul s-a opus cu îndârjire prezentului capitalist. Pe această opoziție s-a născut un anumit tip de naționalism care a văzut în „oamenii noului” niște uzurpatori ai „bunelor rânduieli bătrânești” din trecut, cum spunea Eminescu. Oamenii noi n-au adus decât ruină și nefericire, iar vechiul regim fusese cu mult superior celui „importat”. Idealizarea trecutului se îngemăna cu pongrirea prezentului.

Acest naționalism critic a fost practicat de partidul conservator. Ideologia acestui partid s-a conturat în discuțiile mebrilor celebrei societăți literare „Junimea” din Iași, aflată sub patronajul spiritual al lui Titu Maiorescu. Această societate a promovat o viziune romantică asupra trecutului și pesimistă asupra prezentului. Ne este greu să acceptăm că Eminescu, poetul nostru național, exponent al „spiritului”

Junimii, a fost, de fapt, un reacționar care s-a împotrivit prezentului burghez, privit numai în negru, prin prisma unui Ev Mediu pictat în roz.

Caragiale, un citadin convins, ne-a lăsat o caricatură a „burgheziei” orășenești, produse de capitalism. Dar Creangă? „Stau câteodată și-mi aduc aminte, ce vremuri și ce oameni mai erau în părțile noastre...” Acești trei mari scriitori ai neamului românesc considerau prezentul burghez ca o ruptură păguboasă cu trecutul istoric. Burghezia a impus bunului și blândului nostru popor niște „forme fără fond”, străine și nepotrivite cu „sufletul” său. Dar, Ștefan Zeletin, sociologul care a realizat cea mai serioasă radiografie a burgheziei române, ne asigură că „nicăieri instituțiile burgheze nu au izvorât din nevoile sufletești ale popoarelor, ci din nevoile capitalismului”, iar la noi „evoluția vertiginoasă” (exprimată în istoriografia noastră prin sintagma „arderea etapelor”) a societății burgheze a lăsat mult în urmă evoluția „spiritului românesc” spre modernitate. Din această cauză, istoria noastră a înregistrat un paradox ciudat: în timp ce burghezia românească a fost obligată, într-o primă urgență, să construiască „baza materială” a statului român modern, reacțiunea s-a preocupat de partea spirituală, condamnând capitalismul în sfera ideilor.

Din această atitudine s-a născut marea noastră literatură clasică! Dar, fără a avea în vedere ciocnirea dintre naționalismul sentimental — critic al celor care regretau trecutul și naționalismul pragmatic — constructiv (reprezentat de liberali) al mult hulitei burghezii române, nu putem înțelege istoria noastră modernă.

Înfruntarea celor două tipuri de naționalism, prin diversele lor variante, a durat decenii la rând, până la insta-

larea regimului comunist în România, când „partidul unic”, situat la putere, le-a „înfierat cu mânie proletară” pe amândouă, considerându-le „reacționare” și... „antinaționale”!

Dar „sufletul românesc”? Privind spectacolele pseudo-folclorice, transmise de Televiziunea Română, oftăm după „satu-n care ne-am născut”, dar în care, în niciun caz nu ne-am mai întoarce!

Un naționalism aparte

Un naționalism cu totul aparte s-a dezvoltat în Transilvania. Cauza trebuie s-o căutăm în însăși structura constituțională a acestei provincii aflate sub stăpânirea maghiară. Baza juridică a acesteia a constituit-o acea „înțelegere frățească” („fraterno unio”), încheiată în 1437 (în timpul răscoalei de la Bobâlna), între nobilimea maghiară, patriciatul orășenesc săsesc și fruntașii secuilor, în scopul întrajutorării, în caz de pericol. Înțelegerea a fost denumită „Unio trium nationum” (Uniunea celor trei națiuni). Ea legaliza excluderea românilor (care formau majoritatea locuitorilor) din viața politică a Transilvaniei, fiind considerați doar o „plebe tolerată”. Desigur, această masă de iobagi analfabeți nu se putea ridica la înălțimea unei idei naționale. Din rândurile ei nu se născuse încă o burghezie capabilă să înfrunte vechile rânduieli și instituții feudale, în spiritul european al aceluia timp. Rolul burgheziei și l-a asumat acea elită intelectuală („intelighenția”) formată de Biserica română unită cu Roma. Biserica greco-catolică a dat unul din marii purtători de destin românesc: episcopul Inochentie Micu Klein. Prima jumătate a secolului al XVIII-lea a fost dominată de această personalitate providențială. Încă de la începutul păstoririi sale (în anul 1729), Inochentie Micu Klein s-a manifestat ca șef suprem al

Inochentie Micu Klein

tuturor românilor din Ardeal, punând chestiunea românească pe baze naționale. El nu a elaborat o doctrină naționalistă propriu zisă, în schimb, a formulat și susținut în petițiile sale adresate Dietei din Cluj și Curții de la Viena, câteva idei simple, dar percutante:

1. „Suntem stăpânii ereditari în această țară, din timpul împăratului Traian”.
2. „Pe acest pământ al Transilvaniei, națiunea română nu este numai cea mai veche, ci și cea mai numeroasă”.

3. „Națiunea noastră nu este inferioară niciuneia dintre celelalte națiuni ale Transilvaniei”.

4. „Noi am fost zdrobiți de mulțimea sarcinilor de tot felul”.

Vechimea, continuitatea, sacrificiile grele, originea nobilă a poporului român constituie temele care au stat la baza contenciosului român — maghiar în trecut și — din nefericire — și azi.

Nimic nu a iritat mai mult trufia nobilimii maghiare din Transilvania, ca pretenția românilor de a fi egali săi. Cerând un statut de egalitate cu națiunile privilegiate din Transilvania, pentru toți românii, Inochentie Micu provoca o răsturnare revoluționară, introducând în argumentație înțelesul modern al termenului de națiune și anume acela de „totalitatea membrilor unei comunități etnice”. Demersul său presupunea o schimbare totală în mentalitatea și realitatea acelui timp și un salt de la Evul Mediu la lumea modernă. Nobilimea și celelalte stări privilegiate au intuit pericolul care amenința însăși baza juridică a sistemului feudal al Transilvaniei. În acest sistem, termenul de „națiune” („natio”) designa un grup social înzestrat cu privilegii de ordin politic și economic, fără conotații speciale etnice. (Nici iobagii maghiari nu făceau parte din „natio”!).

Prin acțiunea și ideile sale, Inochentie Micu și-a depășit timpul, dar sămânța semănată de el în brazdele sufletului românesc din Ardeal a dat roade. El a deschis un drum la capătul căruia s-a înfăptuit miracolul din 1 decembrie 1918.

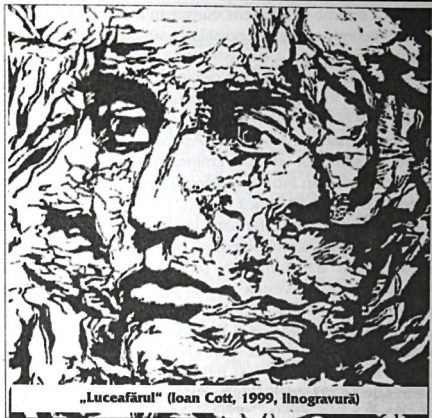
„Unirea cu Roma a condus pe românii din Ungaria pe drumul culturii: Cultura, însă, aprinde în om scânteia lui Prometeu, care din masă creează un popor, iar din popor, creează o națiune.” (Iancsó Benedek, „Roman politikai és történelmi tanulmányok”, 1896)

Eminescu, azi

În fiecare an, la 15 ianuarie, îl sărbătorim pe Eminescu, marele poet al neamului. Cum? Învăluit în fumul de tămâie, ieșit din cădelnițele unor sacerdoți de ocazie, chipul astral al poetului își pierde înfățișarea reală. Eminescu a devenit astfel o zeitate intangibilă. Fără să-și dea seama, cădelnițându-l, acești sacerdoți reușesc contrariul, în loc să-l apropie, l-au îndepărtat de noi. Cine știe azi, despre Eminescu, altceva și mai mult, decât din supralicitata poezie „Scrisoarea III”? Cine a pătruns în gândurile sale despre neamul românesc? Dacă vrem să-l cunoaștem pe Eminescu dincolo de perdeaua fumului de tămâie trebuie, să avem în vedere, în primul rând, formația sa spirituală germană, influența filosofiei germane (în special, Scopenhauer) și cea a romantismului german. Spre deosebire de romantismul francez, orientat spre viitor, cel german avea privirea îndreptată spre trecut. Romantismul francez este dinamic (sub flamura lui s-au format aproape toți marii noștri luptători „pașoptiști”), cel german este contemplativ. Acestui romantism i-a aparținut Eminescu prin însăși firea lui. O spune el însuși:

„Nu mă-ncântați nici cu clasici,
Nici cu stil curat și antic —
Toate-mi sunt de o potrivă,
Eu rămân ce-am fost: romantic.”

Propensiunea sa romantică l-a făcut pe Eminescu să vadă trecutul nostru medieval în culorile cele mai strălucitoare, acel trecut cu voievozi viteji și evlavioși, cu boieri buni, milostivi, iubitori de glia strămoșească și care trăiau într-o dulce armonie cu țăranii lor. În marea lui iubire, Eminescu a atribuit neamului său numai însușiri pozitive.

„Luceafărul“ (Ioan Cott, 1999, linogravură)

Însușirile noastre rele veneau din afară. Ele ne-au fost înucate de străinii așezați printre noi, însă acestea dispăreau odată cu cei care ni le-au implementat. „După ce au plecat fanarioții, urmele acestor damblagii au dispărut ca și cum ar fi fost șterse cu buretele“, spune el într-un articol.

Idealizarea Evului Mediu românesc, a „bunei gospodării bătrânești“, l-a făcut pe Eminescu să condamne eforturile pașoptiștilor liberali de modernizare a țării. A scris cu patimă despre ceea ce considera „vina cea mare a generației trecute (adică pașoptiste, nota mea) care, orbită de o civilizație străină, a crezut că introducând formele exterioare ale ei, au introdus și cuprinsul“.

Iată că schimbarea în sens european a determinat atunci — ca și acum! — luări de poziții opuse. Eminescu nu a fost împotriva progresului, dar aștepta ca acesta să se realizeze de la sine, printr-o „evoluție organică”, așa cum se întâmplă lucrurile în natură. „Non vatur saltus in natura” (În natură nu e posibil saltul), susținea el, parafrazând dictonul unui mare naturalist suedez. Aplicând legile naturii, în domeniul științelor istorice, Eminescu pierdea din vedere un fapt elementar: între Evul Mediu și epoca modernă, s-a petrecut o revoluție, adică un salt, iar nu o trecere evolutivă de la o structură inferioară, la alta superioară. În perspectiva istorică, „sfatul boierilor” (sau „divanul domnesc”) nu se putea transforma în parlament modern și nici voievodul nu devenea monarh constituțional (sau președinte de republică), precum nici dugheana cămătarului din târgurile Moldovei și Valahiei nu se metamorfoza în Banca Națională Română. Dar, chiar dacă „proiectul” său politic, în ansamblu, a fost infirmat de istorie, multe din ideile sale se dovedesc dureros de actuale, ele fiind niște adevăruri permanente: „Temeiul unui stat e munca”. „Bogăția unei țări nu este în aer sau pământ, ci în brațe, iar unde lipsesc brațele și calitatea producției e proastă, nu poate fi nici vorbă măcar de o țară bogată.” Eminescu dorea — cât de actual! — „statomie în toate ramurile administrației și justiției, neatârarea funcționarului onest și inteligent de capriciile ministrului.” Și o concluzie, ca un „memento” sau avertizare: „Un stat unde funcțiunile publice se exploatează de o gloată de oameni care nu produc nimic, ci numai consumă resursele bugetare, se condamnă singur a fi neputincios și sterp.”

P.S. Toate citatele și cele care urmează sunt preluate din M. Eminescu, OPERE, ediția Ion Crețu, 1938/39.

Naționalismul lui Eminescu (I)

Iubindu-și neamul din toate puterile sufletului său mare, Eminescu n-a putut să nu fie un naționalist în acel timp istoric, în care abia se înfiripa un „stat național” român. În articolele sale din ziarul „Timpul” (organul „Partidului Conservator”), consacrate „ideii naționale”, articole scrise cu pasiune, iar unele chiar cu vehemența unui profet, Eminescu atrăgea atenția asupra pericolelor ce pândeau tânărul stat român, în condițiile în care țara era împânzită de elemente străine, unele recent imigrate. În concepția sa, „chestiunea de căpetenie pentru istoria și dezvoltarea acestei țări este ca elementul românesc să rămână cel determinant, ca el să dea tiparul acestei forme de stat, ca limba lui, înclinările lui oneste și generoase, bunul lui simț, cu un cuvânt geniul lui să rămână și pentru viitor norma de dezvoltare a țării. Voim statul național, nu statul cosmopolit, nu o Americă dunăreană”. Prin „stat național” Eminescu înțelegea un stat „al românilor” și „pentru români”. O spune simplu și lapidar: „Statul nostru nu are altă rațiune de a fi decât aceea că e stat românesc, deci dezvoltarea elementului românesc trebuie să fie ținta noastră de căpetenie”. Căci „civilizația adevărată a unui popor constă nu în adoptarea cu toptanul de legi, forme, instituții, etichete, haine străine. Ea constă în dezvoltarea naturală, organică, a propriilor puteri, a facultăților sale proprii (teza evoluționistă, nota bene).

Nu există o civilizație umană generală accesibilă tuturor oamenilor în același grad și în același chip, fiecare popor își are civilizația sa proprie, deși în ea intră o mulțime de elemente comune și altor popoare”. Poporul român e același pretutindeni, căci : „nu există nicio deosebire între rasa

română din Muntenia, Moldova, din cea mai mare parte a Ardealului și a Țării Ungurești.” (Eminescu se referă la județele de azi Arad, Bihor, Satu Mare, Sălaj, care erau integrate regatului maghiar, sub denumirea de „Partium”). „Păstrarea predominării rasei române în țară” este un imperativ politic, spune Eminescu.

Dar cine este poporul român? „Când vorbim de poporul român știm foarte bine de cine vorbim. Nu de amestecături, nu de oameni veniți de ieri, de alaltăieri, în una din provinciile Daciei lui Traian, ci de acel element etnic ieșit din încrucișarea romanilor cu dacii, de rasa romană. Aceasta a fost în trecutul țărilor noastre masa formatoare de stat, cea istorică, aceasta trebuie să rămână și de acum înainte.” (În paranteză fie spus, Eminescu avea în vedere tipul ideal de „român pur”, așa cum l-a plăsmuit imaginația lui romantică, dar există el, oare, în realitate?)

II

Naționalismul lui Eminescu avea un caracter exclusivist. El făcea o distincție tranșantă între „elementele istorice și autohtone ale aceste țări” și „spuma de fanarioți noi care s-au pripășit aici de 50-60 de ani încoace.” Aceștia constituiau „elementele de disoluție, demagogia României.” Din aceștia s-a format ceea ce Eminescu a numit „pătura superpusă” care a devenit clasa dominantă. Aceasta s-a așezat deasupra „țaranului, a moșneanului, a breslașului, a boierului, mare și mic, neavând de loc nici natura, nici instinctele poporului nostru.” Eminescu aseamăna neamul românesc cu un stejar, iar „pătura superpusă” cu buruienile. Dar, „stejarul nu crește pretutindeni, buruienile în tot locul”. Aceasta nu înseamnă că buruienile au o „putere intrinsecă mai mare de a exista și a domni”. Și o apreciere valabilă în

zilele noastre: „Dacă într-un mediu stricat viclenii și mișei înfloresc, nu e o dovadă că au o putere intrinsecă, superioară celor inteligenți și de caracter, ci numai că MEDIUL (sublinierea lui Eminescu) e favorabil pentru decăderea morală și nefavorabil pentru sănătate.” Împotriva teoriei „păturii superpuse”, adversarii săi aduceau exemplul Statelor Unite și Belgiei, state în care împrejurările ar fi asemănătoare celor de la noi. „Sunt tocmai statele contra comparării cu care am protestat totdeauna” — spune Eminescu. „Acestea sunt formațiuni noi, fără caracter național propriu, în care originea locuitorilor este indiferentă, amândouă fără trecut. Tocmai cerința de a lăsa România să se prefacă într-o Americă sau o Belgie a Orientului este aceea căreia ne opunem din toate puterile. Nouă nu ne este de loc indiferent elementul ce are a determina caracterul și soarta acestei țări. Pretindem în mod absolut ca el să fie același care a determinat caracterul țării de la 1200 — 1700 (adică până la domnia fanariotă, nota mea). O țară care ar apuca căile americanismului deplin devine indiferentă pentru român și e cel mult o expresie geografică, o firmă, un hotel, nu o patrie, nu un stat național.” (Eminescu făcea aceste considerații după Congresul de la Berlin din 1878, care condiționa recunoașterea independenței României de modificarea articolului 7 din Constituția noastră care interzicea „împământenirea evreilor”, adică „dreptul de cetățenie”).

III

În ce a constatat „răul” în România din acea vreme? Eminescu a răspuns: „În putreziciunea socială și politică, asta e cheia tuturor relelor și suferințelor noastre.” Ce a generat această putreziciune? „Posibilitatea dată unor

Negustor grec

nulități și unor parveniți de a trăi din buget, din fel de fel de întreprinderi, din amenzi, din înlezni și comisioane, posibilitatea constituțională dată unor oameni de proveniență incertă de a exploata munca poporului fără nicio

De la Eminescu la zilele noastre

compensație în schimb, iată răul, poate incurabil, al organizației noastre!” (statale, n.m.). De această posibilitate au profitat mulți străini, în special greci: „Când vedem milionari ca Stolojan (să nu se confunde cu cel de azi!), Carada, Fereckydīs, Giani, Culoglu, Cariagdi, Caligari, etc., făcând avere fără muncă și fără capital, nu mai e îndoială că ceea ce ei au, alții au pierdut”. Calea de îmbogățire a acestora este, în principal, „sustragerea, furtul, fie legal, fie ilegal”. „Un om de stat care cheltuiește o sumă bugetară în mod productiv, încât suta de lei cheltuită corespunde într-un loc oarecare cu o mie în producția publică, a făcut cu adevărat un serviciu”. Numai acest om trebuie răsplătit, spune Eminescu. Cu alte cuvinte, clasa dominantă „trebuie să compenseze prin muncă intelectuală cinstită și intensivă, cheltuiala ce o susține”. Dar, cu totul alta este situația la noi. La noi, „oameni incuți, incapabili de a munci, incapabili de a pricepe un adevăr, fac demagogie, fură prin amăgire voturile alegătorilor, devin oameni politici și dau buzna în bugetul de stat.” Nu vi se pare că istoria se repetă?

Oare aceste considerații ale lui Eminescu nu sunt valabile și azi? În folosul acestei păături de parveniți, „domnia demagogiei fanariote trebuie eternizată, ideea apărării celui slab trebuie înlăturată cu totul, furia câștigului cu orice preț, a exploatării, a amăgirii, trebuie să se întindă asupra țării întregi.” Înmulțirea acestor parveniți „a produs răul social al împrumutării și sărăcirii claselor producătoare, iar mizeria are ca efect imediat demoralizarea”. Eminescu scria aceste rânduri exact în anul în care publica „Scrisoarea III” (1881), cu arhicunoscutele sale versuri: „Cum nu vii tu, Țepeș Doamne, ca punând mâna pe ei, Să-i împarți în două cete: în smintiți și în mișei, Și în două

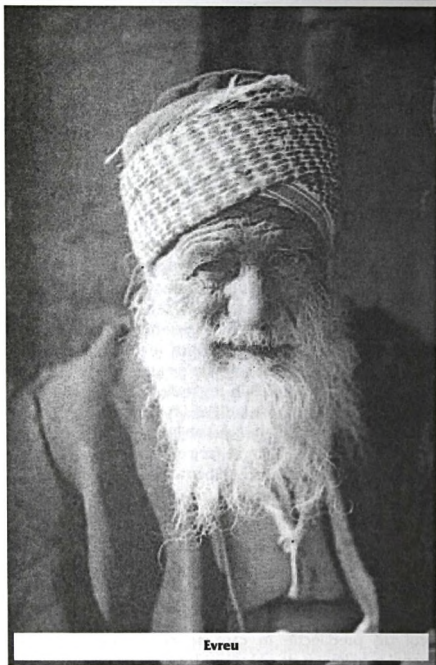
temniți large cu de-a sila să-i aduni, Să dai foc la pușcărie și la casa de nebuni!”

Ce soluție preconiza Eminescu? „Clasele muncitoare trebuie scăpate de paraziți, aceștia trebuie siliți la munca la care se pricep. La tăiat lemne, serurie, la cârciumărie, Carada. Nu inși cu abecedarul în mână, nu escroci și tâmpiți în demnitățile statului, nu cocote și pungășie în afacerile publice. O reorganizare socială, având ca principiu apărarea muncii, înlăturarea paraziților din viața publică, iată ceea ce este de neapărată trebuință.” Oare nu este valabil și azi acest principiu formulat de Eminescu?

Eminescu și „chestiunea israelită” (I)

A fost Eminescu un antisemit în deplinul înțeles al cuvântului? Antisemitismul autentic este prin definiție rasist. El propagă ura contra evreilor pe criterii biologice, considerându-i o rasă în primul rând inferioară, „degenerată” și din această cauză incapabilă de fapte bune în folosul societății. Eminescu a pus problema evreiască în termeni economici, având în vedere impactul unui capitalism de tip occidental asupra unei țări „eminamente agrară” și a unei societăți aflate încă într-un stadiu patriarhal „cuminte”, marcat de tradiții și comportamente din Evul Mediu. Pe acest teren, capitalismul din prima lui fază („capitalismul sălbatic”), nemilos și hrăpăreț, nu putea face decât ravagii.

Din „Laisser faire, laisser passer” (lăsați să se facă, lăsați să treacă), maxima fiziocraților francezi, însemnând libertatea absolută a comerțului și concurența ridicată la rang de principiu au suferit, în primul rând, clasa de jos și cea mijlocie din societatea românească. Agenții principali ai „capitalismului sălbatic” s-au dovedit a fi evreii. Foarte

Evreu

mulți s-au „scurș” din Galiția, în Moldova. Datorită experienței lor în mînuirea banului (elementul emblematic al economiei capitaliste), experiență transmisă din „tată-n fiu”, evreii s-au adaptat rapid la noul sistem din România. Profitînd de lipsa de îngrădiri din partea statului, evreii s-au îmbogățit în special prin acordarea de împrumuturi, percepînd camătă fixată după bunul lor plac. Așa cum am menționat, cei care au avut de suferit mai mult au fost păturile de la baza societății. „Nici micul industriaș — spune Eminescu —, nici micul proprietar (agrar, n.m) nu sunt în stare de a găsi credit pentru industria lor, pentru cultivarea pămîntului, decât în condiții ruinătoare pentru existența lor. Micul industriaș e redus a se face simplu lucrător, micul proprietar agricol, este silit a-și vinde pămîntul capitalistului.” (Ziarul „Timpul”, 24 mai 1879).

Încă odată și încă odată, Eminescu nu-i învinuiește — în primul rând — pe evrei, ci politica guvernanților liberali, care au „copiat” legi nepotrivite pentru realitățile social-economice românești. „Sub regimul libertății s-au produs fapte care dovedesc, că indivizi lăsați pradă concurenței universale, cei mai puțini și mai abili (nu pot să nu mă gândesc la ziua de azi, H.M.) se fac cei mai bogați și mai puternici, încât concurența și libertatea nu folosesc decât acestora”. Și mai departe: „Capitaliștii omnipotenți și lacomi storc populația, iar guvernul îi vede și-i lasă să facă. Uzururarii (cămătarii, nota mea) sunt organizați ca o ceată de tâlhari. Agenții lor descoperă pe industriașul sau pe țăranul nevoiaș, îi înșeală fără sfială și fără nicio piedică, iau țăranului averea și meseria și țăranul ajunge a fi proletar”. (ziarul „Timpul”). Și acum, o situație cumplită: „Cârciuma e locul de predilecție în care se contractează datoriile. Țăranul este invitat de speculant la cârciumă, i se arată spre

De la Eminescu la zilele noastre

cumpărare lucruri pentru femei sau copii și i se spune că dacă el n-are mijloace spre a le cumpăra... i se vor da pe credit lucrurile și băuturile. Astfel se suscită trebuințe pe care țăranul nu le poate satisface din mijloacele pe care le are.” „Pentru asemenea trebuințe se contractează datoriile, se stipulează dobânzi pe lună, pe săptămână, se revizuieste socoteala din timp în timp, se adaugă și se socotesc dobânzi la dobânzi, se stipulează clauză penală și apoi se prezintă creditorul și debitorul la notar spre a încheia un act care cuprinde o sumă de mai multe ori mai mare decât cea primită”. Efectul final: sărăcia și demoralizarea.

Nu se poate nega că Eminescu a pus un accent prea mare - aş zice, pasional - asupra rolului jucat de străini, în special greci și evrei, în viața neamului românesc, fapt pentru care mulți comentatori l-au considerat xenofob și antisemit.

Pe de altă parte, nu se poate nega nici că evreii au constituit o problemă apăsătoare pentru România din acel timp. Preocupat de destinul neamului său, Eminescu nu putea ignora „chestiunea israelită”. A fost, însă, Eminescu un antisemit în deplinul înțeles al acestui termen?

(II)

În al doilea rând, Eminescu nu imputa evreilor numai calitatea de agenți feroci ai „capitalismului sălbatic”, într-o țară agrară și o societate românească încă naivă și inocentă (deci, ușor de înșelat!), ci mai ales că nu se pot asimila. Evreii și-au continuat drumul lor în diaspora timp de secole, fără să-și piardă conștiința că reprezintă o nație fără limbă, fără teritoriu, dar având propriile lor legi, păstrându-și specificitatea și identitatea, cantonați într-o religie și o

tradiție urmate cu rigurozitate. Ei aveau un Dumnezeu al lor și numai al lor, care îi ocrotea și-i făcea să se simtă diferiți de cei în mijlocul cărora i-a așezat soarta.

„Există un evreu român?” - întreabă Eminescu. „Nu!” Din punctul său de vedere, evreii nu puteau să devină „cetățeni români” și cu atât mai puțin „români”, deoarece: „Strâns legați prin conștiința lor de unitate națională, evreii de pe fața pământului, cu toate că unii se pretind germani, alții francezi, italieni ori maghiari, ni se înfățișează ca o ligă internațională puternică prin bogățiile de care dispune și prin relațiile membrilor săi” (Ziarul „Timpul”, 8 iunie 1879).

Situat pe pozițiile Partidului Conservator, Eminescu a atacat măsurile în favoarea evreilor, luate de Partidul Liberal, aflat la putere: „Să nu uitate nimeni, că evreii fiind clasa de mijloc (adică burghezia, nota mea) și legislația liberală fiind exclusiv în favoarea acestei clase, ei vor deveni stăpânii privilegiați” (Ziarul „Timpul”, 19 iunie 1879).

Congresul de la Berlin din 1878, în urma războiului ruso-româno-turc din 1877, apelând la „principii umanitare”, a impus guvernului român anularea articolului 7 din Constituția din 1866, care nu acorda evreilor „împământenirea” (frumos cuvânt!), adică dreptul de cetățenie. Puține voci s-au ridicat atunci împotriva acestei decizii arbitrare, printre care cea mai puternică a fost a lui Eminescu. (Mai sunt de menționat vocile lui Bogdan Petriceicu-Hașdeu și Vasile Conta, filosoful și prietenul lui Eminescu).

Părerăa lui Eminescu a fost tranșantă: „Sunt unii care, pornind de la cugetări zise umanitare și de la idei generale de dreptate, cred că rezolvarea acestei chestiuni (adică cea israelită, n.m.) ar fi simplă, având a consta în articolul 7 din

Constituție și acordarea tuturor drepturilor la toți israeliții fără nicio deosebire și fără luarea niciunei măsuri. A proceda în asemenea mod general înseamnă a fi sclavi ai noțiunilor abstracte, fără considerarea împrejurărilor deosebite ale fiecărei țări!"

Eminescu era de acord că așa numita „emancipare” au dobândit-o evreii în alte țări, dar acolo „ea a fost rodul unui lung proces la care înșiși israeliții au luat parte prin dovezile ce au dat de asimilare și prin participarea în tot felul de lupte pentru bunurile cele mai de preț ale acelei națiuni.” Așadar, „emanciparea nu s-a efectuat deodată (ca în România, n.m.) niciunde”. Statele care au acordat-o „au căutat în mod treptat să-i pregătească pe israeliții stabiliți acolo spre a fi apti la exercițiul tuturor drepturilor.” În cazul nostru, Tratatul de la Berlin ne pune la discreția Puterilor europene, aceasta datorită faptului că evreii, „strâns legați prin conștiința lor de unitate națională... ni se înfățișează ca o ligă internațională puternică prin bogățiile de care dispune și prin relațiile membrilor săi.”

Și concluzia lui Eminescu: „Dacă evreii din România ar avea câtuși de puțină suflare de iubire pentru țara în care trăiesc și ai cărei cetățeni vor să fie, ei încă de mult ar fi declarat că nu vor să sporească greutățile, cu care ne luptăm (România abia ieșise din război, n.m.) și că, încrezându-se în bunul simț politic al românilor, nu stăruiesc să li se acorde numaidecât drepturile, prin aceasta ar fi dovedit că țin la țară, țin la români, că în lupta cu străinii vor sta alături de noi și astfel ar fi câștigat meritul la drepturile pe care le pretind.”

În acea perioadă de început a istoriei noastre moderne, încărcată de tot felul de contradicții, tensiuni, incertitudini și fără puncte de sprijin în exterior, niciun rând din scrierile

politice ale lui Eminescu nu degajă ură împotriva evreilor. Antisemitismul marelui poet, pe care unii istorici actuali îl accentuează (Florin Constantiniu, Catherine Durandin, printre alții), trebuie nuanțat. Eminescu nu cerea expulzarea evreilor, nici „ghettoizarea” lor (iar ideea unei exterminări de tip nazist îi era total străină), pretindea doar o reglementare a problemelor puse de o adevărată invazie evreiască haotică, în special în Moldova (unde „coborau” evreii din Galiția poloneză) și luarea unor măsuri legislative pentru stăvilirea efectelor nocive ale acestei invazii. Desigur, tonul său a fost vehement, potrivit temperamentului său ardent.

Definiția naționalismului său ne-o oferă el însuși: „Nu ura contra rasei israelite, nu patima, nu considerentele religioase ne-au silit a menține un atât de strict punct de vedere, ci mai cu seamă natura ocupațiilor economice ale evreilor (în special cămătăria infernală, n.m.), precum și persistența lor de a vorbi în familie și în piață un dialect polono-german care-i face neasimilabili cu poporul român.” (Ziarul „Timpul”, 7 octombrie 1879).

Este adevărat, ulterior s-a dezvoltat în România un puternic curent antisemit, provocat și de unele intervenții din afara țării, în favoarea evreilor. Acest curent a atins un grad înalt, în anii '30 ai secolului al XX-lea, în mișcarea legionară, dar pentru aceasta nu-i vinovat Eminescu.

P.S.1: Articolul 7 din Constituția din 1866: „Doar străinii de rit creștin pot să obțină calitatea de român.”

P.S.2: Articolul revizuit în 1879: „Străinul poate căpăta naturalizarea adresând o cerere urmată de o perioadă de așteptare de zece ani.”

Eminescu despre românii ardeleni (I)

Eminescu a fost legat de destinul neamului românesc de pretutindeni, cu toată ființa lui, dar a manifestat o atenție aparte față de românii ardeleni. A sesizat și a înțeles asprimea naționalismului românilor din Ardeal, pe care l-a considerat o ripostă firească, pe măsura regimului de asuprire națională la care erau supuși. Într-o scrisoare din 1871, trimisă din Viena și adresată lui Iacob Negruzzi, Eminescu pune naționalismul românilor ardeleni „sub influența spiritului maghiar”. Românii au învățat de la unguri „acel exclusivism radical care îi caracterizează pe ungurii înșiși”. Încercările de maghiarizare a românilor, printr-un sistem de opresiune, n-au făcut altceva decât au îndârjit reacțiile de apărare ale acestora.

Încorporarea Transilvaniei la Ungaria, în urma deciziei Dietei de la Cluj, din 1865 și apoi anularea autonomiei sale prin acordul austro-ungar din 1867, împreună cu efectele sale nocive asupra românilor ardeleni, au provocat o intervenție fulminantă a lui Eminescu, în presă. În anul 1870 (avea doar 20 de ani!) a publicat un articol în „Federațiunea” din Pesta, în care face un adevărat rechizitoriu politicii habsburgice discriminatorii: „E timpul ca să ni se răsplătească și nouă sacrificiile pe care le-am adus secol cu secol acestei Austrii, care ne-a fost vitregă, și acestor habsburgi, pe care îi iubim cu idolatrie fără să știm de ce, pentru care ne-am vărsat sângele fără ca ei să facă ceva pentru noi. Astăzi credem că ar fi venit timpul ca să pretindem și noi ceea ce ni se cuvine de secole (asupra acestui text eminescian ar trebui să reflecteze unii intelectuali români de azi, care susțin nostalgic ideea unei noi Mitteleuropa). E timpul să declarăm, neted și clar, că în țara noastră (adică Transilvania, nota mea),

căci este a noastră mai bine decât a orișicui, noi nu suntem și nici nu vrem să fim maghiari ori nemți. Suntem români, vrem să rămânem români și cerem egala îndreptățire a națiunii noastre." Nu cunosc cuvinte mai calde și, în același timp, mai adevărate la adresa românilor din Imperiul Habsburgilor ca acestea ale lui Eminescu.

Dar, marele poet nu a profestat un naționalism îngust. El a fost conștient că dualismul austro-ungar defavoriza toate naționalitățile nemaghiare din Ungaria. Într-un alt articol din „Federațiunea” din același an („Echilibrul”), Eminescu susținea desființarea dualismului austro-ungar și dreptul fiecărei naționalități din Imperiul bicefal de a-și hotărî singură viața prin legi proprii, având organul său legislativ. Pentru toate suferințele românilor ardeleni, Eminescu nu a învinuit pe maghiari, ca entitate etnică: „Vina acestei direcțiuni (politice, nota mea) o au descreierații lor de magnai, a căror vanitate îi face să creadă că în această țară, ce e mai mult a noastră (Transilvania, nota mea) decât a lor, ei vor maghiariza până și pietrele. Magnai care și-au început viața cu scrieri fanatice și exaltate... spre a sfârși copii bătrâni ce pătează părul lor alb cu tot ce e mai degradat, mai obscen, mai teluric în această natură ce-i zic ome-nească.” În tot ceea ce a scris Eminescu despre românii ardeleni întâlnim o analiză lucidă, tăioasă, potrivită temperamentului său puternic, dublat de o mare iubire față de cei din neamul său, dar și de înțelegere față de celelalte naționalități asuprite din Imperiul bicefal.

(II)

Dualismul austro-ungar, încheiat în anul 1867, a însemnat pentru Habsburgi, un act penibil și un compromis. În schimb, pentru aristocrația maghiară a constituit un triumf

și o mare victorie. Ceea ce n-a reușit Revoluția de la 1848-49, prin forța armelor, aristocrația maghiară a realizat pe „cale pașnică”: restaurarea Ungariei istorice („Ungaria Mare”). Încoronarea împăratului habsburgic Francisc Iosif, ca „rege” al Ungariei, în 8 iunie 1867, a consfințit o cvazi independență a statului întemeiat de Ștefan I „cel Sfânt”. Noul „rege” a dizolvat imediat dietele de la Cluj și Sibiu și a declarat nule și neavenite legile emise de acestea. Maghiarii au dobândit astfel o hegemonie absolută asupra celorlalte naționalități din statul ungar.

Aflat la studii, la Viena (1869-1872), Eminescu va reacționa pe un ton dur asupra acestei situații: „Până când să domnească cutare ori cutare și nu toți? Suveranitatea și legislația trebuie să porceadă de la toate popoarele ca atare. Nimeni nu trebuie să fie aici stăpân decât popoarele însele și a trece suveranitatea în alte brațe decât în acelea ale popoarelor este o crimă contra lor.” („Să facem un congres”, Ziarul „Federația” din Pesta, 1870). Habsburgii au crezut că prin uniunea cu Ungaria vor consolida unitatea unui stat multinațional. Dimpotrivă, spune Eminescu, căci „unitatea Austriei nu cere existența unei Ungarii cum este ea astăzi. Ungaria nu este o condiție a unei Austrii puternice”. Și mai departe: „Ungurii nu sunt superiori în nimica națiunilor cu care locuiesc la un loc, iar acest palat de spume mincinoase, cu care au înșelat Europa este, privit de aproape, forma ridicolă a unor pretențiuni ridicole”. Și încă: „E trist de a vedea în inima Europei o națiune ce se află în Evul Mediu... o națiune mică la număr și fanatică în aspirațiuni, căreia o apucătură politică (dualismul, n.m.) i-a dat neînțelepțește supremația asupra unor națiuni tot așa de mari la număr și în nimica mai înapoiate”. („Echilibrul”, în ziarul „Federațiunea” din Pesta, 1870). Ce soluție pre-

coniza Eminescu — ATUNCI — pentru eliminarea contradicțiilor datorate dualismului austro-ungar? Federalizarea Imperiului Habsburgic. Ideea federalizării însă „trebuie să se conformeze cu trebuințele tuturor popoarelor, ea (ideea n.m.) să trăiască în toate (popoarele, n.m.) și toate (popoarele) să trăiască în ea, fiecare în concentrațiunea (numărul și specificul) sa proprie.” Monarhul să fie un simbol, „personificarea fiecăreia din națiuni... titlul ce se pune pe o carte, dar acel titlu nu poate fi o contrazicere a celor cuprinse în carte.”

Prin aceste idei, Eminescu îl precede cu trei decenii pe Aurel C. Popovici. În cartea sa mult dezbătută la timpul său, „Die Vereinigten Staater vom Gross — Österreich”, Leipzig, 1906 (tradusă în românește în 1939, cu titlul „Statele Unite ale Austriei Mari”), Aurel C. Popovici pledează pentru reformarea monarhiei habsburgice prin abolirea dominației maghiare și înlocuirea dualismului cu un stat federal sub sceptrul monarhului, respectarea drepturilor firești ale naționalităților, precum și delimitarea teritorială a acestora.

Desigur, acest proiect a fost anulat de istorie, dar la data la care Eminescu a enunțat ideea federalizării și cea la care Aurel C. Popovici și-a elaborat cartea, cine ar fi putut să prevadă miracolul din 1 Decembrie 1918?

(III)

Toate popoarele își au complexe lor. Cuibărite în subconștientul colectiv, ele determină anumite reacții și atitudini. Maghiarii au și ei unul pe care l-aș denumi ad-hoc, „complexul numărului”. Acesta este produsul unui paradox al destinului maghiar: un popor mic, puțin numeros, a înfăptuit o istorie mare (ne place, nu ne place, acesta-i

adevărul). Maghiarii au avut un strălucit Ev Mediu. Au reușit să stăpânească teritorii mult mai întinse decât cel propriu și să subjuge popoare care, la un loc, depășeau cu mult numărul maghiarilor cuceritori. În Evul Mediu, această situație n-a avut urmări importante, conflictele erau de ordin social — de „clasă” — nu etnice. Secolul al XIX-lea — „secolul naționalităților” — a generat aprige conflicte naționale. Trezirea la viață și nevoia de afirmare a naționalităților din Imperiul Austro — Ungar au pus maghiarilor probleme cu totul noi. În „bucata” care le-a revenit din vechea monarhie habsburgică, în urma dualismului, maghiarii s-au văzut minoritari în propriul lor stat! Numărul lor mult mai mic decât cel al popoarelor încadrate în statul maghiar, a constituit un semnal de alarmă. Un lider pașoptist de o mare luciditate, avea să pronunțe o sentință gravă: „Trebuie să ne grăbim să-i maghiarizăm pe valahi și pe slavi, altcum vom pieri!” Ce însemna maghiarizarea? „Înmulțirea numărului” de maghiari pe măsura unui stat mare, o înmulțire artificială prin transformarea forțată a celor de altă naționalitate în maghiari, realizându-se astfel „un stat național unitar”, puternic. (Nu a dorit și Ceaușescu să ne „înmulțim” — însă pe cale naturală — românele fiind obligate să nască patru prunci, pentru a deveni astfel o „națiune mare”?). În acest scop, guvernării de la Pesta vor elabora legi drastice, „legea naționalităților”, „legea învățământului”, culminând cu „legea electorală”, despre care Eminescu s-a pronunțat într-un editorial din ziarul „Timpul” („Autonomia Ardealului”, 4 noiembrie 1882): „Între mijloacele de a înlătura pe români de la viața publică, cel mai de căpetenie e legea electorală excepțională, menținută pentru Transilvania. Legea aceasta e făcută în favorul exclusiv al populației orășenești — și românii sunt în

cea mai mare parte țărani — apoi în folosul nobililor — toți maghiarii sunt nobili și votează direct, fără cens (obligația țăranului dependent de a plăti stăpânului feudal o anumită sumă de bani pentru folosința pământului. În funcție de mărimea censului se obținea dreptul la vot. Datorită censului ridicat, puțini români puteau să voteze.) „Astfel s-a creat o lege anume pentru Ardeal, care pune alegerile în mâna neromânilor, încât numărul de reprezentanți pe care l-ar putea obține românii, în asemenea condițiuni, e cu totul ridicol”, spune Eminescu. Marele poet considera că maghiarizarea românilor este imposibilă, după cum desnaționalizarea s-a dovedit pretutindeni în Europa: „Ce copilărie e din partea maghiarilor de a-și închipui că națiunile pier de pe o zi pe alta. Bascii din Spania vorbesc până azi limba bască, sudul Franței vorbește și cultivă limba provensală, în Belgia, sub pătura subțire de cultură franceză, subzistă două naționalități deosebite, după dispariția Imperiului bizantin și a celui turcesc, vedem încolțind cu toată lunga dominație străină — toate națiunile vechi ale peninsulei tracice: albanezii, românii (de la sud de Dunăre, n.m), bulgarii, sârbii, grecii, unele scăzute la număr, altele crescute, dar toate vii. Ceea ce n-au putut face cultura bizantină sau cucerirea otomană, vor face ungurii prin societăți de maghiarizare?” Gustave le Bon are o observație demnă de reținut: „Un popor a pierdut totul și nu se mai poate ridica atunci când a pierdut sufletul său” („Lois psihologiques de l'évolution des peuples”). În viziunea lui Eminescu, românii ardeleni n-au putut fi maghiarizați tocmai datorită tăriei lor sufletești. „Viața (adică istoria pe care au trăit-o, n.m.) a lăsat adânci urme psihologice în acest popor, atât de liniștit în aparență, dar de o cumplită îndărătnicie în fundul sufletului său. Românul

nu uită nici binele, nici răul... Românul nu uită în veci răul ce i l-au făcut alții. Moștenirea de aversiune o păstrează intactă și de aceea orice încercare de a-l contopi este zadarnică și copilărească." Da, Eminescu avea dreptate, românii ardeleni nu și-au pierdut sufletul și de aceea n-au putut fi înfrânți.

Eminescu despre Basarabia

În anul 1812, prin pacea de la București, survenită în urma războiului ruso-turc (1806-1812), țarul Alexandru I a anexat Basarabia, la întinsul său imperiu. De fapt, Basarabia „n-a fost cucerită cu sabia”, spune Eminescu, dar nici n-a fost cedată de turci, ci „vândută” pur și simplu de dragomanul Înaltei Porți, grecul Moruzi care, sperând că va dobândi tronul Moldovei, cu ajutorul rușilor, a încheiat pacea de la București, în favoarea acestora (ulterior, sultanul l-a pedepsit pe Moruzi poruncind să i se taie capul). Dar, Eminescu face o precizare: „Nu întregul ținut dintre Prut și Nistru este Basarabia, ci numai o fâșie spre Sud, hotărâtă și mică, așa cum ne-o arată Cantemir în „Descriptio Moldaviae”. Ea cuprindea județele de azi: Ismail, Chilia și Cetatea Albă, la care se adaugă Bugeacul locuit de tătari „cu învoirea domnilor moldoveni”, spune Eminescu. Și tot el pune punctul pe i: „tot cei deasupra (adică spre Nord) e Moldovă curată, războtezată de ruși de la 1812 încoace”. (Adică rușii au extins termenul de „Basarabia” asupra întregului teritoriu dintre Prut și Nistru, pentru a nu se crea o confuzie între Moldova răpită și cea rămasă autonomă și vasală a turcilor). Dar, de ce s-au numit „Basarabia” aceste părți ale Moldovei dintre Prut și Nistru? Simplu, fiindcă ele au aparținut Valahiei și urmașilor lui Basarab I, spre sfârșitul veacului al XIV-lea.

Într-unul din articolele sale (ziarul „Timpul”, 1 martie

1878), Eminescu are o adevărată explozie temperamentală împotriva rușilor: „Însuși numele „Basarabia” țipă sub condeiele rusești, căci Basarabia nu înseamnă decât țara Basarabilor, precum Rusia înseamnă țara rușilor, România țara românilor.” „Basarab, acest nume singur este o istorie întreagă”. Pentru a exemplifica, Eminescu citează (avea o cultură istorică excepțională!) din cronica medicului Frazel Rașid din anul 1303 („Histoire de mongols”): „În primăvara anului 1240, principii mongoli trecură munții Galiției, hoarda care mergea spre dreapta, după ce a trecut țara Aluta, a fost întâmpinată de Bazaran ban cu o armată, dar a fost bătut”. Așadar, tătarii i-au bătut pe „Kara-iflac” (adică valahii negri), conduși de Basarab-ban. „Între anii 1465-1476, Ștefan cel Mare a luat de la Valahia părțile de Sud, câte le aveau Basarabii, între Prut și Nistru, dar aceste părți au păstrat numele distinctiv al dinastiei „*primae occupantis*” (al primului ocupant) al Basarabilor” (ziarul „Timpul”, 3 martie 1878). În anul 1856, în urma Războiului Crimeii (1853-1856), prin Tratatul de la Paris, marile puteri obligă Rusia să predea Moldovei sudul Basarabiei (adică Basarabia „istorică”!), îndepărtând astfel marea putere de la răsărit de la gurile Dunării. (Fluviul aparținea întregii Europe, susțineau marile puteri apusene). Dar, la încheierea războiului ruso-româno-turc din 1877, „bunii” noștri aliați și frați pravoslavnici impun retrocedarea celor trei județe din sudul Basarabiei.

Actul săvârșit de ruși a stârnit mânia lui Eminescu. Poate cele mai violente articole din întreaga sa publicistică au fost scrise cu acest prilej: „A rosti numele Basarabia e una cu a protesta contra dominației rusești.” Și reia vechea ripostă: „Acest petec de pământ are un nume care țipă sub condeiele rusești”. „Basarabia poartă numele celei mai

vechi dinastii românești, dinastia Basarabilor care luase partea de loc (adică sudul Basarabiei de azi) de la tătari, într-o vreme în care nu prea era vorba de împărăția rusească... parte de loc pe care a stăpânit-o Mircea cel Bătrân". Și într-un veritabil „crescendo”: „Rusia voiește să ia Basarabia cu orice preț, noi nu primim niciun preț. Primind un preț, am vinde și noi nu vindem nimic. Nu dăm nimic și nu primim nimic! Românul care ar cuteza să atingă acest principiu ar fi un vânzător”. Pentru Eminescu, Basarabia era „cea mai prețioasă parte a vetrei noastre românești”.

Dar, puteam pierde mai mult decât atât: „încrederea în trăinicia poporului român”. „Statul român de azi a trecut prin mai multe zguduiri și rămâne statornic, fiindcă are două temelii: conștiința românilor și încrederea marilor națiuni europene”. Dacă ne vom păstra aceste temelii, „Rusia ne poate lua ce-i place și pierderile vor fi trecătoare”. Acesta a fost crezul lui Eminescu. Noi, cei de azi, în ce credem?

Eminescu despre Rusia

Spirit metafizic, Eminescu a descoperit o anumită constantă în istoria poporului rus, o „unitate în dezvoltare”, cum a numit-o el. O unitate „cum n-o întâlnim la alte popoare”. Statele europene, de câte ori sunt învinse „își mută oarecum curentul lor istoric, văd lucrurile cu alți ochi de cum le văzuseră înainte.” Ele nu au aceea „fixitate energetică” pe care o manifestează Rusia. „Această putere este poate unica din Europa care bătând s-a lătit, bătută n-a pierdut nimic sau aproape nimic.” Dar, nicio bătălie pierdută „n-a făcut-o să piardă ținta fixată înainte”, căci „de o mie de ani ea nu vede cu alți ochi decât cu aceiași pe care îi avea la întemeierea uriașei sale puteri”.

Rușii au primit creștinismul de la Bizanț, de aceea ei se considerau moștenitorii imperiului care își avusese capitala la Constantinopol. „Germanii sunt moștenitorii Romei, slavii ai Bizanțului și între ei există o luptă de sute de ani”, spune istoricul rus N. I. Danilevski, citat de Eminescu. (Am putea spune că această luptă s-a încheiat cu victoria slavismului, în urma capitulării Germaniei din 9 mai 1945).

Imaginea Constantinopolului i-a stăpânit pe ruși tot timpul. În anul 1871, când istoricul Danilevski și-a scris cartea sa „Rusia și Europa”, „problema orientală” era la ordinea zilei, căci atât Imperiul turcesc cât și cel austriac „și-au pierdut înțelesul”. Care era soluția? Bazându-se pe cartea lui Danilevski, Eminescu considera că „după desfacerea împărăției austro-ungare și a celei turcești, Rusia s-ar pune în capul unei confederații, condusă din Constantinopol”. Ce cuprindea această confederație? Eminescu enumără șapte formațiuni:

1. Regatul ceh (Bohemia și Moravia) și partea de Nord — Vest a Ungariei,

2. Regatul sârbo — croat (Serbia, Muntenegru, Bosnia, Herțegovina, Albania de Nord, Banatul, Croația, Slovenia, Dalmația, Carintia, Stiria),

3. Regatul Bulgariei,

4. Regatul României cu partea de Nord a Bucovinei (cea aflată sub stăpânirea austriacă, n.m.), Transilvania și o parte din Basarabia. (Pentru această cedare, Rusia ar primi Delta Dunării și Dobrogea),

5. Regatul grec,

6. Regatul maghiar constând din părțile Ungariei și Transilvaniei care sunt locuite de unguri și câte vor rămâne după împărțirea între Boemia, Serbia și România,

7. Teritoriul Țarigradului (Constantinopol) cu părțile din

Rumelia, țărmurile Bosoforului, ale Mării Marmara și ale Dardanelelor, peninsula Galipoli și insula Tenedos.

Un plan gigantic pe măsura visului rușilor dintotdeauna. „Acestea nu sunt visurile unui filosof, ci idealul istoric al uriașei puteri de la Nord”, spune Eminescu. „Aceste visuri nu sunt lipsite de o oarecare măreție și de o manieră de a privi istoria universală într-un mod specific slav.” Și Eminescu încheie: „Suntem (noi, românii, n.m.) o muchie de despărțire între două lumi cu totul deosebite și este în interesul nostru de a cunoaște amândouă lumile astea. Occidentul îl cunoaștem îndestul. Misiunea sa în Orient este cucerirea economică, proletarizarea raselor orientale, prin robirea sub capitalul străin.” Cealaltă lume, lumea slavă este mânăta de „un curent istoric și religios care va exercita o mare atracție asupra popoarelor mai puțin dezvoltate economic.” Să înlocuim cuvântul „religios” (potrivit sufletului rușilor de atunci) cu „ideologic” și vom avea imaginea rușilor din vremea noastră, când i-am cunoscut sub numele de „sovietici”. Eminescu ne oferă mereu sugestii pentru descifrarea timpului nostru.

Eminescu și Occidentul

Poate părea ciudat că Eminescu, având studii la Viena și Berlin, dar însușindu-și totodată o vastă cultură europeană, a fost un antioccidental, în scrierile sale politice. Ca și în cazul evreilor, el a fost antioccidental, întâi de toate, pe motive de ordin strict economice. Pătrunderea capitalismului occidental în economia românească a fost percepută de Eminescu o acțiune imperialistă: „Occidentul îl cunoaștem îndestul. Misiunea sa în Orient este cucerirea economică, proletarizarea popoarelor orientale prin industria străină, prin robirea sub capitalul străin.” Eminescu era

adversar al practicilor capitalismului occidental, dar nu împotriva unei industrii autohtone: „Neapărat că nu trebuie să rămânem un popor agricol, ci trebuie să devenim și noi o nație industrială, măcar pentru trebuințele noastre, dar vezi că trebuie omul să învețe carte și apoi să calce a popă, trebuie mai întâi să fii nație industrială și după aceea abia să ai legile și instituțiile națiilor industriale”.

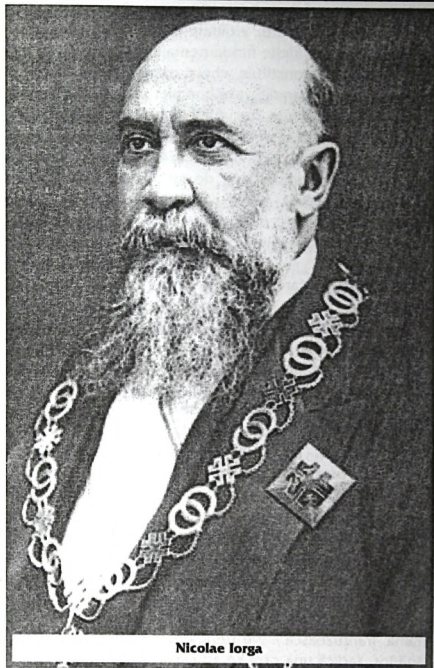
Ce efect va avea capitalismul occidental pe tărâmul românesc? „Vom avea o dominație a banului internațional, o domnie străină, impusă de străini.” Cine va triumfa în aceste condiții? „Cel pentru care orice mijloc de câștig este bun, cel fără scrupule față de concetățenii săi, cel pentru care orice apărare a muncii e o piedică pe care tinde a o răsturna pe cale legiuită sau pe cale piezișă”. Românul va deveni „prea liber politicește și prea neliber economicește”. Dar răul cel mai mare este că pier „frumoasele noastre datini strămoșești, iar în locul lor a rămas golul sufletesc, mai amar și mai greu de suportat decât chiar sărăcia”. Acest „rău” suprem este vizat de Eminescu în renumita lui poezie „Doina”: „Și cum vin cu drum de fier, Toate cântecele pier”... „Își desbracă țara sânul, Codrul — frate cu românul — De secure se tot pleacă și izvoarele îi seacă, sărac în țara săracă...” Când Eminescu a scris „Doina”, în Cameră era pe tapet problema răscumpărării căilor ferate. Construirea căilor ferate din România fusese concesionată lui Strussberg, un om de finanțe evreu din Prusia. În 1871, Strussberg a falimentat și afacerea a fost preluată de alți doi evrei prusaci, Hansemann și Bleischroder. Aceștia au obligat guvernul român să răscumpere căile ferate și să schimbe toate obligațiile în suspensie pe titluri garantate de statul român.

Dar guvernul a refuzat. Atunci a intervenit Bismark,

puternicul cancelar al Germaniei, care a condiționat acceptarea independenței noastre de rezolvarea problemei în favoarea evreilor săi, sperând că devenind protectorul acestora va asigura influența capitalului german în România. Cuvintele lui Bismarck e util să fie cunoscute, pentru cinismul lor: „Mă sinchiesc de români ca de paharul meu gol. Independența românească nu are importanță decât pentru evreii germani, pe care sunt obligat să-i răsfăț și să-i câștig, care îmi pot fi de folos în Germania și pe care îi plătesc cu bani românești.” În 2 februarie 1880, Parlamentul român a votat răscumpărarea, iar Germania a acceptat independența României. „Și cum vin cu drum de fier” s-a dovedit o afacere păguboasă pentru România, dar așa cum se întâmplă adeseori la noi, pentru unii politicieni români (azi li s-ar spune „corupți”) ea a fost profitabilă. Într-o privire retrospectivă, Eminescu a scris pe un ton tăios despre aceștia: „Parlamentul e compus din oameni care și-au făcut din politică o meserie, pentru care politica înseamnă pâinea de toate zilele, înseamnă diurnă, buget, domenii ale statului, înseamnă îmbogățirea prin exploatarea poporului”. Când a scris Eminescu aceste rânduri? În anul 2009?

Posteritatea lui Eminescu

Doctrina naționalistă a lui Eminescu a alimentat toate curentele de dreapta și chiar de extrema dreaptă din secolul al XX-lea, implicit sau explicit. Unele au preluat tacit ideile lui Eminescu, altele declarându-se cu mândrie „moștenitoarele” ideologice ale marelui poet. Trebuie să precizez, însă, „moștenitorii” nu au preluat global doctrina eminesciană, fiecare a adoptat o teză sau alta convenabilă propriei sale gândiri politice. De cele mai multe ori, ideile

Nicolae Iorga

lui Eminescu au suferit deformări, iar anumite atitudini ale sale au fost exagerate, exaltate până la paroxism. Din păcate, unele din ideile fundamentale ale gândirii politice a lui Eminescu constituie cheia explicării unor curente naționaliste retrograde, antiliberale și antioccidentale: paseismul, proslăvirea trecutului nostru medieval și mai ales a satului patriarhal, lipsit de contradicții interne, cu obiceiuri multiseculare de o profundă spiritualitate, acel sat „sănătos”, un adevărat „colț de rai”. Să nu pierdem din vedere că țărănimea a fost considerată clasa de bază a societății românești, depozitara „specificului național”, până la colectivizarea agriculturii, inițiată de partidul proletariatului glorios.

Primul curent care a abordat lumea satului românesc într-o viziune paseistă, idealizantă și dulceag-lacrimogenă a fost „sămănătorismul”, promovat de scriitorii grupați în jurul revistei „Sămănătorul”, care a apărut în anul 1901, sub conducerea poezilor Vlahuță și Coșbuc. În articolul inaugural, Coșbuc deplângea dispariția tradițiilor, recomanda întoarcerea la „vatra strămoșească” și continua cu amărăciune: „... cu literatura de azi, nu mai stăm în mijlocul istoriei noastre... nu stăm mai ales în mijlocul poporului nostru, ne batem joc de credința strămoșilor, luăm în deșert instituțiile țării și așezămintele ei (desigur, cele din trecutul medieval, n.m.), importăm în literatură idei bolnave și cu totul străine spiritului românesc.” Care erau acele „idei bolnave și străine” ne lămurește Nicolae Iorga. Venit în redacția „Sămănătorului” în 1903, își precizează poziția în primul său articol („O nouă epocă în cultură”): „avem un stat național fără o cultură națională, ci o spoială străină, franțuzească... Ne trebuie cultura tuturor, de sus până jos, (adică una care se adresează unor cititori culți și

în egală măsură celor mai puțin culti, n.m.), cărți pe rândurile inspirate ale cărora să cadă deopotrivă lacrima înaltei, bogatei doamne și a sătencii... jos nemernica băiguială străină din saloanele cosmopolite... jos cărțuliile de simțire falsificată, cu care Apusul otrăvește țări nepricepute, jos maimuțarea nelegiuită!" Cine a scris aceste rânduri? Un om care acumulasă o vastă cultură în Occident, dar căruia noua literatură franceză îi apărea ca un semn al decadentei.

Antioccidentalismul lui Eminescu era de natură economică, el condamna invazia capitalului străin („imperialismul”), lorga și „sămănătorismul” au mers mult mai departe. „Așa zisul simbolism? (pentru care lupta în acel timp Ovid Densușeanu). S-a prostit nația aceasta într-atât încât nu mai poate râde de deșănțările minților pe dos sau ale dibacilor șarlatani?”

Curentul „sămănătorist” s-a manifestat puternic în primul deceniu al secolului al XX-lea, dar undele lui s-au făcut simțite mult timp. Chinul repetat de a preciza „specificul național” și caracteristicile noastre etnice a resuscitat mereu „sămănătorismul”, care ne îndemna să căutăm rezolvarea în satul arhaic. Pe bună dreptate „modernistul” Ovid Densușeanu punea întrebarea: „De ce numai ce e la țară ar fi cu adevărat românesc?”

Dar n-avem și viața noastră orășenească, nu găsim și în ea ceva caracteristic, ceva care să merite dreptul să fie trecut în artă?”

Da, aveam, dar acel „ceva orășenesc” a trebuit să aștepte deceniile III și IV ale secolului al XX-lea pentru a deveni sursa de inspirație a unei literaturi de tip urban.

Naționalismul integral

„Ideologia eminesciană a fost împinsă apoi (în secolul al XX-lea, n.m.) la consecințele ei extreme, sub forma naționalismului integral sau a antisemitismului de A.C. Cuza”. (E. Lovinescu, „Istoria literaturii române contemporane”, 1937, p.15). Bazele antisemitismului le descoperim în volumul „Naționalitatea în artă”, publicat de A. C. Cuza, în 1905. Nepot de frate al lui Alexandru Ioan Cuza (al cărui nume îl purta), A. C. Cuza deținea catedra de economie politică de la Universitatea din Iași. În „Naționalitatea în artă”, Cuza plasa antisemitismul — deocamdată — doar în domeniul culturii: „Naționalitatea este puterea creatoare a culturii umane, arta nu poate să existe decât ca artă națională, cultura umană prin cultura națiilor, iar națiunile decât prin cultura lor originală”. Așadar „trebuie să întemeiem o cultură curat românească, prin colaborarea numai a românilor de sânge”. Prin teza susținută de A. C. Cuza și-a făcut apariția „mitul sângelui pur” ca factor explicativ și în același timp component al culturii românești. Un pas decisiv a urmat în 1922, an în care Cuza, împreună cu doctorul Nicolae Paulescu, a întemeiat „Uniunea Național Creștină”.

Doctorul Nicolae Paulescu, profesor la Facultatea de medicină din București, unul din marii savanți ai neamului românesc (el este descoperitorul insulinei, fapt pentru care urma să primească Premiul „Nobel”, frustrat fiind de unele mașinații oculte), a încercat să fundamenteze o „știință a antisemitismului”, în cărțile sale (care nu sunt amintite de niciun istoric din trecut) „Cele patru patimi”, „Coranul, Talmudul, Cahalul, Francmasoneria”.

A. C. Cuza

Mai ales în prima sa carte, N. Paulescu și-a propus să pună în lumină tarele rasiale ale evreimii de pretutindeni. În plan politic, „Uniunea” a preconizat înlăturarea evreilor din unele domenii și încurajarea împletită cu susținerea elementului românesc. Dar, după numai un an, „Uniunea” a fost înlocuită (martie, 1923) cu „Liga Apărării Național Creștine”, cunoscută sub inițialele L.A.N.C. Conducătorii L.A.N.C. — ului au fost A. C. Cuza, N. Paulescu, C. Șumuleanu, Ion Codreanu și fiul său, Corneliu Zelea Codreanu. Doctrina L.A.N.C. — ului a fost extrem de simplistă, A. C. Cuza fiind stăpânit de un veritabil monoideism maniacal. „Naționalismul integral” a însemnat un unic factor explicativ aplicat obsesiv vieții sociale românești. Eugen Lovinescu a comprimat într-o frază memorabilă această doctrină: „A. C. Cuza deschide cu o singură cheie toate lacătele și rezolvă toate problemele”. Pentru orice deficiență din domeniile economic, social, politic sau cultural, A. C. Cuza avea același răspuns și aceeași soluție: „Evreii sunt vinovați deci, trebuie înlăturați.”

Această obsesie l-a urmărit toată viața. Asemenea lui Cato cel Bătrân care-și încheia orice discurs ținut în Senat, indiferent de subiect, rostind aceleași cuvinte: „Ceterum, censeo Carthaginem esse delendam!” („Și, pe lângă acestea, consider că trebuie distrusă Cartagina!”)

Mai târziu, în întâlnirile sale cu Regele Carol II, A. C. Cuza — și el, „indiferent de subiect” — în final puneu aceeași întrebare: „Bine, bine, Sire, dar țe fațem cu zidanii”? (Cuza era ușor peltic).

L. A. N. C.-ul n-a fost, însă, o grupare omogenă. În curând, s-a ivit o disidență. Tinerii din L. A. N. C. erau nemulțumiți de metodele și tactica „bătrânilor”. Cel mai zelos dintre tineri a fost Corneliu Zelea Codreanu. În jurul

lui s-au grupat Ionel Moța, Radu Mironescu, Ilie Gârneață, Ion Vernichescu și alții. Aceștia au constituit „generația de la '22”. A. C. Cuza cerea ca lupta politică să se desfășoare în cadrul tradițional democratic, prin discuții libere și exprimarea opiniilor în Parlament, acel „forum de stat”, cum l-a denumit el. (Din această pricină, unul din istoricii noștri marxiști a respins calificarea de „formațiune fascistă”, atribuită L. A. N. C. —ului, susținând că antisemitismul singur nu poate defini fenomenul fascist, mult mai complex). Tinerii din L. A. N. C. considerau că practicile „bătrânilor” sunt o pierdere de vreme. Ei doreau să inițieze o „mișcare vijelioasă a maselor care să răspundă cu violență dacă se cere violență, cu sacrificii de vieți omenești, dacă se cer”.

În anii 1926 — 1927 conflictul dintre cele două generații s-a acutizat și în mod firesc, s-a petrecut sciziunea. În iunie 1927, un grup de tineri condus de Ionel Moța (fără Zelea Codreanu care era finul lui A. C. Cuza) s-a prezentat în cabinetul celui care a fost mentorul lor, spunându-i: „Domnule profesor, vulturului i-au crescut aripile, a venit timpul să zboare”. A. C. Cuza, un spirit ascuțit (a fost unul din marii noștri epigramiști), le-a răspuns: „Copii, v-ați trezit dintrun vis, aveți grijă să nu cădeți în abis”. A doua zi s-a născut „Legiune. Arhanghelului Mihail”, dar, în final, profetia lui A. C. Cuza s-a împlinit.

Mișcarea Legionară (I)

Un naționalism „Nec plus ultra”, adică ce nu poate fi depășit, a fost practicat de legionari, în deceniul al IV-lea al secolului al XX-lea. Nu avem seninătatea de spirit și detașarea necesare pentru a privi și judeca „sine ira et studio”, acest fenomen complex. Legionarii n-au apărut din neant. Ei se situează la capătul evoluției naționalismului românesc, într-o perioadă de derută și mari tensiuni, născute după Primul Război Mondial. În mod firesc, legionarii s-au referit la Eminescu, a cărui doctrină naționalistă o revendicau ca principal suport ideologic. În opinia lor, Eminescu era „binevestitorul biruinței românești” pe care ne-o „hărăzea”, în acele zile „Căpitanul”. („Porunca Vremii”, 28 mai, 1935). „Căpitanul s-a întrupat (asemenea lui Iisus Hristos!) pentru a schimba omul însuși, pentru a-l spiritualiza, a-l elibera cât mai mult de lanțurile materiei... Căpitanul a fost un continuator al crucificatului de pe Golgota”. („Buna Vestire”, 8 noiembrie 1940).

Trebuie spus, această retorică mistico — religioasă a avut o mare putere de atracție. Nu întâmplător, în rândurile Mișcării a existat un număr apreciabil de preoți, dar nu numai. În articolul de față voi încerca să prezint componența Mișcării Legionare. Mircea Vulcănescu a distins trei „straturi” principale ale Mișcării, cărora li s-au adăugat, în timp, câteva „grupuri răzlețe”. „Fiecare din aceste grupări și-a păstrat fizionomia sa morală particulară și obiectivele proprii, scoțând Mișcarea, pe nesimțite, din făgașul ei inițial (adică acela de „revoluție spirituală”, având ca scop realizarea unui „om nou”, nota mea) și îndemnând-o cu sau fără voia conducătorilor ei, spre orientări pe care aceștia nu le bănuiau la început.” (Mircea Vulcănescu, „Nae

Corneliu Zelea Codreanu

Ionescu — așa cum l-am cunoscut", Humanitas, 1992, p.79). Aș comenta: tocmai această componentă eterogenă conferă Mișcării Legionare caracterul unui fenomen complex și, aș zice, contradictoriu.

1. Primul „strat” al Mișcării îl constituie „grupul întemeietorilor”, („codreniștii”), pe care l-aș supranumi „grupul idealiştilor exaltați”. Era alcătuit din tineri studenți, în special moldoveni, crescuți într-un mediu dominat economic de evrei și manifestând un dublu resentiment, unul față de străini, celălalt față de „românii înstrăinați”. Formați în spiritul doctrinei eminesciene, deplâneau „destrămarea sufletului românesc” la impactul cu civilizația occidentală, în consecință, doreau să reintroducă în viața socială, valorile lumii românești arhaice. (Se îmbrăcau în port țăranesc, colindau satele cântând, se proiectau imaginari în arcași viteji ai lui Ștefan cel Mare și în haiducii „justițieri”, etc.). „Un entuziasm special, un fel de fanatism, amestec ciudat de iubire și ură, cuprinsese acest tineret ce se credea luat sub aripa arhanghelului.” (Mircea Vulcănescu, p. 81). Erau hotărâți să lupte „pentru cruce” și să se jertfească pentru un ideal înalt. Dar, Mircea Vulcănescu a surprins și fața și reversul acestui fanatism, atât actele de eroism, câteodată necugetate, lupta „pentru cruce” (episodul spaniol al lui Moța și Marin, nota mea), cultul jertfei, cât și cruzimile, răzbunările, „ciopârțirea adversarilor cu toporul”, fapte care „au înfiorat societatea românească” (Cazul Mihai Stelescu) și au dezlănțuit apoi represaliile conducătorilor politici, „neînțelegători cumpliti” ai fenomenului legionar, represalii efectuate în același stil ca acela al legionarilor.

2. Al doilea „strat” a fost format din elemente provenite din mica burghezie, care suferea concurența

copleșitoare a evreilor, în viața economică, dar și în celelalte domenii. Această componentă a opus „idealismului radical” al „întemeietorilor”, un „realism radical” (i-aș zice „materialist”). Mica burghezie dorea doar înlăturarea concurenței evreilor și cucerirea pe cale politică a unor poziții avantajoase față de aceștia.

3. Al treilea „strat”, mai redus, era format din muncitori. Prezența lor în „Mișcare” este destul de neclară și chiar dubioasă. Muncitorii au adus cu ei ceva din mentalitatea proletară, străină spiritului legionar. Este neîndoielnică încercarea rușilor, prin agenții lor infiltrați în Mișcare, de a împinge pe muncitori să provoace tulburări care ar fi slăbit potențialul economic și ordinea internă din România. Încercarea a eșuat, iar șeful „Corpului muncitoresc legionar”, Dimitrie Grozea, a dispărut după Rebeliunea din Ianuarie 1941. (Se bănuiește că s-a refugiat în Rusia).

4. Acestor trei grupuri constitutive se adaugă unii membri ai elitei intelectuale și chiar unii descendenți ai vechii aristocrații autohtone decăzute. Aceștia din urmă visau să redobândească, prin intermediul Mișcării, poziția socială din trecut și avantajele acesteia. (Doreau și o dinastie regală „autohtonă”.) Prezența intelectualilor în Mișcare constituie o problemă aparte, dar despre aceasta, în articolul următor.

(II)

Intelectualii

Ce i-a atras pe unii tineri intelectuali, având calități excepționale, în Mișcarea Legionară? Aș putea da un răspuns simplist: tocmai tinerețea Mișcării, cu elanul său, îndreptat spre un scop nobil. Coborând din sfera înaltă a

Mircea Eliade

contemplației ideilor, tinerii intelectuali descopereau în Mișcarea Legionară, cadrul propice de manifestare în realitatea dinamică a epocii. Evocând acea epocă, Emil Cioran i-a trasat un profil lapidar: „Lupta între generații ne apărea („nouă, tinerilor”, adaug eu) drept cheia tuturor evenimentelor.” Nicio generație din trecut n-a avut infatuarea pe care au avut-o tinerii intelectuali din timpul său, toți se credeau genii, spune Cioran, dar în acea infatuare „se exprima, devenea exasperantă, VOINȚA DE A FORȚA ISTORIA (sublinierea mea), o poftă de a se infiltra în ea, de a suscita acolo, cu orice preț, noul. Frenezia era la ordinea zilei.” Această frenezie o cultiva Mișcarea Legionară și tot ea promitea înnoirea societății românești și a omului. Să ne mai mirăm că acei tineri intelectuali entuziaști au aderat la Mișcare sau că Emil Cioran a scris atunci: „Schimbarea la față a României”?

Dar, tinerii intelectuali au avut afinități cu Mișcarea Legionară prin însăși formația lor universitară. Ei au fost pregătiți psihologic și moral pentru a intra în Mișcare de Nae Ionescu, atât prin „vraja” cuvântului său oral, rostit la cursurile, seminariile și conferințele sale, cât și prin cuvântul scris, în special în ziarul... „Cuvântul” (!), aici au colaborat aproape toți discipolii săi care au devenit legionari. În articolele sale, Nae Ionescu a pus în discuție și a supus criticii sale tăioase, pașoptismul, liberalismul, democratismul și occidentalismul, idei care au stat la baza construcției României moderne. Considerațiile magistrului au fost asimilate de tinerii săi discipoli, setoși de adevăruri indiscutabile, pe care le-au descoperit apoi în legionarism.

Dar, impactul cel mai puternic asupra „sufletului” tinerei „generații 27” (denumite astfel după anul în care Mircea Eliade a început să scrie „Itinerariu spiritual”, unde stabilea

menirea congenerilor săi într-o Românie nouă) l-a avut ortodoxismul profesat de Nae Ionescu. „Biserica ortodoxă obișnuiește a identifica neamul românesc cu ortodoxia. (Nu altceva susținea Zelea Codreanu, nota mea). În această chestiune îi stăm alături”, declara Nae Ionescu. Pentru el, a fi român înseamnă fatalmente să fii ortodox: „În definiția noțiunii „român” și în constituția realității român, intră ca notă, respectiv componentă esențială, ortodoxia. A fi român, nu „bun român”, ci român pur și simplu, înseamnă a fi ortodox, în același fel în care, de pildă, animalul „cal” este și „patruped”. (Excelent, nu?). Și pentru a susține această teză stranie (să nu zic ridicolă), dă următorul exemplu: „Domnii Vaida și Maniu sunt, de bună seamă, catolici. Dar sunt și români?” Concluzia lui Nae Ionescu: Nu! Ei pot fi doar „buni români”. (Sofismele lui Nae Ionescu sunt uneori amuzante). În „Itinerariu spiritual”, Mircea Eliade mărturisește: „Ortodoxia este pentru noi (cei din generația sa), creștinismul autentic. Trebuie să fim creștini (desigur, ortodocși, nota mea) pentru a găsi un sens vieții, sens care să întrecă simpla umanitate și să cuprindă acel suc al metafizicii care singur ne orientează”. Și încheie: „Pentru noi, tinerii, misticismul este deja o realitate.”

Acest „suc metafizic” și misticismul care legitimează „jertfa legionară” pentru un scop sublim, le-au aflat acei tineri dintr-o „generație de aur” a neamului românesc, în Mișcarea Legionară. Au fost ei legionari din tot sufletul și din tot cugetul lor? Din punctul meu de vedere, susțin: Da, au fost. Ei, și? Nae Ionescu, Mircea Eliade, Constantin Noica, Aron Cotruș, Radu Gyr, Petre Țuțea. Cine dintre ei s-a dezis vreodată de apartenența la Mișcare? În ultima vreme, s-a încercat printr-o arguție avocătească sau, pe românește, printr-o chițibușerie verbală, să fie absolviți de

această „vină”. Ba că unii au fost doar „simpatizanți”, ba că alții au fost „alături” de Mișcare, dar nu „membri”. Îmi permit să repet: Ei, și? În încheiere, vă amintesc un banc de la radio „Erevan” de pe vremuri: - Un ascultător ne întreabă, este adevărat că marele nostru compozitor Piotr Ilici Ceaikovski a fost homosexual? — Răspundem ascultătorului nostru, da, este adevărat, dar, noi nu pentru aceasta îl pomenim și-l cinstim!

(III)

Retorica legionară

Am fost tentat să intitulez acest episod „Haiducia legionară”. Într-adevăr, într-un anumit fel, legionarul a întruchipat „haiducul justițiar”, așa cum s-a păstrat idealizat în imaginarul colectiv. În primul rând, haiducul s-a situat deasupra legii, făcându-și și aplicând propria sa dreptate. Am auzit din gura multor foști legionari, cuvintele: „Noi n-am ucis, am pedepsit!” Din această frază de maximă concentrare se desprinde o ciudată inocență. Crima era săvârșită cu o conștiință nevinovată, curată, prezidată de o morală specială. De fapt, crima legionarului nu este morală sau imorală, ea este amorală, adică în afară de orice morală. Legionarul se sustrage atât justiției omenești, cât și poruncii divine: „Să nu ucizi!”. Imaginea disperatului care trage cu arma pentru a „spăla cu sânge” o nedreptate, înfruntând ordinea de stat, este prezentată de „Căpitanul” însuși, într-un text memorabil: „Ce vom face dacă ne vor provoca? Vom scoate pistoalele și vom trage pentru ca să ne putrezească oasele în închisori și planurile noastre să se sfărme? În fața acestor perspective ce ni se deschideau, ne-a încolțit în minte „gândul retragerii în munți” (sublinierea aparține lui Zelea Codreanu). Acolo, unde românul a

primit lupta cu toate puhoiale dușmane. Muntele e demult legat de noi, de viața noastră. El ne cunoaște. Decât să ni se usuce trupurile și să ne sece sângele din vine în închisorile urâte și triste, mai bine să ne terminăm viața murind cu toții în munți, pentru credința noastră. Respingem, așadar, umiliința de a ne vedea din nou în lanțuri. Vom ataca de acolo, coborând, toate viesparele jidănești. Sus, vom apăra viața copacilor și munții de pustiire. Jos, vom împrăștia moarte și milă. Vor trimite să ne prindă și să ne omoare. Vom fugi, ne vom ascunde. Vom lupta, iar la urmă, vom fi desigur răpuși. Căci noi vom fi puțini, urmăriți de batalioane și de regimente românești. Atunci vom primi moartea. Sângele nostru al tuturor va curge." („Pentru legionari", Timișoara, 1993, p. 312)

Cuvinte mari, înflăcărate, care „sună” ca trâmbițele arhanghelilor la „Judecata de Apoi”. Retorica legionară se adresează inimii, nu minții. Ea s-a impus ca o „credință”, nu ca un ansamblu coerent de idei. De aceea, legionarismul a fost greu de combătut cu mijloacele logice. În fața unei credințe, rațiunea rămâne neputincioasă. Citite (sau recitite) azi, cărțile de bază ale legionarismului, descoperim o sărăcie de idei, în schimb, textele sunt încărcate de metafore, simboluri, toată recuzita de mijloace poetice de expresie. Textul pe care l-am reprodus este o mostră convingătoare. O imaginație poetică împarte lumea românească în „Noi”, cei de sus, din munte și „Ei”, cei de jos, din vale. Acolo, jos, se află „jefuitorii” și „viesparele jidovești”. Dar unde sunt românii? Sau sunt toți „jefuitori”? „Cei de sus” coboară „în vale” pentru a semăna moartea. Oare „jefuitorii”, chiar și „jidanii”, nu puteau fi pedepsiți altfel? Dar tot „cei de sus” împrăștie mila, acolo, în vale. Cui îi este adresată această milă, într-un loc pe care Codreanu îl vede populat de „jefuitori” și „jidani”? „Cei de

jos" — cine? — trimit sus „batalioane și regimente românești", ca să-i suprimă pe „cei de sus". De ce? „Cei de jos", care îi suprimă pe „cei de sus", sunt români, nu jidani. De ce? Se pare că nimeni nu-i înțelege pe „cei de sus", numai muntele. De ce? În final, „cei de sus" mor ca niște neînțeleși. De ce sunt neînțeleși? Codreanu nu ne spune. Iar eu mă întreb, la scurgerea atâtor ani de la producerea „fenomenului legionar", cum a fost posibil ca această retorică să inflameze deopotrivă mulțimile și mințile unor intelectuali de elită? Totuși, cum?

(IV)

Fascism, nazism, legionarism

Toate mișcările de extremă dreaptă au fost cuprinse sub eticheta unificatoare de „fascism". Termenul este impropriu, deoarece fascismul a fost un produs specific italian, după cum nazismul a fost german, iar legionarismul românesc. Desigur, există multe elemente comune în manifestările exterioare ale fascismului, nazismului și legionarismului, marșurile, cântecele, salutul, purtarea unei uniforme (chiar dacă de culori diferite).

Privite în adâncime, cele trei ultranaționalisme europene interbelice se deosebesc prin valorile pe care le-au propus. Fascismul a pus problema „binelui de clasă" (al claselor de jos ale societății) și a promovat valorile materiale ale vieții. Inspirându-se din exemplul Romei antice, Mussolini a recurs la dictatură ca modalitate de „îzbăvire a republicii" („salus reipublicae"). Sentimentul istoriei, amintirea faptelor glorioase ale strămoșilor romani i-au servit imbolduri pentru acțiune. „Evocarea trecutului a exaltat totdeauna sufletul italian", remarcă un mare istoric francez. Și tot el conchide: „Acest amestec de naționalism

și socialism a constituit originalitatea lui Mussolini". (Jaques Bainville, „Les Dictateurs")

Un asemenea hibrid care sfidează logica formală, ne-a fost dat și nouă, românilor, să cunoaștem, în varianta fascisto-comunistă a „geniului din Carpați". Cu un corectiv (printre altele): Ceaușescu a evitat marșurile, în favoarea „adunărilor populare", mai statice și mai sigure (afară de ultima care i-a fost fatală). În rest, scenariul, regia, scenografia, recuzita erau foarte asemănătoare (strămoșii, dacii, mai puțin romanii „imperialiști", voievozii, în special Mihai Viteazul, văzut ca un „alter ego", gloriosul, nesupusul, sfidând marile imperii ale vremii).

Dacă fascismul s-a sprijinit pe „timpul istoric" pentru a-și extrage imboldul și energia acțiunii, nazismul a scormonit întunericul de dincolo de istorie, în timpul mitic al lui Wotan și Walhalei. Căntece, imnuri, reprezentatii dramatice, serbări grandioase, asemănătoare nopților Walpurgiei, zgomot și discursuri punctate cu bătăi de tobe, toate aveau menirea să aducă mulțimea în acea stare de frenezie, în care ieșeau la iveală forțele și pornirile ascunse ale „omului german". Rasismul a degenerat într-o ură isterică față de evrei și într-un dispreț suveran față de tot ceea ce nu-i german. (Să nu ne închipuim că pe noi, românii, „aliați", germanii ne-au privit altfel!)

Față de economismul și istorismul fascismului și față de rasismul și neopăgânismul nazismului, legionarismul a adus o doctrină întemeiată pe o metafizică creștină ortodoxă. Idealul mișcării legionare a fost realizarea unui „om nou", un „homo religiosus". Politica și istoria însăși aveau rostul de a îndrepta națiunea spre cer. „Țelul final nu este viața, ci ÎNVIEREA, învierea neamurilor în numele Mântuitorului Isus Hristos. Creația, cultura nu-s decât un

mijloc, nu un scop, cum s-a crezut pentru a obține această înviere. Este rodul talentului, pe care Dumnezeu l-a sădit în neamul nostru, de care trebuie să răspundem... Acest moment final, învierea din morți, este țelul cel mai înalt și mai sublim către care se poate înălța un neam" (Corneliu Zelea Codreanu, „Pentru legionari”, ediția din 1936, pag. 425).

Nu putem să nu sesizăm — la o analiză lucidă — confuzia de planuri pe care o opera legionarismul. Fără să fim nevoiți să apelăm la disocierile efectuate de Machiavelli încă în secolul al XVI-lea, nu putem accepta că rostul acțiunii politice ar fi întemeierea Împărăției lui Hristos și pregătirea neamului pentru Judecata de Apoi. (Atunci, biserica ce rost ar mai avea?). Scopul politicii nu este „dincolo”, ci „aici”. Această confuzie între politică și religie, între stat (sau partid) și biserică ne conduce, în ultima consecință și ORICÂT NU NE-AR CONVENI(!), la ideea unui stat fundamentalist ortodox, cu manifestări nu mai puțin aberante decât cele islamice. „Cultul morții” promovat de legionarism, este împotriva firii românului. Cine a trăit în lumea satului știe că țăranul român avea „cultul morților” (al moșilor și strămoșilor care l-au premers), dar nu al MORTII! „Neputând învinge în viață, vom învinge murind”, susțineau legionarii, dar „moartea legionară” a fost prea adeseori mânjită de patimă și ură, în numele „Căpitanului” și, ceea ce-i mai trist, în numele lui Isus Hristos cel Bun și Blând.

Național-comunismul românesc (I)

Alăturarea celor două cuvinte, naționalism și comunism, conduce la un nonsens. Cum să unești apa cu focul? Pretutindeni naționalismul a fost dușmanul de moarte al comunismului. Pe cine au ucis comuniștii, în România, în prima etapă, cea „internaționalistă”, a guvernării lor? Pe liderii naționaliști împreună cu elita neamului românesc.

Dar, să facem o distincție: comuniștii au practicat în România un „discurs naționalist”, iar nu „naționalismul”. De fapt, la un moment dat, toate partidele comuniste au recurs la „discursul naționalist”. (Chiar și partidul comunist chinez). „Discursul naționalist” s-a dovedit cea mai simplă și cea mai eficientă diversiune pentru a face față unor dificultăți ivite în calea aplicării politicii partidelor comuniste. Național — comunismul l-a inventat însuși „Tătucul” Stalin. Românii în vârstă își amintesc, poate, discursul rostit de Stalin la radio „Moscova”, după invazia trupelor germane, în 1941. „Dragi tovarăși, hiara fașistă a încălcat pământul sfânt al patriei noastre socialiste” și în continuare a invocat șirul marilor țări ai „mamei Rusia”, a chemat în ajutor biserica pravoslavnică rusă și a încheiat îndemnând poporul rus la luptă. „Vom urmări hiara fașistă până în bârlogul ei, o vom zdrobi și o vom nimici!” (ceea ce a și făcut!).

Nu trebuie să uităm că partidul comunist din România a cuprins, inițial, un număr foarte restrâns de aderenti, abia 1.000, dintre care cei mai mulți erau neromâni (în special evrei și maghiari). Dar, în etapa „internaționalistă” comunismul s-a servit pretutindeni de alogeni (și în Rusia!) pentru a șterge tot ce însemna tradiție, cultură și valori naționale, taxate drept „burgheze”. Din această pricină, poporul român a resimțit partidul comunist ca fiind un

„corp străin” și ostil. Treptat, însă, din „avangardă a clasei muncitoare” s-a transformat într-un „partid de masă”. Dacă, în 1944 numărul membrilor era 1.000, în 1965, anul venirii la putere a lui Ceaușescu, numărul a crescut la 1,5 milioane, ajungând la sfârșitul domniei lui, la 3,6 milioane. (Desigur, cea mai mare parte a lor a intrat în partid din oportunism). Pentru a transforma aceste milioane de români într-o masă (să nu zic „turmă”) obedientă, supusă, cuminte, în care toți să fie „strâns uniți în jurul partidului” s-a recurs firesc la „discursul naționalist”. Începutul l-a făcut Gheorghiu — Dej, prin celebra „Declarație de independență a P.M.R.” din 1964. Această orientare a preluat-o Ceaușescu, în urma căreia a obținut cele mai mari succese. Utilizând „Discursul naționalist” cu o abilitate uimitoare, Ceaușescu a obținut adeziunea „întregului popor” — cum se exprima el însuși — iar pe plan extern, categorisirea sa ca „rebelul din Est” care a reușit o breșă în lagărul socialist controlat de Moscova. Privite lucrurile la suprafață, totul părea frumos, ignorându-se faptul că orice inițiativă de tip comunist avea o motivație ascunsă. Nici o idee „măreață” nu pornea dintr-un sentiment „curat”, ci era bine gândită și subtil „instrumentată” pentru a provoca un anumit efect dorit de partid, la un moment dat. „Discursul naționalist” l-a ajutat pe Ceaușescu să urce pe cea mai înaltă treaptă a măririi și puterii lumești. Asemenea voievozilor din trecut — pe care îi evoca frecvent — Ceaușescu a fost un „samodârjeț”, cuvânt care traduce pe cel bizantin „autokratos”, adică „singur — stăpânitor”, cum apare în documentele redactate în limba română. Ca în cazul oricărui dictator, pentru Ceaușescu, România și poporul român au fost doar „materia” brută din care a vrut să-și modeleze propria glorie, precum sculptorul folosește

lutul pentru a da chip unei idei artistice personale. Da, marii dictatori sunt mari artiști! Ei modelează popoarele după chipul și asemănarea lor. Franța nu era poporul francez, Franța era Napoleon. Germania nu însemna poporul german, Germania era Hitler. Dar Ceaușescu? „El este România, noi suntem fiii lui!” (Scânteia, 26 ianuarie 1983)!

(II)

„Discursul naționalist” al lui Ceaușescu s-a bazat mult, chiar excesiv pe trecutul istoric al poporului român. Ce căuta Ceaușescu în trecut? Am scris, în articolul anterior, ca să înțelegem sensul unui gest comunist, trebuie să pătrundem dincolo de aparență pentru a descoperi substratul. Aparența se dovedește întotdeauna înșelătoare. Ceaușescu nu proslăvea dezinteresat trecutul istoric, nu iubirea curată prezida demersul său. El nu „evoca” trecutul, ci îl „invoca”, adică îl punea în serviciul lui și al politicii sale. În acest scop, istoria trebuia „ajustată”. Trecutul cum îl vedea el era racordat la un prezent, așa cum îl crea el. Prezentul continua trecutul măreț, la o altă „treaptă istorică”, la care se împlineau toate visurile de veacuri ale românilor. În această perspectivă, Ceaușescu devenea o personalitate emblematică, cel care întruchipa însuși destinul neamului românesc. Nu a susținut că un om ca el apare odată la 500 de ani, în istorie?

Aproape în orice discurs erau convocați toți marii voievozi din trecut. Românii trebuia să aibă o istorie mare, pe pedestalul căreia se înălța el. Indiferent de conținutul propriu zis al discursului, Ceaușescu revenea obsesiv asupra ideii de continuitate și unitate în istoria noastră. De fapt, el transfera în trecut lozinca „strâns uniți în jurul par-

tidului... în frunte cu secretarul său general". În această viziune, Mihai Viteazul nu a cucerit Transilvania și Moldova, ci le-a „unit”, deoarece voievodul fusese îmboldit de un „ideal național”. Când? Într-o vreme în care în nicio minte europeană nu se zămislise ideea de „stat-națiune”, idee care a devenit „actuală” abia în secolul al XIX-lea. („Secolul naționalităților”!). Mai mult, Ceaușescu descoperă această idee încă în antichitate! Burebista nu s-a războit cu triburile dacice pentru a le supune și stăpâni, ci pentru a forma un stat dac „unitar și centralizat”! Vorba lui Napoleon: „De la sublim, la ridicol nu-i decât un pas”. Un pas pe care Ceaușescu l-a făcut fără să-i pese de ridicol. Dar nu era de ajuns, aveam și alte priorități românești în care, de pildă, răscoala țăranilor din Munții Apuseni, din 1784, a devenit „Revoluția lui Horea”, înfăptuită cu... cinci ani înaintea celei franceze din 1789. În zelul lor neistovit, istoricii „de serviciu” (din păcate, au fost mulți) au mutat această prioritate în anul 1437, transformând răscoala de la Bobâlna, în revoluție, uitând că Marx însuși ne-a asigurat că țăranii nu fac revoluții, ci doar răscoale. O altă temă predilectă a discursului naționalist al lui Ceaușescu a fost independența. Lupta multiseculară a voievozilor noștri pentru „independență” (am pus voit în ghilimele acest cuvânt, care nu se prea potrivește în Evul Mediu) continua, în actualitate, prin efortul său de a apăra libertatea, suveranitatea și demnitatea poporului român. Folosind acest discurs, Ceaușescu a reușit să cucerească inimile românilor. În ochii milioanei de români, el a devenit „eroul neamului”, bărbatul curajos care nu se pleacă în fața nimănui, așa cum au procedat acei voievozi viteji din trecut. El, care trata de la egal la egal cu mai marii lumii!

Nu am tresărit de mândrie când l-am văzut plimbându-

se în caleașcă împreună cu regina Marii Britanii? Imaginea lui Ceaușescu, „personalitate a lumii contemporane”, acoperea mizeria vieții noastre cotidiene. Dar, tocmai asta s-a dorit. Rostul discursului naționalist a fost manipularea, abatarea atenției noastre de la dificultățile care măcinau treptat sistemul comunist din România. Atât doar că gloria planetară a „celui mai iubit fiu al poporului”, nu a ținut nici de foame, nici de frig. În fond, ce a fost „naționalismul” lui Ceaușescu? O simplă gargară de fraze sforăitoare și cuvinte bombastice. Titu Maiorescu ar fi numit-o „formă fără fond”. Dincolo de fraze se afla realitatea dură care se numea „România socialistă”. Susținând cu ardoare „Discursul naționalist”, Ceaușescu nu s-a atins de modelul sovietic, dimpotrivă, a strâns mai tare șurubul. Nu se mai făcea nimic fără „prețioasele” sale „indicații”. Nicio adiere de reformă nu a trecut asupra regimului comunist din România. Rușii n-au avut niciun motiv serios de a interveni în țara noastră. Nu „bărbăția” lui Ceaușescu i-a oprit. Acțiunile liderului comunist de la București nu lezau, în chip esențial, interesele mari ale Moscovei. Nu știm, cât ne-a folosit nouă așa zisa „independență” a lui Ceaușescu și cât a servit rușilor. Credincios până la moarte liniei staliniste, Ceaușescu i-a deranjat pe ruși în momentul în care aceștia au pornit pe calea reformării comunismului („perestroica”). Dacă cititorii continuă să creadă că menținerea modelului stalinist a însemnat „naționalism românesc”, i-aș întreba: Ce cântec a intonat Ceaușescu în fața plutonului de execuție? „Deșteaptă-te, române”? Nu! „Internaționala”!

PRIVINDU-NE ÎN OGLINDĂ

Noi despre noi

Fire pasională și instabilă, românul trece cu ușurință de la o extremă la alta, de la o imagine de sine pozitivă, la una negativă. Cum era de așteptat, imaginea idealizată a românului o datorăm poetului nostru național, Mihai Eminescu: „Românii au fost un popor de ciobani. O dovadă anatomică despre aceasta este că el are mâini și picioare mici, pe când națiile care muncesc mult au mâini mari și picioare mari. De acolo multe tipuri frumoase se găsesc în părțile unde ai noștri n-au avut amestec cu nimeni, de acolo cuminenția românului care, ca cioban a avut multă vreme să se ocupe de el însuși, de acolo limba spornică și plină de figuri, de acolo simțământul adânc pentru frumusețile naturii, prietenia lui cu codrul, cu calul frumos, cu turmele bogate, de acolo povești, cântece, legende, cu un cuvânt, un popor plin de originalitate și de o feciorelnică puritate, formată printr-o muncă plăcută, fără trudă, de acolo însă și nepăsarea lui pentru forme de civilizație care nu i se lipesc de suflet și n-au răsărit din inima lui.”

Imaginea eminesciană exaltă excelența neamului românesc. În iubirea lui nemăsurată, Eminescu a atribuit neamului său numai însușiri pozitive. Însușirile noastre rele veneau din afară. Ele ne-au fost inculcate de străinii așezați printre noi sau de cei care ne-au stăpânit o vreme.

Aceste însușiri rele dispăreau o dată cu stăpânirile străine: „După ce au plecat fanarioții, urmele acestor damblagii au dispărut ca și cum ar fi fost șterse cu buretele”.

Cu toată dragostea ce i-o purtăm, trebuie să mărturisim că marele poet al neamului se înșeală. Atât cele bune, cât și cele rele nu dispar din sufletul unui popor. Acesta poartă în sine toată zestrea dobândită în decursul istoriei sale. Ceea ce dă „culoare” evoluției sale este tocmai această zestre ascunsă în adâncul ființei sale. Când comunismul ne-a obligat să inventăm o „tehnică a supraviețurii” într-un regim opresiv, noi am reactivat rapid vechiul șmecherlăc, pișicherlăc și pezevenclăc turco — fanariot. Într-o societate în care competența și valoarea reală au fost anulate de dosarul de cadre era firesc să înlocuim munca serioasă din fabrici cu fușeraiul („ei se fac că ne plătesc, noi ne facem că muncim”), iar truda de pe ogoare, cu furtul știuleților de porumb, ascunși sub poalele femeilor, când acestea se întorceau acasă de la colectivă.

S-a produs astfel o deteriorare treptată a ființei noastre etnice. În mentalul colectiv au predominat tendințele negative, care ne-au măcinat și ne-au alterat până a nu ne mai recunoaște pe noi înșine. Am devenit prizonerii acestei mentalități noi. Otrava propagandei comuniste și a ideologiei de clasă a strecurat în sufletele noastre ura, intoleranța, vehemența și vulgaritatea. Acestea continuă să se manifeste în noi și printre noi, pe stradă, în presă și chiar în Parlamentul României. Am încetat, oare, să mai fim români? Nu, dar nu mai suntem cei imaginați de Eminescu, însă nu vedem, nu putem să vedem realitatea. Orice gest sau cuvânt care ating imaginea despre noi înșine, ne înfurie, ripostăm violent, ignorând faptul că această reacție contrazice toleranța, blândețea, bunătatea și „omenia”, calități pe care le considerăm un apanaj al nostru incontestabil. Imaginea flatantă, plăsmuită de geniul romantic al „Poetului Național”, nu poate fi clintită din sufletul nostru.

Alții despre noi (I)

Cum ne văd străinii astăzi? De cele mai multe ori, imaginea lor despre noi ne supără, o considerăm intenționat răutăcioasă. Dar cum ne-au văzut în trecut? Care a fost imaginea despre noi a unor călători întâmplători sau a unor străini care au avut un contact mai îndelungat cu românii? Desigur, mărturiile lor nu sunt concluziile unor cercetări sistematice, „științifice”, ci simple observații pe baza unor experiențe particulare, ridicate la rangul unor generalizări asupra structurii morale a întregului neam românesc. Totuși, unele observații sunt repetate de mai mulți călători, în timpuri diferite. Cei mai mulți ne-au considerat leneși, pricina fiind dărnicia excepțională a pământului care nu avea nevoie de multă muncă pentru a produce roade suficiente traiului unei familii din acea vreme. „Pământul lor (al românilor, nota mea) este atât de roditor și cere atât de puțină osteneală, încât îi face pe țărani delăsători și leneși”, spune Giorgio Tomasi, un călător italian, în anii 1596 — 1599.

Aceeași observație aparține lui Paul Beke, călugăr iezuit ungur, paroh al catolicilor din Iași, în 1644: „.... această rodnicie a pământului îi face fără îndoială pe locuitori atât de leneși, ca și cum ar vrea să culeagă de-a gata toate roadele pământului fără muncă.” Dar, cea mai dură și cea mai dureroasă observație este formulată de un neamț (s-ar fi putut altfel? — întrebarea mea). E. H. Schneider von Weismantel, aflat în contact cu realitățile românești între 1709 — 1714: „Această țară are pământul cel mai minunat și mai mănos și nu ar fi mai prejos nici de Ungaria, nici de Podolia, dacă un asemenea pământ ar fi stăpânit de alți locuitori și muncitori mai buni, căci aici nu se duce lipsă de nimic decât de oameni harnici și cinștiți”. Dar, din neferi-

cire, „munca este dușmanul lor” (al românilor) conchide călătorul neamț. Nu întâmplător această mentalitate i-a împins spre vicii. Dintre toate, cel mai des pomenit este beția. Un călător francez, magistrat în Parlamentul din Paris, Pierre Lescalapoyer, după ce a traversat Transilvania și Țara Românească, în 1574, ni-l prezintă într-un mod pitoresc: „Valahii beau peste măsură, primul pahar este închinat lui Dumnezeu, al doilea în sănătatea voievodului, al treilea în a sultanului, al patrulea în sănătatea bunilor creștini între care nu ne cuprind și pe noi (adică pe catolici, nota mea), al cincilea îl beau pentru pace, iar al șaselea încep să-l închine pentru cei de față, cu mari ceremonii și urări de mântuire.” Sau, Michael Bogignoli, italian din Racuza, aflat în Țara Românească, în timpul domniei lui Neagoe Basarab (1512 — 1521): „Acest neam este aplecat spre beție și lăcomie.” De aceea: „spiritul poporului este grosolan și necioplit, ei (valahii) sunt deopotrivă cu vitele, nu se îngrijesc nici de slujbă ostășească și nici de treburile obștești (nu această acuză o aducem politicianilor de azi? — întrebarea mea), sunt atât de pomiți pe harță și ceartă și veșnic nemulțumiți oricum ar sta lucrurile”. Un român de astăzi, ofensat, ar putea spune că aceste aprecieri sunt subiective și dușmănoase (nu suntem, oare, convinși că toți străinii ne urăsc și complotează împotriva noastră?), dar când aceleași aprecieri sunt emise în mod repetat, ar trebui să ne dea de gândit. Nu cumva ele cuprind un sâmbure de adevăr? Și atunci, ce-i de făcut?

(II)

Aproape toți străinii care au vizitat Țara Românească și Moldova, în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, au făcut observații asupra celor două instituții fundamentale ale

statelor medievale românești: biserica și „ocârmuirea”, adică guvernarea. Au fost izbiți, în primul rând, de starea jalnică a vieții religioasă și lipsa de pregătire a clerului. Iată ce spune Petru Bogdan Bakșici, primul arhiepiscop catolic al Bulgariei și vicar apostolic (papal) pentru Țara Românească și Moldova (pe care le-a vizitat de mai multe ori), în anul 1640: „Preoții sunt ignorați, citesc și slujesc în limba slavonă, cu slovele Sfântului Chiril și nu înțeleg nimic din ceea ce citesc. Sunt foarte puțini acei care înțeleg ce citesc, iar când cineva vrea să fie hirotonit (sfântit ca preot, n.m.), se înțelege mai întâi din preț și apoi este hirotonit.” Se pare că în Moldova situația era cea mai tristă, după cum ne-o înfățișează Marco Bandini, prelat catolic și administrator apostolic, în anii 1647 — 1648: „Preoții nu cunosc Biblia și cântă mai ales din obișnuință (adică „după ureche”, n.m.). Nici măcar rugăciunile nu sunt știute și chiar Tatăl Nostru îl știu foarte puțini oameni din toată țara.” Ignoranța credincioșilor întrece, însă, pe cea a preoților, spune același Marco Bandini: „Este atât de mare orbirea și neștiința acestui popor încât el nu știe nimic despre Dumnezeu și despre fericirea cerului. Românii impun drept adevăr divin basme băbești”. De aceea „românii sunt considerați mai degrabă barbari decât creștini sau creștini doar cu numele”, declară Paul Beke, parohul catolicilor din Iași, în 1644. „Pe scurt — spune Giovanni Frontali, călugăr minorit din Bologna, misionar în Moldova, (în anii 1742 — 1763), românii nu știu ce înseamnă să fii creștin”.

În concluzie, în viziunea călătorilor străini din acea epocă, viața religioasă a românilor apare săracă. Ea se reduce la un formalism golit de esență învățăturii evanghelice, bazat pe gesturi și acte cuprinse într-un ritual practi-

cat cu strășnicie: „Ei (românii) cad doar în genunchi înaintea icoanelor, dimineța și seara, mari și mici (adulți și copii, n.m.) și în loc de rugăciune fac atâtea cruci câte vor. Totuși, ca să arate că ei sunt creștini adevărați și că pe deasupra ei aparțin singurei religii adevărate (adică cea ortodoxă, nota mea), ei se fălesc cu postul și în fapt ei și postesc mult și aspru”. Cu acest creștinism rudimentar „ei disprețuiesc religiile noastre (catolică și protestantă, nota mea) și sunt așa de îndărătnici că nici nu ne lasă să îngropăm morții noștri alături de ai lor, căci credința și religia lor se potrivesc cu firea lor”, spune E. H. Schneider von Weismantel, în 1713. Firea lor impune o guvernare autoritară. „Veșnic nemulțumiți oricum ar sta lucrurile... porniți mereu pe ceartă și harță” (Michael Bogignoli, 1524, citat în articolul meu anterior), „fire nestatornică, impulsivă și brutală, este bine știut că nu există vreun alt mijloc decât forța, pentru a-i face (pe români) să țină ceea ce făgăduiesc și fără de aceasta (adică fără forță, nota mea) nu se poate pune pe ei nici un temei.” (Federigo Veterani, 1688, ofițer german). Pentru domnitorii Țării Românești și Moldovei guvernarea nu înseamnă rezolvarea problemelor de stat. Ea este întâi de toate o afacere personală și un prilej de răzbunare asupra celor potrivnici. Primul gest al domnitorului după „încăunarea” sa este vinderea slujbelor către boierii mari și mici, după care urmează lichidarea eventualilor contracandidați la domnie. Legea „este capriciul și bunul plac al voievodului”. Supușii îl slăvesc aducându-i daruri și sărutându-i mâinile și picioarele, relatează Paolo Bonnicio din Malta, călugăr minorit, secretar al domnului Moldovei, Radu Mihnea, în 1632. Desigur, orice popor este văzut altfel, „din afară”, de cum se vede el însuși. Dar, unele considerații repetate ale acestor observatori străini despre

De la Eminescu la zilele noastre

„firea” românilor, ne pun în fața unei dileme: Ne-am făcut istoria așa cum suntem sau istoria ne-a făcut așa cum suntem. După Revoluția din decembrie 1989 ne-am dorit o „mână tare, domle”, unul care „să bage mâna în ei”! Cine să bage mâna în ei și în care „ei”? Sunt regretați deopotrivă și se bucură de un adevărat cult postum anticomunistul Ion Antonescu și comunistul Nicolae Ceaușescu. Oare chiar avem nevoie mereu de dictatori? Desigur, democrația se învață în timp, iar noi am fost secole la rând supuși bunului plac al „voievodului”. Am avut un început de democrație după Primul Război Mondial. Dar ea s-a risipit repede. Domnia „demos”-ului se va instaura când poporul va deveni conștient de forța lui și va ști să o folosească. Până atunci ne vom afla într-o lungă și tulbure „tranziție”.

Țăran român

De la arhaic la modern (I)

Drumul nostru spre modernitate a fost extrem de anevoios. Cauzele le aflăm în însăși istoria noastră, mai exact, în notele sale specifice. Am avut un foarte lung Ev Mediu. Feudalismul nostru (mă refer la cele două principate, Valahia și Moldova) a fost deosebit de cel apusean, în multe privințe. Desigur, societatea românească a vremii era și ea structurată piramidal, având însă multe particularități. În vârful piramidei se afla „voievodul” sau „domnul”. Interesant, dintre toate popoarele neolatine, numai noi, românii, păstrăm acest cuvânt de origine latină, pentru a desemna funcția supremă în stat: „dominus” = stăpân.

Domnul român a fost un monarh autocrat. El „domnea” adică stăpânea țara. Titulatura lui Mircea cel Bătrân ne lămurește deplin: „Eu... singur stăpânitorul, Io Mircea mare voievod și domn... stăpânind și domnind toată țara Ungrovlahiei... etc”.

Se cuvine o mențiune: în limba slavă, cuvântul „voievod” înseamnă „conducător de oști” deci are un înțeles strict militar. În Evul Mediu românesc, termenul „voievod” are o dublă semnificație, atât militară, cât și politică. Voievodul era, în același timp, comandantul suprem al armatei și șeful statului. (Românii au adoptat mulți termeni slavi, dar le-au acordat adeseori o altă, sau și alte semnificații decât cele originare).

Și acum, câteva considerații: monarhia feudală românească era absolută, dar... limitată! Tipic caragialean: „ori să se... dar să nu se, ori să nu se... dar să se”! Cu alte cuvinte, domnul era ales pe viață, deținea puterea absolută, adică neîngrădită și necontrolată de vreun organ, dar nu putea lăsa un urmaș. Acesta, la rândul său, era ales

dintr-un grup de pretendenți eligibili (adică având „os domnesc”).

Domnia eligibilă a constituit cel mai mare neajuns al feudalismului românesc, cu consecințe devastatoare. Principiul eligibil a generat trăsăturile particulare ale istoriei noastre medievale: certurile necurmăte, intrigile boierilor „electori”, recursul la ajutorul unor forțe străine (mersul la „Înalta Poartă” cu nenumărate pungi cu aur), omoruri, etc. Aceste practici au provocat o continuă instabilitate, haos, dependența unor domni de jocul perfid al diverselor tabere boierești, așa a ajuns la tronurile celor două țări românești, o puzderie de domni slabi, cu o durată uneori scurtă și nesemnificativă de domnie, în timp ce, în Franța, principiul ereditar a garantat o continuitate dinastică. În virtutea acestui principiu, istoria Franței a înregistrat 18 Ludovici! Chiar dacă nu toți s-au dovedit la înălțimea și valoarea unui Ludovic al XIV-lea, „Regele Soare”, au contribuit însă la menținerea pe o linie dreaptă, lipsită de sincope, linie pe care s-a împlinit destinul măreț al Franței. În schimb, istoria noastră medievală a avut o desfășurare sincopată, după o domnie merituoasă, urma un șir de domni lipsiți de personalitate, repede înlăturați de alții dornici de putere, lacomi și neinteresați de soarta supușilor lor. Care absolvent al facultății de istorie poate rosti mai mult de o frază despre un Ștefan Lăcustă sau Vlad Înecatul?

Cinci sute de ani de domnie absolută, fără altă lege decât voința Voievodului, au lăsat urme adânci în ființa neamului românesc. În subconștientul nostru, voievodul a devenit un arhetip. În epoca modernă, de câte ori România s-a aflat în impas, am recurs la un voievod, pentru a ne salva, singur, cu puterile lui magice. Cuza „Vodă” a pus capăt zăzaniei dintre boierii vremii și a luat măsuri radicale,

neținând seama de ei. Regele Carol I a fost și el un voievod autoritar (dar nu un dictator) care a pus țara pe făgașul modern. Regele Carol II a fost rechemat în țară ca un salvator. Antonescu și-a luat sarcina să ne spele rușinea, în urma cedările din anul 1940. Ceaușescu însuși a fost un voievod. Nu s-a considerat el urmașul suprem al unor mari voiezovi din trecut, în frunte cu Mihai Viteazul, neînfricatul? Nostalgia voievodului medieval ne va împinge mereu îndărăt, nu spre democrația adevărată din timpul nostru. Această nostalgie este una din sechelele mult prea lungului nostru trecut medieval.

(II)

O frână puternică și de lungă durată în înaintarea noastră spre modernitate a constituit-o ruralismul de ordin economic și mental. Ruralismul s-a plămădit în acel Ev Mediu, în care clasele fundamentale ale societății erau boierii — posesori de moșii și țărani — muncitori ai pământului și producători de bunuri. Era preponderentă „economia naturală închisă”, adică o economie cu tendințe autarhice (care produce tot ceea ce consumă și satisface toate trebuințele unei gospodării), fără o largă piață de schimb și în care comerțul, moneda și orașele joacă un rol aproape neglijabil. O economie efectuată cu unelte rudimentare și o societate „Ne varietur”, adică în care nimic să nu fie schimbat. Această societate, „încremenită în proiect”, repeta, de fapt, generație de generație, același model de viață și de muncă.

Această continuitate neclintită a format ceea ce numim tradiție. În mod firesc, tirania tradiției a împiedicat progresul social — economic. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, toți călătorii occidentali au remarcat și au descris mizeria cruntă, decăderea și slăbiciunea fizică a țăranilor din Valahia,

De la Eminescu la zilele noastre

Moldova, adăugând și Transilvania. Înjosirea fizică nu le-a închis, însă, calea spre Cer. Ritualurile multiple îi lega sufletește deopotrivă de Pământ și de Dumnezeu. Această trăire profundă a unui neam de obidiți este un veritabil miracol.

Secolul al XIX-lea a fost marcat de o seamă de evenimente interne și externe, în urma cărora a luat naștere forța socială și politică a cărei menire istorică a fost realizarea României moderne: burghezia liberală. Acțiunea sa a pornit de la zero. Să nu pierdem din vedere, noi n-am avut orașele în care s-a plămădit, în Europa apuseană, ceea ce s-a numit „starea a treia”, adică burghezia. Am avut doar niște târguri amărâte (pe care Dimitrie Cantemir le-a denumit fără complezență „târgușoare”), populate de o lume pestriță, alcătuită din diverse neamuri (polonezi, armeni, unguri, germani și mai târziu evrei).

Burghezia română a fost o clasă absolut nouă, întâmpinată cu ostilitate înverșunată de vechea clasă boierească, la care s-au alăturat — ciudat! — cei mai reprezentativi intelectuali ai aceluși timp, având nostalgia după un Ev Mediu, împodobit cu toate virtuțile, o adevărată „Arcadie” a fericirii din legendele vechilor greci. Grupați într-un partid conservator, ei au fost adversari de temut, datorită culturii acumulate mai ales în universitățile germane, cum a fost cazul lui Titu Maiorescu și Mihai Eminescu. Marele poet ne-a lăsat cea mai strălucitoare și totodată cea mai falsă imagine (care a intrat și în manualele școlare!) a Evului Mediu românesc. Conservatorii reproșau liberalilor că impuneau poporului român schimbări nefirești, punând în practică inovații „străine de tradiția noastră țărănească”. Liberalii afirmău dur că tradiția trebuie lichidată în numele progresului tehnic, al industriei moderne și al comerțului internațional care aduce

bani. Conservatorii doreau, de fapt, o societate românească de mici agricultori ce își erau suficienți lor înșile. Liberalii au depus eforturi pentru crearea unei industrii naționale, bază a unei economii moderne. În 1866, anul instalării prințului Carol pe tronul României, existau 39 de fabrici, pentru ca, în perioada 1893 — 1906, numărul lor să atingă cifra 215. Pentru susținerea industriei, liberalii aflați la putere și încurajați de Carol, devenit primul rege al României, au elaborat „Legea de încurajare a industriei” (anul 1887), prin care acordau scutiri de impozite, întâietate la furniturile publice, reduceri la transportul pe calea ferată etc. Totodată au instituit protecționismul vamal pentru a ocroti acele industrii românești care erau amenințate de concurența străină.

Am avut atunci norocul colaborării sincere, îndreptate spre binele țării, a doi „bărbați de stat” adevărați, înzestrați cu clarviziune și o puternică voință: Regele Carol I și sfetnicul său credincios Ion C. Brătianu, pe care îi putem considera fără nicio rețineră ceea ce americanii au denumit „Părinții Patriei”, în cazul nostru, formatorii României moderne. Desigur, dureros de lungă înapoiere a României nu putea fi învinsă într-un timp scurt, dar începutul a fost făcut.

(III)

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, românii de dincolo de Carpați intrau — cu o mare întârziere — în epoca modernă, dar drumul spre „modernitate” abia a început. Încăntarea spre modernitatea deplină s-a făcut cu „pași mărunți”, așa cum s-a înfăptuit orice progres în istoria noastră. Cele două principate unite, Valahia și Moldova („Principatele Danubiene”, cum erau denumite de puterile occidentale) au devenit „Regatul României”, stat inde-

pendent și suveran, aveam o constituție modernă, copiată după cea belgiană, Parlament după model european, Bancă Națională, Academie, două universități, la București și la Iași, încadrate cu mulți profesori excelenți, formați mai ales în Franța și Germania, dar trecutul arhaic a continuat să dăinuie cu o mare tenacitate. Paradoxal, din rezistența lumii rurale față de lumea nouă, capitalistă, industrială și „burgheză”, s-a născut o mare cultură. Eminescu, Creangă, Caragiale au blamat cu vehemență această lume nouă. Chiar dacă ne supără sau ne revoltă cuvântul, trebuie să-i dăm dreptate primului mare sociolog român, Ștefan Zeletin: „Oricâte valori estetice a creat această cultură, ea a fost, în esență, reacționară”. Căci ce înseamnă, de fapt, reacționar? Este cel care se opune schimbării „structurilor și instituțiilor trecutului.” În urma ciocnirii permanente dintre trecutul arhaic și viitorul „burghez”, România „cea Mică” a rămas o țară „eminamente” agricolă. În perioada de dinaintea Primului Război Mondial, 73,7% din exportul României îl constituiau cerealele, restul revenea lemnului și produselor petrolifere. Domina încă marea proprietate funciară. Dar, o societate cu sechele arhaice, rămasă parcă într-un Ev Mediu împietrit, nu putea să se adapteze cu ușurință unui ritm modern.

Marea Unire de la Alba Iulia n-a însemnat numai împlinirea unui vis scump al neamului românesc. Ea a adus cu sine unele schimbări cu efecte profunde, în structura economico — socială a României. Întâi a fost reforma agrară din 1921. O reformă radicală, cu un caracter aș zice, revoluționar. Oarecum „peste noapte”, dintr-o țară de mari latifundii, România a devenit o țară de proprietari mici și mijlocii de pământ agricol. Consecința a fost dispariția clasei moșierești, împreună cu forța sa politică: Partidul

Conservator. Mulți au criticat această reformă. Este adevărat, ea a avut unele deficiențe, dar a fost necesară și ca atare, inevitabilă. Ea a satisfăcut „setea” de pământ a țaranului român dintotdeauna. Fusesse promisă pe frontul din Moldova, ostașilor — țărani din tranșee, de însuși regele Ferdinand. Și Marele Rege s-a ținut de cuvânt. Pe de altă parte, reforma agrară nu putea rezolva definitiv problema țărănească. Divizarea treptată a micii proprietăți rurale, prin dreptul de moștenire al mai multor copii din aceeași familie a condus la fărâmițarea loturilor de pământ. Soluția era una singură: dezvoltarea unei industrii capabile să absoarbă surplusul de populație de la sate. Vom vedea cum a rezolvat regimul comunist această problemă.

(IV)

Modernizare târzie prin violență

Instaurarea regimului comunist în România a fost inevitabilă, ca o fatalitate a istoriei. Ea s-a petrecut în noile condiții geopolitice născute după încheierea celui de Al Doilea Război Mondial. Intrarea României în sfera de influență sovietică a avut repercusiuni profunde asupra destinului țării noastre, repercusiuni care au condus la o adevărată „Schimbare la față”, din nefericire nu cea visată de Emil Cioran.

Este invocat mereu partajul propus de Churchill lui Stalin pe un „șervețel”, în 9 octombrie 1944, privind zonele de influență în Europa de Sud — Est. Potrivit acestei propuneri, controlul asupra României revenea în procent de 90% URSS-ului și 10% Marii Britanii. Churchill a fost și continuă să fie considerat un personaj malefic, cel care „ne-a vândut rușilor”.

Să judecăm, totuși, cu detașare. Churchill n-a „vândut”

nimic, fiindcă n-a avut ce vinde. Pe teritoriul României se aflau trupele sovietice, nu cele britanice. Premierul britanic s-a dus la Moscova „să ceară”, nu „să dea”.

În al doilea rând, Churchill nu avea nicio obligație contractuală sau morală față de România, țară care a săvârșit neghiobia să declare război țării sale.

În al treilea rând, în calitatea lui de prim-ministru, avea datoria să susțină la Moscova interesele țării sale. (Nu a spus el cândva, că în politică primează interesul? Avea și are dreptate!). Interesul Marii Britanii era mai mare în Grecia, țară care se afla în fața Canalului Suez, obiectiv vital în politica engleză. În mod logic, în schimbul Greciei, Churchill a cedat România. Dar, se cuvine să ne întrebăm: A ținut seamă Stalin de celebrele „procente”? Nicăieri! În aprilie 1944, în fața unei delegații din Iugoslavia, Stalin a declarat: „Acest război nu este ca acelea din trecut. Oricine ocupă un teritoriu impune și propriul său sistem social, până unde înaintează armata lui”. Așa s-a întâmplat! Stalin a impus sistemul său până în inima Europei. În România, comuniștii instalați la putere s-au pus repede pe treabă pentru a scoate țara din „înapoierea în care a ținut-o burghezia reacționară”. Studiind 10 ani la rând realitatea românească, sociologul francez Claude Karnoouh (intelectual „de stânga” în țara lui) conchide: „Comunismul este forma radicală a modernității în Europa de Est”. Intrarea în ceea ce politologii numesc „epoca modernității târzii”, adică a noastră, s-a realizat prin violență. Aceasta a fost singura cale posibilă folosită de comuniști, susține sociologul francez (A ținut un curs la Universitatea din Cluj „Despre violența dezvoltării”). Ce a însemnat această violență știm mai bine din experiență, decât intelectualul francez, socialist în teorie, acasă la el. Masive arestări, Canalul, Pitești, Aiud Gherla, Sighet și cele-

lalte, în care a fost lichidată întreaga elită românească „de la Vlădică, la opincă”. Nu vom cunoaște NICIODATĂ numărul celor care au pierit în Gulagul românesc!

Nu ideea modernizării a fost falsă, ci aplicarea ei în practică. De fapt, ecuația „Modernizare=Industrie+urbanizare”, nu au descoperit-o comuniștii români, nici Lenin sau Stalin. Ea a fost rezolvată cu mult înainte de burghezia occidentală. Pentru „a ajunge din urmă și a întrece” țările capitaliste avansate (cum suna o lozincă dragă comuniștilor noștri) s-a trecut la noi, la o industrializare forțată, peste puterile noastre. Modelul sovietic nu ni se potrivea. Oricât ne lăudăm (încă!) cu bogățiile noastre, România nu are resursele formidabile ale Rusiei. La urma urmei, nici Statele Unite nu au bogățiile solului și subsolului pe care le are Rusia. Ce n-are Rusia? De la petrol, la uraniu, de la cărbune și fier, la gaze naturale, câmpii mănoase și păduri imense, are de toate. Însuși Claude Karnoouh (intelectual favorabil socialismului) a remarcat „absurditatea politicii de dezvoltare nechibzuite în raport cu resursele, particularitățile istorice și culturale” ale României.

Dar orașul? Iată cum l-a văzut Claude Karnoouh în anii '80, cu ochii unui occidental: „Abia venite din satele lor, aceste mulțimi deșrădăcinate nu aveau încă sufletul destul de pătruns de urbanitate ca să reziste, interior, răsturnării sociale aduse de instaurarea forțată a regimului comunist. Sub mantia lui de beton (blocurile, nota mea), orașul contemporan ascundea ceva rural, greu de definit, care amintește de târgușorul prea repede dezvoltat, jenat și oarecum încurcat într-o haină care nu i se potrivește”.

Folclorismul și modernitatea

Un indiciu al modernității noastre întârziate și incomplete este folclorismul. Ce este folclorul? Ce este folclorismul? Simplu spus, folclorul este creația spirituală a țaranului român, de-a lungul unei anumite epoci istorice! Resping termenii de „muzică populară”, „dansuri populare”, deoarece și producția mahalalei sau a țăganilor orășeni este tot „populară”, dar nu „țăărănească”. Deci, dacă dorim să aflăm ceva despre sufletul românului vom apela la creația autentică a țaranului român, așa cum s-a exprimat el în poezie, muzică și dans. În vechime, toate acestea aveau un rost și o semnificație care s-au pierdut în epoca modernă. Desigur, ne mândrim pe drept cu faima dobândită de „jocul călușarilor” pe multe scene ale lumii, dar nimeni nu știe că acest dans fascinant are o încărcătură mitologică venind de undeva din străvechimea păgână. De fapt, prin acest dans se oficia un cult al soarelui. În tradiția satului dansatorii formau un cerc („roata”). Cercul simboliza soarele dătător de viață. Săriturile acrobatice ale dansatorilor ne umplu azi de uimire și încântare. În cuprinsul ceremonialului arhaic ele simbolizau încercarea omului de a se desprinde de pământ și năzuința lui spre înaltul cerului, acolo de unde pogoară căldura soarelui care face să învie natura în fiecare primăvară. În Banat, jocul călușarilor începea dimineața, pe melodia „Jocul soarelui la răsărit” și se încheia în amurg când lăutarii interpretau „Cântecul soarelui la apus”.

Frenezia debordantă care îi cuprinde pe dansatori, la un moment dat, evocă acea exaltare a simțurilor din ceremonialul consacrat lui Dionysos, zeul vegetației în credința tracilor, zeu preluat și de mitologia grecilor antici.

Urcat pe scenă, jocul călușarilor s-a transformat dintr-un ceremonial sacru într-un spectacol pentru public, iar folclorul a devenit „folclorism”. Acesta a operat o perversiune a tradiției. Folclorismul a dat folclorului o nouă întrebuințare, străină de conținutul său original. În această turnură, jocul călușarilor constituie doar o probă de virtuozitate a execuției, un spectacol care provoacă entuziasmul și aplauzele publicului. Privind publicul acestor spectacole observi cu ușurință numărul mare al „orașenilor noi”. Ce îi aduce la aceste spectacole? Un sentiment nelămurit de apartenență la lumea satului, dovadă că orașul nu le-a cucerit pe deplin sufletul. Locuința în bloc le-a oferit un oarecare confort, baie, apă caldă, calorifer și aragaz, dar nu și „civilizația urbană”. Modernitatea este doar de ordin material, nu spiritual.

Folclor „modern”

Mentalitatea, comportamentul sunt încă în mare parte țărănești, dar pervertite. Reacția lor față de semeni este uneori violentă, sau vulgară. Cât timp va dăinui această populație semiurbană — semirurală va exista și folclorismul. Dar folclorul? Acesta a murit demult, fiindcă țăranul român în blugi și geacă nu mai creează, se mulțumește să privească la televizor emisiunile folcloristice, adică pseudofolclorice.

ZILELE FATIDICE

10 Mai - un adevăr ce trebuie spus

De ce 10 mai? De ce 9 mai? 10 mai sau 9 mai? Întrebări incitante, dar să prezentăm și să analizăm mai întâi faptele și împrejurările istorice. În 9 mai 1877, într-o ședință a Camerei, un deputat l-a interpellat pe Mihail Kogălniceanu, ministrul de externe, dacă suntem sau nu independenți. Kogălniceanu a răspuns: „În stare de rezel, cu legăturile rupte cu Poarta, ce suntem? Suntem independenți, suntem națiune de sine stătătoare.”

Se impune o primă observație: Kogălniceanu nu a rostit o „Proclamație”, în deplinul înțeles al termenului (nici nu era o atribuție a sa), ci un simplu răspuns la o întrebare a unui deputat.

A doua observație: am devenit independenți înainte de data la care a avut loc această ședință a Camerei și anume încă din 27 aprilie, când au început ostilitățile — „rezelul” — între noi și turci. În 26 aprilie, turcii au bombardat orașele de la Dunăre: Calafat, Bechet, Călărași și Oltenița. A doua zi, domnitorul Carol, aflat la Calafat, a ordonat artileriei noastre bombardarea Vidinului. „Rezelul” a început și legătura de umilință multiseclară cu turcii „s-a rupt”, ca să

Carol I

repet cuvântul lui Kogălniceanu. Am devenit astfel independenți „de facto”, dar nu încă și „de iure”. În aceeași zi de 9 mai, deputații din Cameră au întocmit o „moțiune”, prin care luau act de faptul că independența României fusese împlinită. Moțiunea a fost adoptată și de Senat.

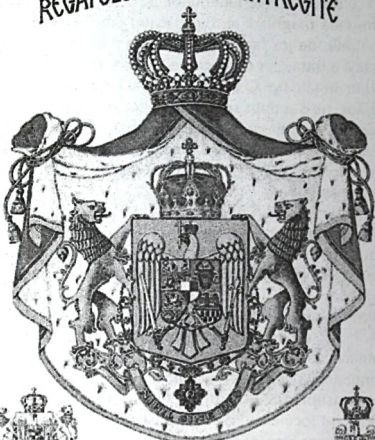
Dar, trebuia îndeplinită procedura legală, cerută de Constituția țării. România era „monarhie parlamentară”. Orice lege, orice act, votate în cele două Camere, trebuiau prezentate principelui pentru aprobare și ratificare. Numai după ce a fost pusă semnătura șefului statului ele deveneau „oficiale”. Așa au procedat deputații și senatorii din acel moment decisiv pentru destinul neamului românesc. Ei au dorit ca îndeplinirea acestei proceduri legale să se întâmple în 10 mai, zi în care, în anul 1866, principele Carol a fost instalat pe tronul României. Prin semnătura lui Carol — care va deveni primul nostru rege — independența „de facto” a devenit „de iure”, iar 10 Mai a fost instituit ca Ziua noastră Națională. Prin aceasta, românii au vrut să arate lumii că România este o țară liberă, independentă și suverană, prin urmare ea poate să facă parte din marea familie a statelor europene. Aceasta este semnificația cea mai profundă a acelei zile sacre, nu — sau nu numai — celebrarea „persoanei” celui care a comandat tânăra armată română în bătălia victorioasă din fața Plevnei. Când ni sa răpit acest simbol, am încetat, de fapt, să mai fim o țară liberă și independentă. Comuniștii au eliminat toate simbolurile mari, ne-au rescris istoria, conform maximei acelui personaj din celebrul roman al lui Orwell („1984”): „Cine controlează prezentul, controlează trecutul și cine controlează trecutul, controlează viitorul”. Personajul lui Orwell, Winston Smits, funcționar la „Ministerul Adevărului”, avea sarcina de a falsifica documentele de

arhivă, conform orientării trasate de „Big Brother”. Pentru a șterge amintirea lui 10 mai din istorie și desigur din conștiința românilor, comuniștii au ales 9 mai, ca zi a Independenței. Au fost pe placul lui „Big Brother” de la Moscova, dar schimbând data, nu au putut transfera semnificația lui 10 Mai din istoria românilor asupra lui 9 mai. Ce semnificație are 9 mai? „Ziua Victoriei” Rusiei bolșevice contra Germaniei naziste. Oricâtă sofistică s-ar întrebuița, nu putem să pierdem din vedere că 9 mai rusesc umbrește 9 mai românesc, nu-i așa? În treacăt fie spus, pentru noi, românii, războiul nu s-a încheiat în 9 mai, trupele noastre au continuat să lupte și după această dată. Dar, dincolo de orice considerații și speculații, 10 Mai a fost Ziua noastră Națională, așa au hotărât oamenii politici responsabili din acel timp, iar noi nu am fi avut dreptul de a interveni retroactiv asupra deciziei lor. Să nu uităm, însă, simbolurile mari sunt acelea care cuprind sensul unei existențe istorice a unui popor. Unul din acestea a fost 10 Mai la români.

1 Decembrie 1918

1 Decembrie 1918 are dimensiunile unui miracol. Un asemenea eveniment se putea întâmpla și în egală măsură, nu se putea întâmpla. Spre fericirea noastră, s-a întâmplat. Să nu uităm, Mica Românie — „Vechiul Regat” — a fost învinsă în Primul Război Mondial. A semnat tratatul de pace separat, de la București, cu Puterile Centrale, în 7 mai 1918, tratat care a consemnat, de fapt, o capitulare. Germania a obținut controlul industriei, comerțului și finanțelor țării. În consecință, tratatul secret încheiat de Ionel Brătianu cu puterile Antantei, în 1916, a devenit caduc. Fostii aliați nu mai aveau nicio obligație contractuală față de noi. Ne aflam într-un punct zero, adică la voia

STEMA REGATULUI ROMÂNIEI ÎNTREGITE

1. STEMA CEA MARE

2. STEMA CEA MIEDE

3. STEMA CEA MICĂ

Stema se întrebuințează în trei forme:

1. Stema cea mare: în actele Statului emenate de la M. S. Regele și în actele oficiale internaționale, cum și în cazuri speciale din înalt ordin al M. S. Regelui.
2. Stema cea medie, fără pavilion: de armată și autoritățile Statului.
3. Stema cea mică, compusă din cele trei scuturi cu corona de oțel: pe sigile și stampile oficiale.

întâmplării. Frații de dincolo de Carpați susțin că ei ne-au dezrobit. Să le fim recunoscători, căci marea lor jertfă de sânge este sfântă, dar ea putea fi zadarnică, în cazul în care cursul ulterior al evenimentelor ne-ar fi fost nefavorabil. Istoriografia maghiară și, din păcate, credința maghiarilor din păturile de jos, susțin că România Mare este o creație artificială a tratatelor de pace de la Paris, impuse de Marile Puteri învingătoare. O creație artificială deoarece, în luarea deciziilor, nu s-a ținut seama de „dreptul istoric”.

Bazându-se pe „dreptul istoric”, maghiarii sunt înclinați mereu să atace prezentul prin trecut. În această viziune, lunga stăpânire a Transilvaniei constituie un temei veșnic de drept asupra ei.

Dar, dezbaterile Conferinței de Pace de la Paris s-au desfășurat pe baza altui principiu de drept, în spiritul unor vremuri noi, un principiu ce decurgea direct din teoria liberală a drepturilor naturale: nicio naționalitate nu poate fi supusă unei autorități politice fără propriul său consimțământ. În această concepție, locul „dreptului istoric” l-a ocupat „dreptul naționalităților la autodeterminare”. Nu lunga stăpânire, nici măcar „vechimea și continuitatea” (de care facem și noi mult caz) conferă drepturi asupra unui teritoriu, ci VOINȚA manifestată liber a celor ce-l locuiesc. Pe această bază juridică s-a înfăptuit Unirea tuturor românilor într-un „stat național”. Conferința de la Paris a consfințit această măreață realizare, deoarece ea era „în spiritul vremii”.

23 august 1944

Niciun eveniment din istoria noastră contemporană nu a fost atât de controversat, criticat, contestat, ca actul de la 23 august 1944. Regele a adus în țară pe ruși și

Regele Mihai I de România

comunismul, nu l-a lăsat pe mareșalul Antonescu „să meargă până la capăt”. Regele este un trădător. Aceste aprecieri fac parte dintr-un discurs pe care, din păcate, mulți români și l-au însușit. O întrebare nevinovată se impune: până la care capăt trebuia lăsat mareșalul să meargă? Până la capătul lumii sau numai până la Berlin? Acesta mai era, în acel moment de cumpănă, interesul nostru național? De fapt, pentru noi, românii, capătul a fost și la dus și la întors, Nistru. În răsărit, noi nu am avut misiunea de a distruge „bolșevismul ateu”, nu am purtat un „război sfânt”. Obiectivul nostru era doar recuperarea unor teritorii românești, răpite de ruși, în urma aplicării prevederilor tratatului secret, încheiat între Hitler și Stalin, în 1939. Un tratat denumit cu ipocrizie „de neagresiune” căci, de fapt, el preconiza împărțirea Europei de răsărit între cei doi mari tirani. (Cu acordul lui Hitler, Stalin urma să ocupe țările baltice — Estonia, Letonia, Lituania - jumătatea de Est a Poloniei, Bucovina și Basarabia). În mintea unor români înfierbântați de un romantism eroic, stăruie încă mitul rezistenței noastre pe aliniamentul Focșani — Nămolosa — Galați. Să presupunem că mareșalul Antonescu ar fi reușit să-i oprească pe ruși. Până când? Și la ce bun? Doar pentru a prelungi agonia? Și o întrebare inconfortabilă: mai era cât de cât posibilă o rezistență? Pe data de 20 august rușii au inițiat o mare ofensivă pe frontul din Moldova. Cine le mai stătea în cale? Ca să înțelegem situația, iată raportul de forțe, în acel moment:

- 90 de divizii rusești, față de 47 româno — germane
- 922.000 de ostași și ofițeri ruși, față de 643.000 români și germani
- 1.404 tancuri la ruși, 404 la români și germani
- 1.759 avioane la ruși, 810 la români și germani

- 16.079 tunuri și aruncătoare la ruși, 7.618 la români și germani

Concluzia: continuarea războiului ar fi fost un dezastru. Factorii politici conștienți ai României i-au cerut mareșalului să pună capăt unui război care, în acele condiții, semăna cu o sinucidere. Răspunsul mareșalului a fost: „Nu pot fără a primi dezlegare de la Hitler!” Dezlegare de la Hitler? Iată o probă de mare naivitate! Cum a putut mareșalul să-și închipuie că Hitler ar fi fost de acord? Și, în definitiv, de ce avea nevoie de o „dezlegare” de la Hitler? Între România și Germania nu exista nicio obligație contractuală, mareșalul însuși a recunoscut, într-o convorbire cu generalul Hans Friessner, cu câteva zile înainte de 23 august: „Este singurul caz în istorie că un popor intră ca aliat într-un război fără să aibă un tratat de alianță, militar și politic”. S-a susținut cu mândrie că mareșalul era obligat de onoarea sa de militar să continue războiul alături de germani. Dar „în politică nu decide onoarea, ci interesul”, spunea Churchill. Mareșalul nu era un cavaler din Evul Mediu, care se bate în duel, pentru a-și apăra onoarea personală. Nu onoarea lui era în joc, ci interesul național pe care trebuia să-l servească dincolo de orice sentimentalism. În după-masa de 23 august, înainte de sosirea mareșalului la palat, generalul Aldea l-a avertizat pe rege, că dacă acesta va fi lăsat să plece, după ce ar fi refuzat să încheie armistițiul, vor urma în mod sigur represalii ordonate de Hitler. Toți cei implicați vor fi înlăturați și înlocuiți cu un guvern legionar dispus să continue războiul alături de Germania, până la capăt. Ceea ce s-a întâmplat în acea după-masă, se cunoaște. Mareșalul a refuzat, atunci regele i-a cerut să demisioneze. „Cum, să las țara pe mâna unui copil?” — a ripostat mareșalul. După aceste cuvinte,

arestarea lui a devenit nu numai necesară, ci inevitabilă. Într-o dezbatere științifică, organizată la 23 august 1997, la Bistrița în sala teatrului, istoricul Șerban Papacostea a pus o întrebare regelui Mihai, invitat de onoare: - „Majestatea Voastră, credeți că exista alternativă la actul de la 23 august”? - Regele: „Singura alternativă, dacă se poate numi așa, ar fi fost să nu facem nimic, să lăsăm să treacă tăvălugul rus peste noi. Și ce se alegea de țară? Așa că nu exista nicio alternativă!”

6 martie 1945

Acel 6 martie 1945 merită să-l rediscutăm. Da, atunci s-a instaurat guvernul Petru Groza, considerat primul guvern comunist din istoria României. Da și nu, deoarece a urmat ceea ce aș numi ad-hoc, o „perioadă gri”, adică încă nici nu, nici da. S-a păstrat în continuare simbolul consacrat al democrației și independenței noastre naționale: Monarhia și tânărul rege Mihai I.

Persistăm să suținem că ce s-a întâmplat la 6 martie 1945 și ce a urmat în România, a fost rezultatul unui târg încheiat la Yalta în februarie 1945, între cei Trei Mari, Roosevelt, Churchill și Stalin. Astăzi cunoaștem „Declarația privind Europa eliberată”, concepută la Yalta și semnată de cei trei. Nici vorbă de o „împărțire” în zonele de influență sau de cedare a unor teritorii în favoarea sovieticilor. Iată conținutul pe scurt așa cum l-a prezentat Truman, urmașul lui Roosevelt: „La Yalta, cele trei guverne s-au hotărât să asume sub răspunderea comună (sublinierea mea), instaurarea de regimuri democratice în toate țările foste satelite (ale Germaniei naziste, nota mea). Această hotărâre a fost confirmată la Potsdam (17 iulie 1945) în ceea ce privește România, Ungaria și Bulgaria. Aceste țări nu vor cădea deci

Dr. Petru Groza

niciodată în sfera de influență a vreunei puteri". (sublinierea mea)

Dar, „Declarația” de la Yalta a putut constitui un obstacol în calea expansiunii sovietice? Nu! Stalin nu putea fi oprit de o hârtie chiar dacă aceasta purta și semnătura sa. Într-o discuție cu Tito, în 1944, Stalin a precizat punctul său de vedere: „Acest război nu este ca acelea din trecut, cine

ocupă un teritoriu își impune și propriul său sistem social". Or, pe teritoriul României se afla armata sovietică, nu cea britanică! Deci... La 6 martie 1945 Vișinski a sosit la București să impună ca prim-ministru pe favoritul Moscovei. Fostul procuror general al U.R.S.S. a avut două runde de convorbiri cu regele Mihai. Știm cum au decurs (unele amănunte le-a relatat ulterior, după emigrarea sa în Israel, translatorul lui Vișinski, un evreu basarabean). În prima zi, trimisul lui Stalin s-a comportat ca un „mujik” rus, a dat cu pumnul în masa regelui, când a plecat a trântit ușa încât a căzut mortarul din perete. Când regele a făcut apel la „Declarația” de la Yalta. Vișinski a răspuns: „Aici, Yalta sunt eu!”

Regele l-a ținut tot timpul în picioare, privindu-l calm. Ajuns la automobil, Vișinski a întors capul către translator, spunându-i: „Nucă tare, tânărul rege, nucă tare”. A doua zi s-a întors spășit la Palat și s-a comportat ireproșabil. Și-a dat seama că cercul de cu o zi înainte nu l-a impresionat pe „tânărul rege”. La un moment dat i s-a adresat: „Sire, noi știm că voi vreți Ardealul, noi îl vrem pe Groza, decideți!” Teribilă dilemă! Regele a reflectat și a semnat, dar Stalin s-a ținut de cuvânt. Da, aceasta-i adevărul. Hitler, „aliatul” nostru, ne-a luat Ardealul (prin dictatul de la Viena) și l-a dat ungurilor, iar Stalin ni l-a retrocedat. Un episod ciudat, un veritabil paradox istoric. Pe data de 12 martie 1945, regele Mihai, în uniformă simplă de ofițer român, descindea pe peronul gării din Cluj, pentru a prelua Ardealul în administrație românească. Instalat pe tribuna din fața Operei, regele României a primit defilarea trupelor românești și sovietice, de data aceasta, aliate. I s-a reproșat că a acceptat să stea alături de Vișinski, în timpul defilării.

REMINISCENȚA MENTALĂ

Miturile noastre istorice (I)

Ce este un mit istoric? O construcție arbitrară a fanteziei care înfățișează un fapt istoric, un personaj sau un eveniment așa cum am dori să se fi întâmplat sau să fi fost acestea. Miturile acoperă cu un vâl protector frustrările și neîmplinirile noastre din trecut. Nu putem suporta ideea că n-am avut ceea ce se numește o „istorie mare”, asemeni surorilor noastre latine din Occident, Franța, Spania, Italia, chiar și Portugalia. Miturile ne oferă explicații și mai ales justificări: „Noi n-am putut înfăptui mai mult fiindcă...” Poate mitul ce ne convine cel mai mult este exprimat printr-o metaforă: Noi, aici, am fost un „zid de apărare a creștinătății”, în timp ce ne băteam cu turcii invadatori, occidentalii își construiau, în liniște și pace, mărețele lor catedrale. Trebuie să recunosc, sună „frumos”, dar neadevărat. Să punem câteva întrebări: Când au construit occidentalii mărețele lor catedrale? În secolele XI, XII, XIII. Arhitectura romanică se naște la sfârșitul secolului X, se dezvoltă în secolul XI și ajunge la înflorire deplină în secolul XII, pentru ca la sfârșitul acestui secol să apară arhitectura gotică. Secolul XIII este dominat în întregime de arta gotică. Cine au ridicat aceste uimitoare edificii ale stilului romanic și cele ale stilului gotic? Ordinele călugărești și orașele.

Dar, unde eram noi în secolele X, XI, XII, XIII? Unde se aflau turcii, în acel timp, ca noi să ne fi bătut cu ei? Și la urma urmei, de câte ori ne-am luptat noi cu turcii și de câte ori i-am învins? Dar celelalte popoare din Balcani nu

s-au împotrivit turcilor? Poate fi trecut cu vederea eroismul legendar al albanezilor și sârbilor? Dar maghiarii? Oare s-au războit ei cu turcii de mai puține ori decât noi? Ultima mare „cruciadă” europeană antiotomană a fost organizată de regele Ungariei Vladislav, care moare în bătălia de la Varna, în 1444. (Alături de el s-a aflat la comanda armatei, lăncu de Hunedoara).

De ce n-au ocupat turcii țările române? De ce nu le-au transformat în pașalâc pentru a le încorpora în imperiul otoman? Răspunsul este simplu: fiindcă nu intrau în planul lor strategic. Ofensiva lor era îndreptată spre centrul Europei. Față de direcția lor de înaintare cele două țări românești, Valahia și Moldova, ocupau o poziție laterală. Drumul turcilor spre Viena nu trecea prin Târgoviște și cu atât mai puțin prin Suceava. Pe de altă parte, avantajele erau mai mari printr-o exploatare indirectă, lăsată în seama domnilor români, decât printr-o anexare efectivă.

Dar trebuie să reținem un fapt, turcii au acordat domnilor români — vasalilor — o largă autonomie. Domnii noștri au „domnit” (adică au „stăpânit” cele două țări) ca niște monarhi cu puteri neîngrădite. Tăiau capetele după „pofta” lor, ca apoi, în semn de ispășire a păcatelor, ridicau câte o mănăstire sau biserică, în care se rugau smeriți și se înmormântau când îi chema Bunul Dumnezeu la dreapta judecată. Aveau doar două obligații: să plătească tributul la timp și — ceea ce pare logic — să nu încheie alianțe cu dușmanii turcilor. (Clauză pe care Dimitrie Cantemir și Constantin Brâncoveanu n-au respectat-o. Primul a scăpat fugind în Rusia, al doilea a plătit cu capul).

Oricât ar părea de necrezut, turcii n-au intervenit niciodată în treburile interne ale celor două țări, nu au cantonat trupe și n-au construit moschei sau geamii pe

Dimitrie Cantemir

teritoriul românesc. În aceasta constă deosebirea fundamentală între vasalitate și anexare, adică incorporare în imperiul otoman și administrarea directă turcească. Ca să ne imaginăm ce ar fi însemnat aceasta din urmă, avem exemplul fostei Yugoslavii. Efectele stăpânirii turcești efective, timp de 400 de ani, se resimt până în zilele noastre. Ortodoxismul sârbesc se ciocnește cu mahomedanismul albanezilor din Kosovo (67% mahomedani după recensământul aproximativ din 1971), în Bosnia — Herțegovina (43% sârbi ortodocși și 34% musulmani), în Macedonia, 183.000 albanezi mahomedani și 131.000 turci, inclusiv Muntenegru are un număr considerabil de musulmani. În mare parte, contradicțiile generate de lunga stăpânire otomană nu se vor stinge ușor. Ele apasă ca o moștenire grea asupra acestei zone balcanice, denumite cândva „butoiul cu pulbere” al Europei. Desigur pentru noi, românii, vasalitatea față de sultanul de la Istanbul n-a fost o binecuvântare, dar trebuie să ne gândim că putea fi mult mai rău. Am continuat o existență statală proprie, care ne-a permis să ne conservăm ființa națională, credința ortodoxă și cultura. Avem un patrimoniu artistic (arhitectură și pictură originale) cu care ne mândrim deoarece el constituie o dovadă a geniului nostru creator. Un patrimoniu realizat în condițiile vasalității noastre.

(II)

Un mit istoric se poate crea și când proiectăm asupra faptelor unei personalități din trecut concepte elaborate abia în epoca modernă. Acesta este cazul lui Mihai Viteazul, poate cel mai îndrăgit erou al nostru. De ce cel mai îndrăgit? Întâi de toate că el, prin faptele lui de vitejie, ne răscumpără multimea noastră de umilinte. Nu este el

Învingătorul de la Călugăreni? Desigur, uităm însă că atunci frații Buzești l-au părăsit, împreună cu trupele lor, pentru a-și apăra propriile moșii, iar Mihai a rămas cu o oaste ardelenească și 7.000 de mercenari secui. Și a învins! De data aceea a avut noroc. Deci, de ce îl iubim pe Mihai Viteazul? Aș răspunde simplu: pentru curajul său nesăbuit. Așa am fi vrut noi să fim și n-am fost. Și bine că n-am fost. Întâi de toate, că nesăbuița nu ne caracterizează. De fapt, Mihai Viteazul însuși a fost victima nesăbuiței sale. Eu nu l-aș numi Mihai Viteazul, ci aș folosi neologismul francez „Temerarul” adică „viteazul imprudent”. La Mirăslău (16 septembrie 1600) Mihai ocupa o poziție extrem de favorabilă, pe un deal, având în față un câmp deschis, de unde ataca generalul Basta, un militar de înaltă clasă, care-i cunoștea temperamentul. După cum se știe, Basta simulează o retragere, iar Mihai cade în capcană: „Fuge, câinele!” — a exclamat Mihai și a coborât de pe deal. Basta face o întoarcere și-l zdrobește pe voievodul român, pe care curajul nesăbuit nu l-a mai servit. Dar, această calitate a lui Mihai Viteazul a rămas în conștiința colectivă. Dorind să ne măgulească sentimentul național, această imagine a lui Mihai Viteazul „Neînfricatul”, „Neînvingutul”, a devenit un punct de reper al tuturor naționalistilor sau pseudo-naționalistilor, nu numai al istoricilor „burghezi”, ci și al celor marxisto-naționaliști. Comunistul Nicolae Ceaușescu se considera un urmaș — desigur, glorios — al marelui înaintaș.

Dar, aura mitică în care îl învelim, face din el cel care a realizat prima unire a tuturor românilor într-o singură țară. Or, Mihai Viteazul n-a fost mînat, în acest demers, de un „ideal politic național”. A spus-o el însuși: „Asta-i pohta ce-am pohtit!” „Pohta” nu înseamnă „idee”! „Ideea națională” n-a apărut și nu ar fi putut să apară în acel timp.

În niciun cap european, oricât de genial, această idee nu încolțise încă. Ea este un produs al secolului al XIX-lea. Nu a fost numit acest secol, „secolul naționalităților”?

Desigur, absența acestei idei din înfăptuirea lui Mihai, nu scade nimic din fapta lui. Ideea lui a fost de ordin militar

— strategic, nu „național”. A vrut să aibă un spate asigurat, în lupta lui cu otomanii. Proiectând asupra personalității sale semnificația unui concept modern, dorim doar să justificăm tot ceea ce s-a întâmplat în istoria noastră, culminând cu actul de la 1 decembrie 1918. Da, Mihai Viteazul a devenit un simbol, dar, în istorie, el rămâne ceea ce a fost: cuceritorul Ardealului și al Moldovei. „Cucerirea” a fost ușor de confundat cu „unirea” și celebrată ca atare până în zilele noastre. Mitul se dovedește mai puternic decât realitatea istorică.

(III)

Într-un articol anterior am reprodus o replică a scriitorului englez Orwell, din cunoscutul său roman „1984”: „Cine controlează prezentul, controlează trecutul și cine controlează trecutul, controlează viitorul”.

Aș parafraza replica lui Orwell: „Cine controlează prezentul, mitologizează trecutul”. Istoricii, mass-media, manualele școlare șterg și schimbă istoria așa cum proceda „Marele Frate”.

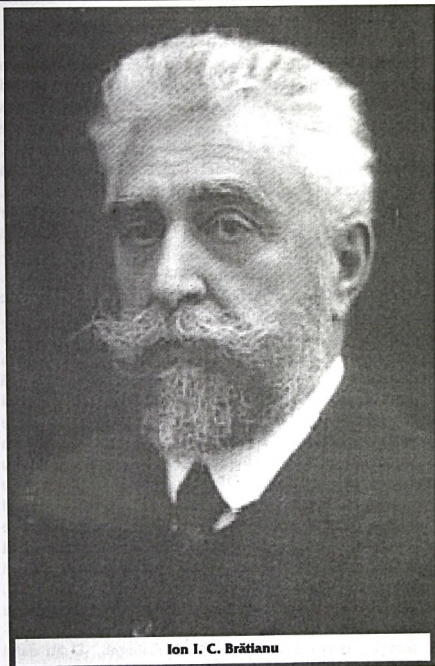
Mitologizarea istoriei noastre, în perioada comunistă, a fost marcată de două faze: una antinațională, bazată pe principiul luptei de clasă și al internaționalismului proletar (Gheorghiu — Dej) și a doua, național — comunistă, bazată pe recuperarea trecutului și punerea lui în serviciul orientării politice noi, datorate lui Ceaușescu. Aplicând în mod abuziv dogma marxistă, istoricii noștri „harnici” au descoperit exemple ale luptei de clasă încă în Dacia romană. Jafurile întreprinse de așa zișii „latrones”, bande organizate care atacau pe „imperialiștii” romani, constituiau o formă de împotrivire adresată „clasei stăpânitoare” străine. Or, cuvântul latin „latrones” nu înseamnă altceva decât ceea ce

înseamnă în limba noastră cuvântul „lotrii”, adică tâlhari la drumul mare, care nu aveau nimic comun cu „lupta de clasă”, în înțelesul marxist.

Mitologia național-comunistă a pedalat pe ideea de „unitate” care ne-a ghidat toate demersurile noastre în trecut. În această viziune, Burebista nu a cucerit și supus mulțimea de triburi dacice, ci le-a „unit” într-un stat centralizat unitar, făcând astfel primul pas spre ceea ce s-a întâmplat abia la 1 decembrie 1918. Se desprinde din această poziție de gândire, ideea marxisto-hegeliană că istoria are un scop imanent, care în final, va fi atins, în cazul nostru, realizarea societății socialiste și partidul unic, cel care va întruchipa unitatea deplină, visată de-a lungul veacurilor. Desigur, cel mai mare „visător” din trecut rămâne în mentalul colectiv, Mihai Viteazul, dar teza marxisto-hegeliană se dovedește falsă: istoria nu se desfășoară în vederea unui „scop final” (la Marx, comunismul!). Ea este rezultatul unei înlănțuiri de cauze și efecte, cele mai multe imprevizibile.

Mentalități păguboase (I)

Unirea tuturor provinciilor românești într-un singur stat, în 1918, a provocat o euforie de scurtă durată. Foarte curând românii și-au dat seama că sunt diferiți și că nu se prea înțelegeau unii cu alții, dar mai ales cei de dincoace de Carpați, cu cei din Vechiul Regat. A fost un duș atât de rece, încât îl resimțim până în zilele noastre. Ne-a fost greu să acceptăm că, de fapt, eram produsul unor istorii diferite. Evoluția în cadre socio-politice separate a dat naștere unor mentalități specifice, iar simplul act al Unirii nu a putut să șteargă dintr-odată, ca o baghetă magică, deosebirile acumulate în decursul timpului. Unirii trebuia să-i urmeze unificarea. Aceasta a fost ideea susținută programatic de marele om de stat Ionel Brătianu și partidul său. O unificare, în primul rând, instituțională, administrativă și juridică. Aducerea la un numitor comun a tuturor provinciilor românești a fost dirijată de la București. S-a instituit un centralism autoritar care a căutat să impună un unic model, cel elaborat de politicienii din Vechiul Regat. Printre primii care și-au dat seama de consecințele morale ale acestei acțiuni conduse de la centru, a fost un bănățean: Traian Vuia. Deși luptase din toate puterile pentru triumful cauzei românești, la Paris, cu prilejul Conferinței de Pace, marele inventator a avut rezerve cu privire la modul cum s-a înfăptuit Unirea, fără condiții. Într-o scrisoare adresată lui George Dobrin, primul prefect român al Lugojului după Unire, Traian Vuia îi taxa pe fruntașii politici ardeleni, cu un cuvânt franțuzesc, drept niște „hableuri”, adică palavragii încântați de propriile lor cuvinte și care n-au știut cum să trateze cu frații de dincolo de Carpați. „Unirea s-a făcut la mâna fruntașilor din Vechiul Regat... Ei au darul bizantin al tragerii sforilor și sunt mult mai pricepuți decât noi

Ion I. C. Brătianu

De la Eminescu la zilele noastre

în a încurca și descurca itele în favoarea lor". Din nefericire, această părere despre frații din Vechiul Regat a intrat treptat în mentalul colectiv al românilor de dincoace de Carpați. Este adevărat, partea noastră de țară a fost invadată imediat după Unire de funcționari de toate categoriile, veniți din „Țara Mamă”. Mulți dintre aceștia nu erau de cea mai bună calitate morală. Au adus cu ei unele năravuri și moravuri plămădite într-un alt orizont spiritual și civic. Din întâmplări mărunte și mici mizerii apărute sub administrația românească, mentalitatea noastră regională a ieșit întărită. În loc să se producă acea unificare „în cuget și simțire”, dorită de Ionel Brătianu, s-au accentuat deosebirile. Ardeleanul a devenit retractil și circumspect. La rândul lor, „regățenii”, cum i-am numit noi pe românii de dincolo de Carpați, au continuat să ne privească „de sus”, manifestând o superioritate întemeiată pe simpla lor românită considerată „pură” și pe ideea că ei ne-au „dezrobit”. Râdeau de limba pe care o vorbeam noi, ne numeau „bozgori”, ne calificau proști și greoi, dar invidiau standardul nostru de viață. Nu luau, însă, în seamă disciplina muncii din Ardeal. În universul lor de valori, descurcăreala, succesul rapid și facil aveau prioritate față de munca tenace și ordonată. Nu știm, cine l-a inventat și cum s-a generalizat termenul de „miticism” pentru a defini global comportamentul „regățenilor”. În mentalitatea românului ardelean, Mitică, simpaticul pișicher al lui Caragiale, a devenit un simbol încărcat de conotații negative. „Miticul” este, în primul rând, un ins care vorbește mult dar... nu se ține de cuvânt. Reușește să se strecoare prin mijloace necinstite cu o nepăsare dezamantă. Dacă nu are scrupule morale, posedă, în schimb, un tupeu care îl face irezistibil. El ia totul cu o ușurință întovărășită de un zâmbet. De aceea, poți să te superi pe el? Nu!

(II)

Poate șocul cel mai puternic, după Marea Unire, l-au resimțit românii basarabeni. Să nu uităm, ei au fost primii care s-au alipit la „Țara Mamă”. Strănepoții lui Ștefan cel Mare au păstrat în străfundul sufletului, amintirea neștearsă a voievodului lor. Ei s-au menținut români deși religia lor ortodoxă îi apropia firesc de „pravoslavnicii” ruși. (Alta a fost situația românilor din Ardeal, unde stăpânitorii erau catolici și protestanți). În mintea basarabenilor stăruia imaginea unei Româanii ideale, mult înfrumusețată de duioșia și dorul lor. Stăpânirea românească n-a făcut, însă, mare lucru pentru ei, nici în ordine materială și cu atât mai puțin în cea spirituală. Chișinăul, al doilea oraș al României Mari, n-a fost înzestrat nici măcar cu o universitate, atât de necesară pentru dezvoltarea unei spiritualități românești, într-o provincie aflată mult timp sub influența rusească.

Administrația noastră din Basarabia a fost alcătuită, în mare parte, de funcționari puși pe căpățuială, dornici să-și facă „plinul” cât mai repede, lăsând apoi, în urma lor, amărăciune în sufletul bun și milostiv al românilor basarabeni. Șocul pe care l-am pomenit la începutul acestor rânduri s-a produs din discrepanța dintre România ideală, așa cum au visat-o basarabeni într-o sută de ani de oprimare rusească și România reală, cunoscută prin funcționarii săi lacomi și lipsa de înfăptuiri în ordine materială și spirituală. Starea sufletească a românilor basarabeni, în urma experienței încercate în România Mare, a fost exploatată ulterior, cu deplin succes de propaganda sovietică. Efectele acestei propagande le vedem azi: basarabeni n-au încredere în frații lor din România. Mentalitatea lor a suferit distorsionări dureroase. N-aș vrea

Sratula lui Ștefan cel Mare, Chișinău

să spun, nu vreau să cred că s-a produs o situație ireparabilă. Atât timp cât ei se declară „moldoveni”, rude cu noi, așa cum noi ne considerăm doar rude cu românii de la sudul Dunării, atât timp cât țara lor se numește Moldova, stat liber, independent și suveran, nu există nicio șansă de reunire cu România.

Nu-i putem condamna, deoarece noi le-am provocat o mare dezamăgire. Mentalitatea lor, în urma unei experiențe atât de contradictorii, a făcut din ei niște frați vitregi. Apropierea noastră de ei, după Revoluția din decembrie 89, s-a făcut într-un mod festiv, așa cum am fost deprinși în comunism. Celebrul „pod de flori” este un exemplu edificator. Dar, să mi se ierte expresia prozaică: florile nu se mănâncă, iar cântecele și dansurile ansamblurilor noastre artistice au constituit un prilej de bucurie momentană. După spectacol, basarabienii s-au întors la grija lor cea de toate zilele. Realitatea și nevoile vieții nu pot fi schimbate cu flori, cântece și jocuri. Trebuie să înțelegem atitudinea basarabenilor de azi. Așa cum nu le-am oferit mai nimic în perioada interbelică, nici acum nu suntem capabili de mai mult. Și în mod firesc, izbindu-se de scândura dură a acestei realități, entuziasmul „frățesc” al basarabenilor cedează, iar luciditatea triumfă. În consecință, basarabienii se vor declara „moldoveni” și vor continua să depindă economic de Marea Rusie. Mentalitatea lor se va remodela, iar noi îi vom privi neputincioși și triști. Doar o minune ar putea schimba această situație. Minunile se întâmplă rar în istorie. Am avut una singură, în anul 1918, când Ardealul, Maramureșul, Crișana, Banatul, Bucovina și Basarabia, unindu-se cu Vechiul Regat, au constituit împreună România Mare, un stat respectat în Europa. Da, atunci Dumnezeu a fost cu noi!

(III)

Mitteleuropa

Dacă Ionel Brătianu a dorit „unificarea” în spirit a tuturor provinciilor românești și nu a reușit, regimul comunist a reușit, dar nu „unificarea”, ci „uniformizarea” noastră. Da, am devenit toți „o apă și-un pământ”, adică toți am devenit „egali”, unii, însă, „mai egali”. Nu-i așa? Această „uniformizare” care ne-a transformat într-o turmă, n-a reușit să elimine mentalitățile regionale. Noi am continuat să susținem că, de fapt, ne conduc „miticii” bizantino — balcanici. „Ce vrei, domle, ce poți face cu miticii ăștia”, era o frază des auzită. Miticii? Care veneau cu sarsanalele goale și plecau cu ele pline? Cine le umpleau, nu „miticii” noștri?

Ciudat și trist, în unele cercuri de intelectuali din părțile noastre, se vântură ideea unei „Mitteleuropa”. Pasămite, noi, cei de dincoace suntem „altceva”, noi nu suntem niște „balcanici”, suntem „Mitteleuropa”. Pe mine, iertați-mă, mă umflă râsul. Această nostalgie după acel Imperiu Habsburgic, este asemănătoare cu iubirea unei slugi față de stăpânul său. Ce ne-au oferit nouă, Habsburgii? Nimic! Desigur, administrația lor, care a funcționat perfect, dar în folosul lor. Un istoric de la Universitatea din Genova, ne avertizează: „Să nu se confunde noțiunea de Mitteleuropa cu cea de „Europa centrală”. Aceasta are un sens geografic și istoric. În esență conceptul de Mitteleuropa este o invenție politică ce propune o nouă legitimitate pentru acest stat depășit de istorie.” Imperiul Habsburgic a existat pe baza unei „idei universaliste”, a unui stat supranațional unic. Dar, în secolul al XIX-lea, universalismul politic a fost depășit de statul conceput ca o împlinire organică a identității naționale. Nu întâmplător, secolul al

XIX-lea a fost numit „secolul naționalităților”. Și acum, câteva cuvinte pentru cei care mai visează la Mitteleuropa, le datorăm aceluiași istoric de la Genova: „Termenul de Mitteleuropa exprimă voința unei opoziții față de concepția naționalistă a statului, opoziție bazată pe tradiția imperială, care concepea statul mai curând ca încarnare a unei idei universale, decât ca expresie a unei unități etnice sau lingvistice”. Aspiratia către universal, exprimată în ideea de „Mitteleuropa” a făcut ca Imperiul Habsburgic să ceară ca cetățenii care îl acățuiesc să nu fie „doar germani, cehi, polonezi, etc, ci și ființe cu o identitate superioară, universală”. Se poate realiza așa ceva? Imperiul Habsburgic a dovedit că NU! Dar, la orizont a apărut „ideea globalizării”, eu aș denumi-o a „mondializării”. Nu prea știm ce semnificație are această noțiune. Deocamdată plutim imaginar într-un viitor care va aduce transformări profunde în lume. Dar, indiferent ce se va întâmpla, nu ne vom mai întoarce la „Mitteleuropa”. Istoria nu se întoarce din drumul său niciodată.

MINORITARI ȘI CETĂȚENI

Despre secui și „Țara secuilor“

O confuzie domnește în mentalul colectiv, în privința noțiunii de minoritar. Confuzia este generată de dublul înțeles al acestui cuvânt. În sens larg, minoritarul este membrul unui grup inferior ca număr, situat în interiorul unui ansamblu superior numeric. Într-un sens special, a fi minoritar înseamnă a face parte dintr-un grup etnic, având un anumit statut, în cadrul unui stat național constituit. Pornind de la acest înțeles, putem spune, de pildă, că în cutare sat sau oraș din Harghita sau Covasna, românii sunt „mai puțini la număr”, dar nu „minoritari”, deoarece oriunde pe teritoriul statului național român, ei nu constituie un „grup etnic”, nu-și pierde propriul lor statut. Ca să devină „minoritari”, în sensul politic al cuvântului, este necesar ca localitatea în care se află să se mute în altă țară! Dar, „minoritari” și „majoritari” sunt în egală măsură „cetățeni” ai României, un „stat național unitar”.

O precizare: un stat național unitar „cu minorități”, dar nu un „stat multinațional”! Ideea „România, stat multinațional”, a fost inventată de Lenin și însușită de „Partidul Comunist din România”, la întemeierea lui în 1921. Considerând România un „cordon sanitar” impus de burghezia occidentală între țările capitaliste și Rusia comunistă, prin formula „România, stat multinațional”, în care „naționalitățile” ar avea dreptul la autodeterminare, Lenin preconiza, de fapt, dezmembrarea statului român. Ideea că statul român este o construcție artificială, impusă de Marile Puteri, în urma Primului Război Mondial, este reluată azi de

maghiarii din Harghita — Covasna. În mintea lor stăruie amintirea acelei „Terra Sicularum” (Székelyföld), „Țara secuilor”. Făcând referire la ea, secuii de azi comit un fals istoric sau un anacronism. Ei atribuie înțelesul de azi al cuvântului „țară”, termenului medieval „terra”.

Ce însemna acesta în Evul Mediu ne spune istoricul maghiar Makkai László: „În acea epocă, termenul terra nu semnifica „țară”, nici chiar o oarecare entitate politică sau administrativă. Când se înțelegea prin aceasta o suprafață de teren, când un oarecare teritoriu. Székelyföld (Țara secuilor) și Szászföld (Țara sașilor) sunt nume comune, dar care niciodată n-au fost întrebuițate pentru designarea acestor teritorii care înglobau mai multe scaune”. („Histoire de la Transylvanie”, Académiai Kiadó, Budapesta, 1992, p. 187). Așadar, unitatea administrativă, în aceste teritorii, era „scaunul” (adică „districtul”). (I se spunea „scaun” deoarece la reședința districtului se ținea „scaunul de judecată”). Districtele secuiești au primit numele de „scaune” (sedes) în secolul al XIV-lea. Vreme de cinci veacuri ele au reprezentat autoritatea publică locală. În secolul al XVI-lea existau șapte scaune secuiești: Odorhei, Mureș, Sepsî, Orbai, Kézdi, Ciuc și Arieș. În prima jumătate a secolului al XVII-lea, Sepsî, Kézdi și Orbai s-au unit sub denumirea de Trei Scaune. Conducerea locală era exercitată de „adunările scăunale”. În concluzie, în Evul Mediu maghiar, secuimea nu constituia o „țară în țară”, în pofida privilegiilor pe care le aveau secuii, în calitatea lor de apărători ai graniței de Est a regatului maghiar. „Țara” era Ungaria, iar „adunările scăunale” nu luau nicio decizie contrară legilor statului. Visând învierea acelei „Țări a secuilor” din Evul Mediu, secuii de azi se referă la o țară care n-a existat niciodată, în istorie. Este adevărat, în rega-

tul feudal maghiar, secuii s-au bucurat de anumite privilegii datorate serviciilor de ordin militar, prestate în folosul regalității maghiare, dar vremea aceea a apus de mult. Vremea noastră pune alte probleme pentru care trecutul nu ne oferă nicio soluție. Istoria nu se întoarce îndărăt niciodată.

(II)

De fapt, cine sunt secuii? O tradiție înregistrată de cronicile maghiare de la începutul secolului al XIII-lea susține că secuii care trăiesc în partea de sud-est a Transilvaniei, ar fi făcut parte din triburile hunilor și s-ar fi retras în această regiune după moartea lui Attila. Este o legendă care nu se întemeiază pe fapte. Cel mai probabil — spun unii istorici maghiari — secuii, sau cel puțin grupul care stă la baza denumirii lor, sunt descendenții unui trib Kabar care s-a răsculat contra Khazarilor și s-au alăturat maghiarilor, înainte ca aceștia să fi cucerit bazinul carpatic. Tribul Kabar era încă bilingv către anul 950. El vorbea limba sa turcă, substituindu-i treptat și puțin câte puțin limba fino-ugrică a maghiarilor. Numele de „székely” (secui) apare prima dată pe o hartă din 1092, sub forma „sicul”. În această hartă „secuiei” sunt menționați în rândul transportatorilor de sare din regatul maghiar. „În tot cazul — apreciază Makkai László, specialist în istoria medievală maghiară — originea turcă central — asiatică a secuilor pare a fi foarte credibilă... alfabetul lor cu caractere runice, pe care l-au utilizat mult timp, în Evul Mediu, cuprinde 37 de litere, dintre care 21 provin din vechiul alfabet turc, 3 sunt împrumutate din cel vechi grecesc și 3 din cel glagolitic” („Histoire de la Transylvanie”, Editura Academiei Maghiare, 1992, p. 177). Același istoric afirmă că împrumutul cuvintelor maghiare

Secul

nu s-a produs pe teritoriile pe care le ocupă azi, ci în diferite alte zone ale Ungariei, unde fuseseră așezați, înainte de colonizarea lor ca grăniceri în Sud — Estul regatului. Aici, secuii au păstrat un lung timp, elemente din structura tribală de origine turcă. Erau grupați în șase clanuri care se divizau fiecare în patru ramuri. Fiecare clan era condus de un comandant militar și un jude (iudices), pe timp de un an. Prezența comandantului militar în fruntea clanului indică sarcinile grănicerești pe care le aveau secuii în regatul maghiar.

Pământul clanului era considerat proprietate comună. Cu toate că partea din proprietatea comună care revenea frunțașilor clanului era mai mare, la care se adăugau alte beneficii, în sânul comunității secuiești nu s-au putut institui raporturi de vasalitate sau diferențe pe bază de avere. Toți se considerau liberi. (Nota mea: acest spirit s-a transmis secuilor până în zilele noastre!). În schimbul avantajelor primite, secuii aveau obligația de a purta arme. Fiind, în principal, crescători de vite (în special, cai), în armata regală secuii constituiau cavaleria ușoară, folosită în acțiunile de recunoaștere. Dar, organizația socială a secuilor, bazată pe libertatea personală și obligația individuală de a purta arme și a presta serviciul militar, i-a apropiat de forma de viață nobiliară. Condiția de nobil era definită tocmai de aceste calități. Așa se face că, începând din secolul al XIV-lea, secuii au fost considerați nobili. Cei mai ambițioși dintre secui s-au pus direct în serviciul regilor maghiari care i-au recompensat acordându-le domenii și castele, în comitatele aflate în afara „Țării secuilor” (unde a continuat regimul ancestral al proprietății în comun a bunurilor și egalitatea în drepturi, care frâneau promovarea individuală). Așa s-a născut nobilimea secuiască. Ea a fost

cea care a constituit a treia „națiune” legalizată în Transilvania medievală, în anul 1437, prin aceea „înțelegere fraternă”, denumită „Unio trium nationum”. (Nota bene: Am menționat, într-un articol anterior, că termenul de „națiune” („natio”) semnifică în Evul Mediu din Transilvania, „grup social privilegiat”, iar nu întreaga comunitate etnică).

Ce vor maghiarii?

Sărbătorirea zilei de 15 martie 1848, la Miercurea Ciuc (anul 2009), în secuime, a prilejuit o seamă de manifestări și reacții care ne obligă la unele reflecții. În definitiv, ce vreau secuii? Ce vreau maghiarii din România? Vreau ceea ce vreau maghiarii în secuime? Și dacă vreau ceea ce vreau maghiarii din secuime, cum s-ar putea realiza acest proiect? Indiscutabil, în județele Harghita și Covasna există o concentrare de populație maghiaro-secuiască. Întrebarea dură: poate această populație să pretindă un fel de „stat în stat”, în inima unui stat suveran, numit România? Pe ce bază? Pe baza așa — numitului „drept istoric”? Adică al dreptului vechiului cuceritor? Acest principiu de drept a căzut în desuetudine, în urma Primului Război Mondial, când Europa s-a reconstruit pe cu totul alte baze și principii, acceptate unanim de națiunile civilizate ale acelui moment istoric. În consecință, Transilvania, Maramureșul, Banatul și Crișana (adică „Partium” sau „Părțile ungurene”) s-au unit cu Regatul României, nu pe baza „dreptului istoric”, ci pe temeiul modern al „dreptului ginților”, adică „dreptului la autodeterminare” care permitea popoarelor să hotărască ele însele în mod liber soarta lor. În definitiv, să fie limpede, nici în regatul maghiar, arpadian sau angevin, nu a existat o „Țară” a secuilor, în accepția

De la Eminescu la zilele noastre

istoria l-a încheiat de mult. Maghiarii din România au lideri abili (mai abili decât ai noștri). Liderii maghiari știu să interpreteze în folosul lor, principiile pe care se clădește Europa de azi și de mâine.

Vor maghiarii din România numai ceea ce doresc secuii din Harghita și Covasna? Proiectul de regionalizare a României, elaborat de UDMR, lasă să se întrevadă alte gânduri. Oare este doar o simplă coincidență că regiunea a V-a corespunde exact cu teritoriul cedat Ungariei, în urma Diktatului de la Viena, din 1940? Intervievat într-o emisiune TV în urma unor reacții din presa noastră, ministrul Laszlo Borbely ne acuza că unii dintre noi, românii, suntem încă bântuiți de „fantasmele trecutului”. Oare nu și unii dintre ai săi sunt bântuiți de aceleași „fantasme”? Dar, în final, cu toată pledoaria lui sofisticată, ministrul nu a reușit să explice convingător ciudata coincidență.

În concluzie, ce putem spune și noi unor concetățeni maghiari (desigur, nu tuturor), că atât timp cât vor rămâne cantonați într-o „Ungarie imaginară”, vor pluti deasupra României, dar și deasupra Europei de mâine. Când vor dobândi înțelepciunea să coboare pe pământ, pe acest pământ numit România, vor scăpa de frustrări și de „fantasme”.

Totuși, e prea mult!

Am urmărit la televizor câteva secvențe din comemorarea lui Horthy la Miercurea Ciuc (12 septembrie 2010). Am rămas uimit. Mesajul acestei solemnități era limpede: Transilvania a aparținut, aparține și va aparține întotdeauna Ungariei milenare. Nu se putea găsi un personaj mai nimerit decât Horthy, pentru a exprima acest

Mussolini și Horthy

vis maghiar. Cine a fost Horthy? Încerc un portret pomind de la cartea lui Georges Aranyossi, „Hongrie“, apărută în Editura Seuil, Paris, 1974.

„La adăpostul trupelor române și franceze care stăpâneau atunci (primăvara anului 1919, n.mea) Câmpia Tisei, la Szeged se afla cartierul general al unuia numit Horthy Miklos, despre care se știa doar că era un amiral fără glorie maritimă, în fostul Imperiu Austro-Ungar. El a adunat în jurul său niște detașamente de ofițeri nobili din vechea armată imperială. Aliații îi dăruiră un cal alb și-l escortară până la castelul de la Buda. Aci își instalează puterea sa pe care o menținu 25 de ani“...

„Regent al unui regat fără rege (Ungaria), Horthy a fost precursorul fascismului maghiar“. Idolul său a devenit

Mussolini. În noua sa postură, Horthy s-a grăbit să atace tratatul de la Trianon pe care l-a declarat un „diktat”. Totodată a formulat un șir de revendicări: Cehoslovaciei îi cerea restituirea Slovaciei meridionale, României îi pretindea Transilvania, iar Jugoslavia trebuia să accepte că Bacika și Serbia de Nord erau provincii maghiare. Prin aceste pretenții, Horthy „a reușit să întrețină în inima Europei, o tensiune constantă”, susține Aranyossy. Mussolini și apoi Hitler au știut să se servească de atitudinea războinică și revanșardă a lui Horthy, pentru a atrage Ungaria de partea Axei. Drept momeală, prin dictatul de la Viena, Hitler (prin ministrul său Ribbentrop, sprijinit de contele Ciano, ministrul lui Mussolini) a impus României cedarea Ardealului de Nord, Ungariei. (Da, Hitler a avut geniu combinatoriu și un imens cinism. Acestea au funcționat fără greșală. Până la un punct!). Dar, culme a ironiei istoriei, în războiul pornit de Hitler împotriva Uniunii Sovietice, din inamici înverșunați, maghiarii au devenit „camarazii” românilor. I-a unit abilitatea lui Hitler care a știut să insuflă conducătorilor celor două popoare speranța unor beneficii postbelice. Printre altele, Horthy credea că va putea păstra ceea ce a obținut prin dictatul de la Viena, și încă ceva în plus, mareșalul Antonescu spera că, pe baza loialității sale, România va redobândi Ardealul de Nord. După cum se știe, Ardealul a revenit la Patria Mamă nu prin generozitatea lui Hitler, ci prin jertfa de sânge a soldaților români în a doua parte a războiului.

Comemorarea lui Horthy la Miercurea Ciuc dovedește că visul lui nu a murit odată cu el. Maghiarii din Ardeal continuă să trăiască într-o Ungarie imaginară, iar omagiul adus lui Horthy într-un oraș din România apare ca o sfidare, ceea ce este totuși, prea mult.

TIMPUL PREZENT

Ideea imperială

„Ideea imperială”, concretizată în lupta pentru supremație și dominație într-un spațiu vast și eterogen din punct de vedere etnic, este veche. Ea dăinuie și azi, sub diferite forme. Momentul apariției sale la unele popoare este imprevizibil, după cum imprevizibile sunt personalitățile care întrupează această idee. Cine ar fi putut întrezări apariția lui Alexandru Macedon, Napoleon sau Hitler, ca să dau doar aceste trei exemple. Este una din marile enigme ale istoriei, ca să nu spun un mare mister legat de ființa umană pe acest pământ.

Cum se naște acea energie debordantă prin care unele popoare își impun stăpânirea sau controlul asupra altora, asemenea unui râu care-și revarsă apele dincolo de maluri? Înfrântă în Primul Război Mondial, Germania a fost supusă unor imense despăgubiri (132 de miliarde mărci — aur, livrarea unor mari cantități de cărbune Franței, predarea aproape întregii flote comerciale, etc). Germania a devenit o ruină economică și financiară care a afectat profund moralul populației. Dar tocmai aceasta au urmărit Aliații victorioși. Impunând Germaniei greutăți insurmontabile, ei au crezut că această țară va fi incapabilă să mai constituie un pericol. Nu au reușit decât să provoace exasperarea poporului german. Pe fondul acestei exasperări a ajuns la putere, pe căi legale, prin vot democratic, Partidul Național — Socialist și Hitler. Acesta a pus în lucrare potențialul de energie care zăcea în ființa poporului german. Un potențial care se cerea valorificat la dimensiunile sale excepționale. Este

ceea ce a făcut Hitler. Ideea imperială s-a transformat într-un plan grandios de dominație asupra lumii întregi, considerată „decăzută”. Un plan dement care a convertit potențialul energetic german într-o forță dinamică uluitoare. Într-o perioadă neverosibil de scurtă — fapt absolut inedit în istorie — Germania a ajuns o mare putere industrială și militară. Pe această bază a pornit Hitler un război care avea să aducă Germaniei o supremație planctară. Marile democrații occidentale au fost nevoite să facă un „pact cu diavolul”, aliindu-se cu dușmanul democrației, Stalin, pentru a învinge Germania. După război au rămas față în față două supraputeri, URSS și SUA, dar după cum două săbii nu încap într-o teacă, între cele două supraputeri s-a iscat o luptă surdă (așa zisul „Război Rece”) care a durat 45 de ani. Provocările URSS-ului au fost nenumărate și perfide.

Americanii trebuia o dată și o dată să le pună capăt. În anul 1984, un actoraș de la Hollywood se instalează la Casa Albă, ca președinte al Statelor Unite. O altă apariție imprevizibilă. Cine ar fi putut bănuși că Ronald Reagan, actorașul, va inventa o „armă” irezistibilă pentru a învinge Rusia comunistă: constrângerea economică. Aș îndrăzni să susțin că Reagan a fost pur și simplu genial. El a descoperit un adevăr elementar: economia de tip comunist nu este perfectibilă, ea este fatalmente limitată. În consecință, Reagan a forțat URSS-ul să intre într-o competiție cu economia „capitalistă” americană. În anul 1984, la urcarea sa în fotoliul prezidențial, Reagan declanșează un program numit „Războiul Stelelor”, care consta în instalarea extrem de costisitoare a unei rețele de rachete antirachetă. Măsura sa a stârnit o opoziție internă aprigă și o critică vehementă externă. Dar, în această competiție dură, inițiată de

Reagan, economia capitalistă americană, de vreo trei ori mai puternică decât cea „socialistă” sovietică, a învins. În anul 1985, venit la putere în URSS, Gorbaciov introduce celebra „perestroika” (restructurare), în speranța că va redresa economia și va salva sistemul. Degeaba, sistemul comunist nu putea fi reformat. În 1988, Gorbaciov îi cere lui Reagan să renunțe la programul său militar. Tot degeaba, președintele american nici n-a vrut să audă. Atunci, Gorbaciov a inițiat o serie de măsuri timide de liberalizare economică și de mai multă libertate de mișcare pentru țările satelite. Treptat, țările satelite s-au desprins de „lagărul” (potrivit cuvânt pentru „imperiu” sovietic!) socialist. În final, URSS însuși se destramă. În 25 decembrie 1991, în sfânta zi a marii sărbători creștine, Gorbaciov demisionează, semnând astfel actul de deces al comunismului rusesc. Statele Unite rămăneau singura supraputere în lume. Vor adopta și ele o „idee imperială”? Dacă da, cum? Dacă nu, de ce?

Mondializare și antiamericanism (I)

Aproape o jumătate de veac propaganda sovietică și cea a sateliților săi a acuzat America de imperialism. În corul ponegriților nu numai comuniștii de pretutindeni, ci și social-democrații și chiar unii naivi „de dreapta” s-au încadrat pentru a „interpreta” la unison condamnarea „imperialismului american”. În politica lor externă, au fost oare americanii mobilizați de o „idee imperială”? Statele Unite au intervenit decisiv în ambele războaie mondiale, dar n-au ocupat nicio palmă de pământ străin. În schimb „pacifiștii” sovietici, animați de „idealul nobil al eliberării popoarelor de sub jugul exploatării capitaliste”, au pus stăpânire pe o jumătate din Europa, în care au implantat nu

numai modelul lor social, economic și politic, ci și spiritul.

După încheierea celui de Al Doilea Război Mondial, americanii au recuperat o mare parte a capodoperelor de artă universală, jefuite de naziști (cele mai importante colecții de opere furate au fost cele ale lui Hitler și Göring). Americanii le-au înapoiat proprietarilor de drept, fără a reține nicio piesă. În schimb, sovieticii n-au cedat nimic, susținând că, un popor care a avut milioane de jertfe în războiul contra fascismului are dreptul să păstreze, ca o compensație, aceste valori. (Târziu au returnat un număr infim de obiecte, printre care și câteva din „Tezaurul” nostru, depus la Moscova spre păstrare, în timpul Primului Război Mondial).

Un gest — am putea spune generos — al americanilor după război a fost mult hulitul Plan Marshall, destinat să pună la dispoziția țărilor. atât a celor din Vest cât și a celor din Est, mijloacele materiale pentru redresare economică. (În treacă spus, Gheorghiu Dej a respins ajutorul american, la ordinul Moscovei). Într-un discurs ținut la Universitatea Harvard, în 1947, George Marshall avea să declare că Planul său presupunea lupta împotriva „foametei, sărăciei, disperării și haosului”, adică tocmai împotriva condițiilor ce favorizau extinderea comunismului pe care propaganda sovietică îl propunea ca singurul mijloc de înlăturare a tuturor relelor de pe pământ.

Cum au reacționat partidele de stânga, din țările care au beneficiat de ajutorul american? Au condamnat Planul Marshall, în termenii dogmei marxiste: Ajutorul american n-a fost decât o simplă manevră neocolonialistă și imperialistă. Prin acest plan, Statele Unite nu dădeau dovadă de cine știe ce generozitate, ci își slujeau propriile interese. „Deci, când ei ne ajută, de fapt vor să ne șubrezească.”

De la Eminescu la zilele noastre

(Prezentarea atitudinii partidelor europene de stânga o datorez marelui politolog francez Jean-Francois Revel).

În pofida acestor considerații, sprijinul american este așteptat azi pretutindeni în lume. Democrația liberală este condiția de viață a multor popoare. Apărarea ei este în interesul tuturor statelor, nu numai al celor europene. În momentul de față, America este cel mai puternic stat democrat din lume. Datorită acestui fapt, ea se situează în fruntea tuturor statelor doritoare de pace, libertate și democrație. Rolul său de hegemon în lumea de azi este impus de însăși logica istoriei. America nu a ajuns în această situație în urma unei dorințe „imperiale”, ci din nevoia de apărare a democrației libere pretutindeni în lume. Pe acest fond, antiamericanismul capătă semnificația unui atac asupra liberalismului întruchipat în gradul cel mai înalt, de statul american. Americanii au realizat un sistem democratic clasic. Acesta a devenit un model pe care noi doar îl mimăm. Îl mimăm aproape inconștient și stângaci. Mărturisit, dar mai mult nemărturisit, dorim să fim „ca ei”. Neputința noastră duce la frustrare și de aici, la invidie și ură. În mare parte, antiamericanismul zilelor noastre are sorginea în aceste sentimente.

(II)

Prefer termenul „mondializare”, folosit de politologul francez F. J. Revel, în locul celui de „globalizare”. Primul are un înțeles strict economic, al doilea vizează totalitatea relațiilor („globalitatea”) interstatale, sub semnul unei doctrine politice unice. După revoluția din 1789, Franța s-a considerat îndreptățită să extindă principiile sale asupra întregii umanități. În secolele XIX și XX, socialismul a fost prin definiție internaționalist. Prima, A Doua, A Treia și A

Patra Internațională plănuiau o cuprindere planetară. Comuniștii ruși promovau, de fapt, o „idee globalizantă”, dorind să-și impună propriul lor model politic, economic, social și cultural întregii omeniri. „Stânga” europeană, în special cea franceză, acceptă o „mondializare”, dar numai în ordine politică și ideologică.

Nu astfel de „mondializare” se încearcă în zilele noastre. Adevărata „mondializare” nu se confundă cu niciun tip de „globalizare”. Simplu spus, mondializarea presupune libera circulație planetară a mărfurilor, tehnologiei și cuceririlor științifice. Așadar, mondializarea din zilele noastre este de tip capitalist — liberal. Adversarii „de stânga” condamnă mondializarea (această condamnare se practică și la noi) pe motivul că ea ar accentua inegalitățile dintre state, agravând sărăcia. Teza aceasta este infirmată de înseși țările sărace care doresc un acces mai liber al produselor lor, în special agricole, pe piața țărilor bogate, cu alte cuvinte, ele cer „mai multă”, nu „mai puțină” mondializare. Originea sărăciei nu este „economia de piață”, ci insuficiența economiei de piață. Oricât ar părea de ciudat, riposta anti-mondialiştilor de azi reiterează teza lui Marx, formulată la mijlocul secolului XIX: în urma industrializării capitaliste „bogații vor deveni tot mai bogați, iar săracii tot mai săraci”. „Mondializarea nu este decât în folosul celor bogați”, susțin antimondialiştilor de azi. Și tot într-o viziune marxistă: „Răul absolut este capitalismul, iar încarnarea lui supremă sunt Statele Unite”. Antimondialismul se confundă astfel cu antiamericanismul.

Este adevărat, după falimentul total și definitiv, din anii 1980 — 1990, al comunismului rusesc, America a devenit singura superputere economică mondială. Superioritatea americană nu este efectul unui joc al destinului. Ea s-a năs-

cut — în chip NECESAR — datorită unor factori intrinseci ai societății americane. Europa nu a fost depășită din cauza unor lipse ale resurselor materiale, ci din mai slaba gestionare a acestora. În schimb, americanii zilelor noastre dețin o formidabilă forță inventivă, o impresionantă eficiență și în special, un simț de organizare, dublat de rapiditatea de adoptare și adaptare la noutatea tehnică sau științifică. Aș zice că acest din urmă factor are rolul celui fotbalist (scuzați comparația!) care „face diferența în teren”. Secolul XX a fost marcat de un conflict dur dintre socialism și liberalism. A învins liberalismul. Statele Unite au devenit principalul reprezentant al unui anumit tip de economie capitalistă liberală, din care derivă un mod de abordare a relațiilor economice internaționale (mondiale). Atacând America, antimondialiștii atacă, de fapt, capitalismul democratic, adică liberalismul. În mod firesc, America este azi campioana libertății și democrației în lume. Oriunde se întâmplă un atac împotriva libertății și oriunde se ivesc dificultăți economice, este așteptat ajutorul american sau intervenția armată. Ciudat, însă, americanii sunt în același timp, așteptați și respinși. Dacă nu vin, toți se întreabă, de ce nu vin? Dacă vin, de ce au venit? Dacă au plecat, de ce au plecat? Nu cunosc un caz asemănător în istorie!

Noi și mondializarea

Nu putem nega că pe mulți români îi sperie mondializarea pe care o consideră o formă vicleană de neocolonialism inițiat de America. Funcționează în noi sechelele unei închistări la care ne-a obligat un regim despotice și autarhic, timp de 45 de ani. Un regim care ne-a rupt contactele cu lumea civilizată și ne-a făcut să cre-

dem că ne suntem suficienți nouă înșine. Mai mult, că lumea de dincolo de granițe constituie un pericol pentru fericirea noastră. Cu alte cuvinte, ne-am închis în noi înșine. Am pierdut din vedere că noi înșine, ca națiune modernă, suntem produsul unei deschideri spre țările avansate ale Europei. Această deschidere a avut un temel, în primul rând, economic și apoi spiritual. Punctul de pornire îl aflăm în Tratatul de la Adrianopol, din 1829, încheiat în urma războiului ruso-turc din 1828-1829. Un articol al acestuia era consacrat „Principatelor dunărene” (Valahia și Moldova). Pe lângă întărirea autonomiei administrative a celor două principate, articolul prevedea „deplina libertate a comerțului pentru toate produsele solului și industriei lor” (grâne, oi, vite, lemn și altele). Acest tratat constituie un moment crucial în istoria noastră. El a deschis drumul nostru spre Europa. Libertatea comerțului a produs „revoluționarea economiei noastre naționale” (Ștefan Zeletin, „Burghezia română”). Includerea celor două țări românești în comerțul european a marcat totodată pătrunderea capitalismului — în special al celui englez — pe pământul nostru. O nouă clasă socială își face loc în istoria noastră: burghezia. Boierii mici — în opoziție cu boierii mari, conservatori tenace — simțind pulsul vremurilor noi, și-au adaptat rapid producția moșiiilor la cerințele pieței. Ei se transformă astfel, oarcum „peste noapte”, în burghezi. Dunărea a devenit „cărăușul” principal al produselor noastre spre Vest. Capitalismul apusean a stăbătut drumul invers, scoțându-ne din înapoierea în care ne aflam. Integrarea noastră în sistemul economiei capitaliste europene a fost premisa formării societății românești moderne.

Evoluția noastră firească a fost întreruptă de cei 45 de ani

De la Eminescu la zilele noastre

de regim comunist, în care am trăit cu ferestrele închise cu obloane.

Dacă „europenizarea” a provocat descătușarea forțelor noastre creatoare, care ne-au împins pe calea progresului, „mondializarea” actuală efectuează o nouă „deschidere” spre lume. Ea ne oferă posibilități nebănuite. Neprevăzutul ne provoacă, însă, un recul. Deocamdată băjbăim nesiguri, temători și ignoranți, cantonați mental în „închiderea” din „epoca de aur”. Naționaliștii (așa zișii!) clamează „Nu ne vindem țara!”. Suntem încă intoxicați de trecut. „Toți ne vreau răul, toți vreau să ne jefuiască bogățiile noastre.” De fapt, acești naționaliști de ocazie doresc — conștient sau inconștient — o „închidere”. O închidere care înseamnă, de fapt, întoarcerea în trecut.

Cum se va înfățișa lumea de mâine, sub presiunea mondializării, nu ne putem imagina acum. Putem fi siguri, însă, că acest proces de anvergură nemaîntâlnită în istorie nu poate fi oprit.

În ceea ce ne privește, ne întrebăm, avem acei oameni îndrăzneți, înțelepți și lucizi, cu iubire dezinteresată față de această țată, capabili să întâmpine viitorul?

În prezent NU! Vor apărea la timpul potrivit?

Numai Dumnezeuul istoriei știe.

Mondializarea și identitățile naționale

Un strigăt de alarmă se aude la noi și în alte părți: Mondializarea uniformizează culturile care sunt expresii ale identităților naționale. „Ne americanizăm!”

Ideea că o cultură își conservă originalitatea evitând influențele străine este o iluzie veche. Întreaga istorie europeană dezmente aceaastă idee. Nu poți fi original închizân-

du-te sub o carapace. Regimurile totalitare din secolul al XX-lea ne-au oferit exemple convingătoare. Teama de o posibilă contaminare ideologică și spirituală i-a determinat pe naziști și sovietici să se baricadeze într-o artă banală și într-o literatură „pompieristă”, lozincardă, o adevărată batjocură a geniului creator al celor două mari popoare europene. Recluziunea, „închiderea” în fața unor influențe dinafară provoacă o stopare a capacității de reînnoire a popoarelor. Întrepătrunderea culturilor a condus întotdeauna, din Antichitate până în zilele noastre, nu la o uniformizare, ci la o diversificare binefăcătoare. Izolarea provoacă o sterilitate. S-au scris mii de studii și cărți despre Renaștere, acea mare resurecție a artelor, literaturii și culturii, sub influența modelelor clasice grecești, care a început în Italia, în secolul XIV, a continuat în secolele XV și XVI, răspândindu-se în aproape toate țările europene. A însemnat Renașterea italiană o simplă copie a ilustrelor modele antice grecești? Nici vorbă! Renașterea italiană este un produs original al geniului creator al poporului italian. În secolul al XVI-lea, regii Franței au invitat mulți pictori italieni (printre care Leonardo da Vinci) să lucreze în țara lor. Aceștia au transplatat pur și simplu pictura italiană pe pământul francez? Nu! Au îmboldit geniul creator al francezilor care au imprimat operelor de artă specificul lor național. Același fenomen s-a petrecut pretutindeni, în Germania, Spania, Țările de Jos, Anglia. Se confundă pictura germanului Dürer cu cea a italianului Michelangelo sau a flamandului Jan van Eyck, ca să dau un exemplu, unul din sutele posibile? Renașterea italiană ne oferă o lecție permanent valabilă: diversitatea culturală se produce în urma multitudinii schimburilor de idei, cu alte cuvinte, „deschiderii”, iar nu „închiderii”, a rețezării contactelor cu

lumea. Dar, de ce să nu dăm exemplul propriei noastre culturi? La mijlocul secolului al XIX-lea, cultura românească a înfăptuit un salt imens, de la octoihe, liturghiere și molitvelnice slavone și de la cronicari, la cultura noastră modernă și „marii clasici”, sub influența în special franceză. Aceasta a fost atât de puternică încât însăși limba noastră s-a „remodelat”, îmbogățindu-se cu un număr considerabil de cuvinte de origine franceză. Ce s-a întâmplat? Am devenit francezi? Dimpotrivă, limba noastră a devenit mai suplă, aptă să exprime cele mai înalte și subtile idei. Mai mult, influența franceză ne-a ajutat să ne descoperim pe noi înșine și să valorificăm „specificul nostru național”. Toți marii noștri pictori, începând cu Grigorescu, au avut sejururi lungi în Franța, unde au luat contact cu ideile și inițiativele înnoitoare ale aceluia timp. Întorcându-se acasă, au realizat o pictură franceză? Îndrăznesc să susțin că poate în niciun alt domeniu nu am creat opere atât de impregnate de „specificul național”, ca în arta plastică. Exemplul ilustru: Brâncuși a „rezidat” o jumătate de veac în Franța, sculptura lui se aseamănă cu cea a unui francez? Nu! În opera lui Brâncuși descoperim viziunea despre lume și frumos a poporului său.

Azi, mondializarea este văzută ca un pericol al uniformizării, al dispariției diferențelor culturale, cu alte cuvinte, al anulării „identităților naționale”.

Nu putem nega o anumită influență americană. Este vizibilă pe stradă, în vestimentația mai ales a tinerilor (aceștia sunt întotdeauna cei mai receptivi la tot ce e „noutate”), în firmele magazinelor de tot felul (în anii de demult aveam firme franțuzești!), în muzica îndrăgită de aceiași tineri. Din ce în ce mai mulți tineri români vorbesc limba engleză, care a înlocuit deja limba franceză, atât de mult folosită de

intelectualii români în trecut. Prin intermediul limbii engleze pătrund informații de ordin cultural, științific și tehnic care îmbogățesc și largesc orizontul nostru de cunoaștere. Nu sunt acestea benefice?

Mondializarea autentică ne face părtași la toate cuceririle spiritului uman din zilele noastre. Să nu confundăm mondializarea cu moda. Aceasta exercită o atracție de moment, care n-are efecte profunde și nici o mare durată.

Când tinerii noștri se întorceau de la Paris, purtând costume după moda timpului, bătrânii boieri, îmbrăcați cu „giubeaua” turcească, i-au numit în batjocură, „pantaloni”. Astăzi și țăranii poartă blugii americani. Ne-au pus blugii în pericol „identitatea” noastră națională?

Să fim serioși!

Cele două Români (I)

Suntem produsul propriei noastre istorii. Tot ceea ce s-a întâmplat cu noi în lunga „epocă de aur” comunistă s-a decantat în ființa noastră și se manifestă în mentalitatea și în actele noastre reflexe, fără să ne dăm seama. Gândim încă în tiparele „implementate” de propaganda și presiunea exercitată de partidul comunist asupra psihicului românilor.

Procesul transformării noastre în ceea ce suntem azi a fost dus și din nefericire, eficient, până la capăt. Dar, dârzenia cu care românii s-au opus comunizării, conferă un titlu de glorie poporului român. Au fost necesari douăzeci de ani pentru „schimbarea la față” a României, dar nu așa cum a visat-o Emil Cioran, ci cum a impus-o noua putere mondială a Rusiei comuniste. Rezistența românilor a fost eroică. Despre aceasta s-a scris relativ puțin și se vorbește și mai puțin. Parcă ne jenăm, în loc să ne mândrim.

Instalat la putere prin voința Moscovei, partidul comunist a proclamat ca obiectiv suprem al politicii sale „Fericirea întregului nostru popor”, dar poporul devenea „întreg” abia după ce era lichidată „clasa burgheză” exploatatoare și înlăturați „dușmanii poporului”, o categorie largă, alcătuită arbitrar, căci oricine putea deveni cu ușurință „dușman al poporului”. Pentru această „purificare”, fără de care nu se putea realiza nobilul ideal al unei societății noi și perfecte, Gheorghe Gheorghiu — Dej și echipa sa, urmând modelul stalinist și „îndrumat” îndeaproape de consilierii sovietici, a umplut pușcăriile cu presupuși „dușmani ai poporului”. Sfătuit de Tătucul de la Kremlin, Dej a inițiat construirea canalului de tristă amintire Dunăre — Marea Neagră. Cum vor putea fi uitate largărele de exterminare de la Capul Midia, Poarta Albă, Valea Neagră și Peninsula? Nu știm și nu vom ști niciodată câți au murit la canal. Dar câți au murit în închisorile din România? Să amintim doar cele mai cumplite: Jilava, Râmnicu — Sărat, Pitești, Aiud, Gherla, Sighet și încă multe altele. Efectul cumplit asupra psihicului românilor a fost cel dorit de comuniști. S-a produs „atomizarea” societății, cu alte cuvinte, a dispărut acel ansamblu coerent denumit „societatea civilă” care a fost înlocuită de „o sumă de indivizi”, o „turmă” în care fiecare își vedea de treaba și interesul său. „Eu m-am descurcat. A fost bine!”. A fost, de fapt, cea mai adâncă prăbușire a neamului românesc. Da, mulți au cedat, dar mulți au ripostat. Acțiunea acestora n-a fost în numele unor categorii sociale, ci în numele neamului românesc. Așa zișii „bandiți” din munți nu au fost niște romantici haiduci. Ei au crezut că încă s-ar mai fi putut face ceva. Au fost și ei cuprinși de iluzia unui ajutor din afară. „Vin americanii” a constituit o speranță a tuturor

românilor. Ne-a trebuit un timp ca să înțelegem că americanii nu aveau cum să intervină decât prin un al treilea război mondial, ceea ce era absurd. De fapt, România nu era și nu este o miză în jocul marilor puteri.

Poate cea mai „revoluționară” înfăptuire a lui Gh. Gheorghiu — Dej a fost comunizarea satului românesc, dar și cea mai largă împotrivire a întâmpinat-o din partea țăranilor. Toată țara a fost împânzită de revolte ale țăranilor. Bucata de pământ — atâta câtă era, mai mică sau mai mare — reprezenta temeiul vieții și ceea ce este mai important, garanta independența lor. Cea mai mare crimă pe care au săvârșit-o comuniștii împotriva neamului românesc, a fost nimicirea legăturii sfinte a țăranului nostru cu pământul. După încheierea acestui capitol putem spune că regimul comunist a învins în România. În anul 1964, Gheorghiu — Dej a eliberat deținuții politici. Nu a fost un act de generozitate, ci unul de calcul politic. Liderul comunist începuse să cocheteze cu unele guverne occidentale, față de care trebuia să arate o schimbare de atitudine în politica internă. Pe de altă parte, cine erau cei eliberați? După anii de pușcărie, cei mai mulți erau niște epave, care nu mai reprezentau niciun pericol. Un an mai târziu, în 1965, Gheorghiu — Dej murea, lăsând moștenire tânărului său urmaș, o țară învinsă și o națiune îngenuncheată.

(II)

A doua Românie comunistă a fost incontestabil opera lui Nicolae Ceaușescu. Ca de obicei, elevul și-a întrecut maestrul. Tânărul Ceaușescu a crescut în umbra dictatorului cu figură jovială și cruzime asiatică a lui Gheorghe Gheorghiu — Dej, dar nu a adoptat de la acesta toate metodele pentru a ajunge să dețină, în final, puterea

absolută de tipul despoției orientale. Mulți își amintesc (mai ales intelectualii) de perioada 1965 — 1971, în care Ceaușescu a schițat o ușoară liberalizare. A fost, de fapt, o falsă deschidere. Nimeni n-a ghicit scopul acestei tactici. Ceaușescu „a deschis” ca să poată să „închidă”. A deschis până la un punct, atât cât a fost necesar să-și consolideze autoritatea personală și să dobândească o mai largă adeziune. Totodată, pentru a avea o populație supusă, ba mai mult, una care să-l adore, el a arborat flamura unui naționalism zgomotos, erijându-se în apărătorul „neînfricat” al libertății și independenței. Nimeni n-a sesizat că vehemența celebrului său discurs din balconul C.C., susținut în 21 august 1968, cu ocazia invaziei Cehoslovaciei de trupele Pactului de la Varșovia, ascundea propria lui spaimă că i s-ar putea întâmpla ceva asemănător. Pentru români, însă, „curajul și independența” pe care le-a manifestat față de Moscova au apărut niște gesturi eroice. Poza lui de lider național și independent a funcționat cu deplin succes și în opinia publică occidentală, un timp îndelungat. Discursul naționalist, practicat de Ceaușescu, a servit liderului comunist român atât pentru a-și reduce la tăcere concurenții interni și a-și mări puterea personală, cât și pentru a dezvolta cu Occidentul o seamă de relații privilegiate. Cultivarea unor sentimente naționaliste, antisovietice ale maselor, i-a permis lui Ceaușescu (precum și lui Tito, în Iugoslavia) crearea unei baze proprii pentru exercitarea nestingherită a dictaturii personale.

Nu vreau să devin „avocatul diavolului”, dar mă întreb, oare cât ne-a folosit nouă, „maselor de oameni ai muncii”, independența lui Ceaușescu? Am trăit mai bine? Am avut de toate și ne-am bucurat de mai multă libertate? Să luăm

un singur exemplu. În Ungaria vecină, János Kádár a fost conducătorul represiunii împotriva revoluției maghiare din octombrie — noiembrie 1956. Tot el — rămas fidel Moscovei — a reușit să creeze ceea ce s-a numit „socialismul gulaș”, adică un socialism al prosperității relative, bazat pe o oarecare liberalizare. Într-un anumit sens, Kádár a înțeles mai devreme decât alții mersul istoriei, Ceaușescu nu l-a înțeles nici în ultima clipă a vieții lui. A crezut că este posibilă dezvoltarea economică ÎMPOTRIVA democrației politice. Începând cu anul 1971, a strâns din ce, în ce, mai tare șurubul. Instaurarea cultului personalității a făcut din el un fel de oracol atotștiutor. Factorul principal a devenit „indicația prețioasă”, aplicată în toate domeniile, de la agricultură și industrie, la știință și artă. Efectul asupra psihicului românilor a fost dezastruos. A pierit spiritul de inițiativă și răspundere la toate nivelurile. Am dobândit reflexele de slugă atentă să nu greșească față de stăpân. Pretutindeni și întotdeauna un regim dictatorial acționează asupra psihicului uman, provocând modificări ale comportamentului. Suntem încă o societate bolnavă. Ne lipsește „spiritul civic” pe care nu-l putem redobândi ușor. Lipsa spiritului civic pierdut în comunism a generat azi, discrepanța (să nu zic prăpastia) între clasa politică și societatea civilă. „Clasa politică”? O adunătură de oportuniști formați în regimul ceaușist, convinși că locul lor este tot în capul mesei. Și-au schimbat doar discursul din care au eliminat „drumul luminos al socialismului”, introducând „drumul luminos al democrației”. Un viraj scurt, dar eficace. Pot să facă altceva decât ceea ce fac? Nu! Nu pot și nici nu vreau.

De la țarii ruși

la secretarii generali ai PCR (I)

Nu ne dăm seama cât s-a asemănat comunismul românesc cu cel rusesc, în pofida unor particularități. Nu ne dăm seama că „omul-robot” realizat în România, l-a reprodus pe cel rusesc. Cu o constatare cutremurătoare: „omul-robot” rusesc a fost produsul unor veacuri de despotism, în timp ce în România realizarea lui s-a reușit în doar 45 de ani. Este o mare și tristă performanță.

Ca să înțelegem despotismul rusesc „implementat” pe pământul românesc, să facem apel la câteva date. Istoria Rusiei a început în secolul al IX-lea, când o ceată de varegi, războinici scandinavi, cu păr blond-roșcat (de aici derivă numele țării: „Rossia” = „Țara celor cu părul roșu”), cuceresc și unifică triburile slave formând „statul rus”. Varegii le-au transmis acestor slavi răsăriteni spiritul războinic, manifestat în dorința lor de a se extinde mereu, cucerind noi teritorii. Această tendință a trecut „ca un fir roșu” prin întreaga lor istorie, atingând apogeul în urma celui de-Al Doilea Război Mondial. În anul 989, cneazul Vladimir al Kievului primește botezul creștin de rit bizantin, punând astfel pietrele de temelie ale istoriei lor: autocrația și ortodoxia.

Autocrația rusească va degenera, însă, în cel mai crâncen despotism, începând cu secolul al XIII-lea, când Rusia cade sub stăpânirea „Hoardei de Aur” a lui Batu-han. Cei 250 de ani de subjugare mongolă au lăsat urme neșterse în spiritul rus. Asupra acestuia, marchizul de Custine s-a aplecat cu o excepțională putere de pătrundere a minții, în lunga lui călătorie de studii în Rusia, în anul

1839. Observațiile sale „la fața locului” au fost cuprinse într-o carte mereu actuală: „Scriitori din Rusia” (apărută și în limba română), o carte despre care un critic francez a spus că „fără îndoială este cea mai bună dintre toate, despre Rusia lui Stalin (!) și chiar despre Rusia lui Brejnev”. De ce? — mă întreb eu. Deoarece despotismul, plămădit în lunga stăpânire mongolă, a constituit o constantă a istoriei rusești, până în zilele noastre.

Custine: „Odată cu stăpânirea mongolă, slavii au devenit mai întâi sclavii învingătorilor, apoi ai propriilor cnejii”. „Învățați cu despotismul din slugănicie, cnejii și-au deprins supușii cu urgiile cuceririi pe care o îndurau ei înșiși, iată cum s-a făcut că, de-a lungul timpului, cnejii și poporul s-au pervertit reciproc”.

Despotismul de tip asiatic a fost preluat întocmai de bolșevici. Nu fără temei, Stalin a fost asemănat cu Ivan cel Groaznic (1533 — 1584), cel care a înființat „Opricinina”, căci NKVD și KGB sunt urmașii acestui infernal organ de represiune, inventat de un țar nebun nu pentru a înfrânge, ci pentru a preîntâmpina orice mică împotrivire din partea poporului său. Niciun țar dintre cei care i-au urmat lui Ivan, n-au îmblânzit despotismul asiatic. Însuși Petru cel Mare, considerat un „reformator”, s-a folosit de progresele țărilor occidentale nu pentru a „europeniza” Rusia, ci pentru „a cârmui cei 60 de milioane de ruși mai eficient, în maniera orientală”, notează marchizul de Custine și — aș adăuga eu — pentru a crea o „fațadă” înșelătoare spre Occident. Cum sună zicala noastră: „În afară, vopsit gardul, înăuntru leopardul”.

Sau, Ecaterina II către unul din foștii ei favoriți: „Dacă înființez școli, n-o fac pentru noi (adică pentru ruși, nota mea), ci pentru Europa, unde trebuie să ne păstrăm rangul în ochii lumii”.

Așadar, „fațada” conta. Este celebră călătoria Ecaterinei pe Nipru, într-o ambarcațiune încărcată cu personaje de seamă din Occident (printre care viitorul împărat al Austriei, Iosif II). Țarina își conducea oaspeții în Crimeia pentru a le arăta „strălucitele realizări” ale guvernatorului acestei provincii, smulse recent de sub stăpânirea turcească.

Desigur, Ecaterina dorea să-și impresioneze oaspeții. Guvernatorul Potemkin (favoritul numărul 1 și consilierul „de taină” al țarinei) cunoaștea foarte bine realitatea care nu se potrivea cu imaginea ideală a țarinei. Pentru „a ajusta” această realitate deplorabilă, Potemkin a ordonat construirea rapidă pe malul Niprului a unor sate fictive, cu case alcătuite doar din câte o fațadă. Prin ferestre se vedeau, din loc, în loc, „mujici” bărboși ospătându-se copios. (Falșii mujici erau de fapt „lucrători” din poliția secretă). Înșelăciunea lui Potemkin și-a atins, însă, scopul: oaspeții străini s-au întors în țările lor cu convingerea că mujicii ruși trăiesc într-un belșug de invidiat. Nu vi se pare că am cunoscut și noi, românii, o asemenea „potemkinadă” sub domnia „țarului” nostru Nicolae? Ceaușescu a fost un mare maestru al „fațadelor”, îndreptate atât spre noi înșine, cât și spre occidentalii orbi. Unele „potemkinade” erau nostime, așa zice că aveau umor, mai ales cele cu prilejul vizitei sale la un C.A.P. „frunțas”, unde în prealabil se spălau vacile cu DERO și se agățau mere în pomii fără roade, ca „să iasă totul bine”! O, dar câte exemple nu se pot da, culminând cu acea „Casă a Poporului” care satisface curiozitatea turiștilor străini. Curiozitatea și mirarea. Da, am trăit 45 de ani într-o „potemkinadă” cu care atât de mult ne-am contopit încât mulți, prea mulți o regretă.

(II)

Am scris, în articolul anterior, că cei doi șefi ai Partidului Comunist Român au aplicat — cu unele particularități — modelul de guvernare plămădit de țarii ruși, de-a lungul unei istorii de tip asiatic și perfecționat de Lenin și Stalin, întemeietorii „dictaturii proletariatului”. Mă voi referi, în continuare, la observațiile marchizului Astolphe de Custine, consemnate în cartea sa (celebră), „Scrisori din Rusia”, publicată în 1839, în urma călătoriei de studii în acea țară care vroia să fie europeană și, de fapt, nu era. Iată o primă observație: „Despotismul a transformat Rusia într-o țară de muți, a preschimbat șaizeci de milioane de oameni în automate”. „Mutatis mutandis”, schimbând ceea ce trebuie schimbat, am fost noi, românii, altceva sub cei doi „țari” ai noștri? Să continuăm: „În Rusia, a cugeta înseamnă a deveni suspect”... „Toți cei care s-au născut ruși nu suflă o vorbă despre absolut nimic”. Despre ce vorbeam într-un bar, la o cafea sau o votcă? Fleacuri sau spuneam bancuri. „Să nu credeți că absența țarului face conversația mai liberă, EL RĂMÂNE PREZENT ÎN MINTE” — spune Custine. (Sublinierea îmi aparține). Dar, să nu ne îmbătăm, cum se zice, în popor, cu apă rece. Bancurile noastre se făceau „cu învoire de la comanduire”. Să nu credem că urechile vigilente ale „băieților” nu le cunoșteau, ba, mai mult, unele le lansau chiar ei! De ce? Simplu, ele funcționau ca o supapă de descărcare, adică ceea ce se numește „defulare”. Bancurile noastre sau „curajoasele” șopârle strecurate în cărțile unor scriitori, nu puteau să provoace o contrarevoluție. Secretarul general al P.C.R., adică „țarul” român, putea fi liniștit. „Pentru ruși — spune Custine — dragostea de țară nu este decât un mijloc

de a-și slăvi stăpânul". În termenii noștri: „Partidul, Ceaușescu, România"! Este ciudat ce se întâmplă în ființa umană sub despotism. În sufletul supușilor sau, mai degrabă, în subconștientul lor se instalează două sentimente incompatibile fiindcă, în mod normal, ele se exclud reciproc: frica și iubirea! Este un paradox care rămâne inexplicabil. La moartea lui Ivan cel Groaznic au plăns milioane de ruși, la moartea lui Stalin s-au îmbulzit în Piața Roșie valuri după valuri de oameni desperați că l-au pierdut pe „Tătucul" lor, la mormântul lui Ceaușescu se fac adevărate pelerinaje. „Mă întreb dacă este caracterul națiunii cel care a dat naștere autocrației, sau autocrația este cea care a creat caracterul rus, nu pot lămuri dilema" — spune Custine. Cumplită dilemă și pentru ce s-a întâmplat cu noi, românii și cu sufletul nostru în cei 45 de ani de dictatură comunistă.

Ceea ce a văzut Custine în Rusia țărilor poate fi rezumat în două cuvinte: teroare și spectacol. „Gustul pentru parăzi este împins în Rusia până la manie". „Epoca noastră de aur" a abundat în defilări, adunări populare delirante, „Cântarea României", dansuri și cântece, pseudo costume țărănești (le vedem și azi pe ecranele televizoarelor), toate la un loc constituind un uriaș și anacronic Kitsch.

Despotismul n-a putut ființa și funcționa fără draconice instrumente care aveau menirea de a promova și întreține frica individuală și colectivă. Puterea politică însăși avea un sentiment al fricii față de cei pe care îi guverna! Un fapt ciudat aparent, căci „puterea absolută devine cu mult mai de temut, atunci când ea însăși se teme", conchide Custine. Toată experiența „Opricininei" lui Ivan cel Groaznic și cea a „Ohranei" ultimilor țari ai Rusiei a fost preluată de CEKA lui Lenin (organizată de fiorosul Felix

Dzerjinski) și perfecționată „nec plus ultra” de NKVD și KGB sub oblăduirea lui Stalin, toate metodele acestor organe ale terorismului politic au fost transferate în România de către agentul sovietic Nikolski (evreu-rus, la noi având grad de „general”).

El este „părintele” Securității și inspiratorul celui mai oribil episod din istoria comunismului din România: „Fenomenul Pitești”, experiment antiuman unic, necunoscut nici în practicile naziste.

Belu Zilber, comunist convins, membru al P.C.R. de la întemeierea acestuia, după 17 ani petrecuți în pușcăriile ... comuniste (!), ca prieten al comunistului Lucrețiu Pătrășcanu, își amintește: „Toate acestea (care se aplicau deținuților, nota mea) făceau parte din metodele de anchetă ale N.K.V.D-ului ... Hrana, cazarea, bătaia, carcera, colocatarii („colegii” din celulă, nota mea), dreptul la foarfecele de unghii, la medic, până la ultimele detalii, totul era prevăzut în știința anchetei. Așa s-a început construcția socialismului: cu cea mai progresistă știință a urmăririi, arestării, anchetării și condamnării. Primul ajutor dat generos de Uniunea Sovietică a fost știința poliției.” („Monarhia de drept dialectic”, p. 48).

Voievozi, regi, președinți

„Așa suntem noi, românii!” Auzim adeseori această autoapreciere negativă, rostită cu amărăciune și resemnare. Credem că suntem cum suntem datorită unui blestem sau unei fatalități biologice.

Da, este adevărat, avem un anumit specific comportamental care ne caracterizează, o anumită mentalitate și psihologie, dar acestea nu provin dintr-o nebuloasă biologică, ci din împrejurările istorice care ne-au modelat.

Inventariind aceste împrejurări se impune o primă constatare: românii au confundat întotdeauna statul cu persoana care se afla în fruntea sa. Această personalizare a unui concept s-a petrecut într-un Ev Mediu românesc extrem de lung, printre cele mai lungi din istoria europeană. Un Ev Mediu presărat cu un șir de voievozi sau „domni”, câțiva mari, cei mai mulți total insignifianți.

Voievodul sau „domnul” deținea puterea absolută în stat, adică necontrolată de vreun organ suprapus. Caracterul absolut al puterii sale era cuprins în însuși titlul pe care îl purta. El era „de sine stătător” sau „singur stăpânitor”, sintagmă care traducea termenul bizantin „autokratos”, redat în actele de cancelarie de redacție slavă prin „samodârjeț”. Concentrarea puterii absolute într-o singură persoană, atât de lung timp, în istoria noastră, a indus în sufletul românului un adânc sentiment de dependență față de șeful statului, cu un efect mai degrabă reconfortant decât stingheritor. Preluarea puterii de către un singur om a însemnat implicit eliberarea noastră de orice responsabilități. Acestea cădeau în sarcina celui ce se afla „sus”. Toate erau „treaba” lui, nu a „noastră”. De aceea, noi n-am avut niciodată, în epoca modernă și cu atât mai puțin în cea comunistă, o „societate civilă” reală, conștientă „de sine” și „pentru sine”. „E treaba statului, nu a mea!” Nu am simțit niciodată că „statul suntem noi”. Ne-a fost mai comod ca o singură persoană să-și asume toată povara, ca apoi să putem arunca întreaga vină a unui eșec asupra sa.

Modelul voievodului stăruie în noi și în practica politică. La răscrucea dintre Evul Mediu și epoca noastră modernă s-a aflat Alexandru Ioan Cuza, o personalitate providențială, care a pus primele pietre la temelie unui stat de

tip occidental. Și totuși, dacă în prima etapă (1859 — 1864) a domnit ca monarh constituțional democrat după model european, în a doua etapă (1864 — 1866) Cuza a redevenit un voievod moldo-valah și a acționat dictatorial, dizolvând Adunarea Generală pentru a impune cunoscuta sa „reformă agrară”. Tendința sa de instaurare a unei dictaturi i-a stârnit pe liberali, iar reforma agrară pe conservatori. Din unirea acestor două forțe politice opuse s-a născut „monstruoasa coaliție” care l-a detronat pe Alexandru Ioan Cuza. Memoria poporului român a reținut nu „principele” democrat din prima etapă a domniei sale, ci voievodul din a doua: Cuza „Vodă”.

La celălalt capăt al istoriei noastre moderne se așază simetric, regele Carol al II-lea. Simetria semnifică, de fapt, repetarea unui model care a așteptat momentul potrivit pentru a fi reactualizat. Regența se dovedise o improvizație fragilă și ineficientă, iar țara se afla într-o criză economică, dublată de o criză politicianistă. Era nevoie de o „mână forte”. Era nevoie de un „salvator”. Din adâncul mentalului colectiv s-a ivit din nou imaginea „voievodului”. Până aproape de final, regele Carol al II-lea a fost susținut de cei mai mulți oameni politici și de poporul însuși. De ce? Pentru că monarhul luase asupra sa cele mai grele sarcini ale statului pentru a le rezolva singur. Toți au răsuflat ușurați. Nu mai aveau nicio bătaie de cap, iar dacă nu ieșea bine, aveau pe cine da vina. (Ceea ce s-a și întâmplat!). În final, Carol al II-lea a avut soarta lui Cuza Vodă: amândoi au fost detronați și exilați.

A urmat, însă, un alt „voievod”: generalul (atunci) Ion Antonescu. Și acesta a luat asupra sa toate sarcinile, instituind un regim de dictatură personală (Nu militară! Ion Antonescu nu a condus cu o „huntă” militară, ci cu o

echipă de tehnocrați civili). A mers până la capăt și a pierdut. A fost executat de „ai noștri”, chiar dacă la ordinul rușilor.

Abolind instituțiile trecutului „burghez”, comunismul n-a putut să înlăture stereotipurile care zăceau în adâncul sufletului acestui popor. „Președintele” Ceaușescu n-a făcut altceva decât s-a inserat într-un scenariu care propunea imaginea „bunului voievod” cu „dragoste de țară” și de popor. Și-a confecționat un sceptru asemănător celui al lui Ștefan cel Mare. Se considera un „alter ego” al lui Mihai Viteazul cel neînfricat. A reeditat până și practica „jalbelor” țăranilor din Evul Mediu, sub forma celebrelor „scrisori”, primite de la cei necăjiți, în timpul „vizitelor de lucru” prin țară. A controlat totul întemeind o veritabilă „monarhie roșie” de tip absolut. În final, a fost sacrificat ca singur vinovat de toate relele unui sistem social — politico — economic intrat în colaps și mort de moarte naturală.

Astăzi, măsurând timpul care s-a scurs de la Revoluție, nemulțumiți de tot ceea ce se întâmplă cu noi, ne vărsăm amarul neîmplinirilor, ca întotdeauna, asupra omului din fruntea statutului. (El ne-a promis fericirea, nu-i așa?). Așteptăm în continuare, apariția unui ins providențial, care să ne scoată din labirintul în care orbecăim. Așteptăm, de fapt, un nou „voievod”!

Președintele și democrația

O componentă esențială a democrației este separarea puterilor în stat. În regimurile totalitare (indiferent de „culoare”) această demarcație dispare. Guvernul, Parlamentul, justiția devin simple instrumente prin care partidul unic își exercită puterea, aplică „legea” sa. Ne aflăm azi, într-un regim democratic, în deplinul înțeles al cuvântului? Da și nu! Da, fiindcă, iată, în această pagină, scriu ceea ce gândesc, fără teama că voi fi dus undeva... Nu, fiindcă tot

ceea ce se întâmplă în România acum, nu depinde de voința „demosului” (adică a poporului), ci a unei clii pe care am denumit-o „oligarhie”. În această structură (sau „pseudostructură”), ce poate fi un „președinte”? Exact ceea ce este un pion pe tabla de șah. Adică, o piesă într-un angrenaj de partid. În vocabularul nostru politic avem noțiunea „bărbat de stat” și cea de „om politic”. În istoria modernă, noi am avut foarte puțini „bărbați de stat”, adică personalități care s-au ridicat deasupra partidului din care făceau parte și au servit „țara și poporul”. Alexandru Ioan Cuza l-a avut pe Mihail Kogălniceanu, regele Carol I pe Ion C. Brătianu, iar regele Ferdinand pe Ion I.C. Brătianu (Ionel) și după aceștia, nimeni. Da, ne place „politichia” și totuși, o respingem, o criticăm, dar sfârșim prin a ne complăce. După Revoluție, am văzut în Ion Iliescu un fel de salvator (unii, mulți, și azi). În fond, el a fost (și este!) un foarte abil „puolitician” (pronunția îi aparține), dar nu un „bărbat de stat”. La rândul său, președintele actual aparține unui partid, nu „demosului”. El reprezintă „partea”, iar nu „întregul”. I se reproșează lui Traian Băsescu imixtiunea în guvernare și o tendință autoritară. Dar, oricât de arbitrar ni se par unele acțiuni sau intervenții ale lui Traian Băsescu, ele au un suport constituțional! Nu ne place, dar acesta este adevărul. Constituția postdecembristă din 1991 nu reproduce nimic din Constituția din 29 martie 1923 (urmare a „Marii Uniri”), una din cele mai democratice din Europa, în schimb, se inspiră din Constituția Republicii Socialiste România din 21 august 1965, în ceea ce privește prerogativele președintelui României. Pe baza Constituției postdecembriste, președintele este ales prin vot universal (art. 81,1), care îi acordă independență față de Parlament. „Într-o democrație parlamentară, președintele este ales de puterea legiuitoare și este răspunzător față de aceasta”

(Eleodor Focșăneanu, „Istoria constituțională a României”, Humanitas, 1992, p.152). Concluzia: „Actele președintelui (actual) nefiind supuse controlului reprezentanților națiunii, se încurajează veleitățile autocrate ale acestuia, răspunderea directă față de popor fiind greu de angajat”. Ca să înțelegem diferența profund democratică dintre prevederile Constituției „burgheze” din 1923 și cele ale Constituției din 1991, menționez obligativitatea semnării tuturor actelor regelui de către un ministru de resort, fără această semnătură, actul regelui era considerat nul. Să dau un exemplu mult controversat: degeaba ar fi semnat regele Mihai actul de grațiere (care, de fapt, nici nu i-a parvenit) a mareșalului Ion Antonescu, dacă nu era semnat, în prealabil, de ministrul de justiție, comunistul Lucrețiu Pătrășcanu, care, la ordinul Moscovei, s-a opus categoric. Clar? Președintele actual poate lua parte când vrea la ședințele guvernului pentru a le prezida (art. 87).

Dizolvarea parlamentului (art. 89) și promulgarea legilor (art. 77) de către președinte, nu au nevoie de contrasemnătura primului ministru.

Dacă analizăm toate atributele președintelui (art. 80-100) regăsim doar ușor „ajustate”, prerogativele președintelui Republicii Socialiste România din Constituția comunistă. De fapt, trăim într-o republică semi-prezidențială.

După o lungă perioadă de dictatură se impunea un regim de democrație parlamentară, iar nu unul autoritar, al cărui exponent este președintele. Da, avem o democrație, însă una „originală”, cum a numit-o foarte „inspirat” primul nostru președinte postdecembrist, Ion Iliescu. Când vom depăși această etapă, nu știm, poate când vom înceta să mai fim „originali”.

Ion Iliescu și perestroika

La vârsta de 80 de ani, Ion Iliescu continuă să facă o figură de „eminență cenușie” în viața politică românească. Desigur, el apare acum rar la „rampă”. S-a retras în umbra „jucătorilor de șah” politic, menținând, însă, rolul de „antrenor”.

Analizându-i personalitatea — incontestabil interesantă — și punând în lumina cunoașterii ideile sale politice, vom înțelege ce a intenționat el și grupul său de sprijin, să realizeze în România și ce s-a întâmplat în final. Fantezia noastră creatoare de mituri l-a acoperit de laude: „El ne-a salvat de mai rău, dacă n-ar fi fost el, țara ar fi fost devastată de un război civil”, ba am auzit că ne-a scăpat și de o intervenție militară rusească! (O gogoriță mai mare nici că se poate, uităm că Iliescu a solicitat telefonic, de două ori, sprijinul „frățesc” al rușilor, dar Gorbaciov a refuzat categoric).

Ion Iliescu, după cum se știe, și-a făcut studiile de inginerie împreună cu cele politice, la Moscova, într-o vreme în care „intelighenția” din sau „de” partid, incluzând și KGB-ul, încrezătoare în posibilitatea unui comunism „luminat”, elabora o doctrină novatoare, menită să înlăture „scleroza” sistemului economic și politic birocratic sovietic. Această încercare de restructurare a sistemului s-a numit „perestroika”. Principalii „arhitecți” ai acestui proiect au fost Mihail Gorbaciov (cu care Ion Iliescu a stabilit o strânsă prietenie) și Alexander Jakovlev. Iată ce spune acesta din urmă: „Deoarece perestroika a început în interiorul partidului, ea nu se putea prezenta pe sine decât ca o inițiativă destinată ÎNTĂRIRII SOCIALISMULUI ȘI PARTIDULUI (sublinierea mea), ca un efort de a aduce o

înțelegere mai adecvată a marxism-leninismului și ca o luptă pentru cimentarea naturii socialiste și comuniste a societății." (Alexander Jakovlev, *The Fate of Marxism in Russia*, 1993, p. 318, citat în revista „Polis”, nr. 2, 1994, p.192).

Acest text și întreaga teorie dezvoltată în cartea sa au un sens clar polemic: „Înțelegerea mai adecvată”, înseamnă, dacă nu explicit, ci mai degrabă implicit, o „întoarcere” la Lenin cel adevărat și „pur”, urmată de repudierea doctrinei staliniste responsabile pentru toate derapajele, neîmplinirile și atrocitățile din societatea comunistă sovietică.

Să ne amintim celebra frază a lui Ion Iliescu: „Aceștia (adică Ceaușescu și acoliții lui) au întinat nobilele idealuri ale socialismului!” A vorbit, de fapt, un perestroikist. Nu comunismul este vinovat, comunismul este bun, Ceaușescu este vinovat, după cum pentru perestroikiștii ruși, Stalin este cel care a alterat doctrina „umanistă” a lui Marx și Lenin. O simetrie perfectă!

Sunt tentat să duc această simetrie până la capăt. În URSS, Andropov (fost șef KGB-ist), în mintea căruia a apărut, de fapt ideea perestroikăi, a fost adus la putere de un grup restrâns din „intelighenția” de partid, sprijinită de KGB.

Succesorul și discipolul său, care a dezvoltat ideea maestrului, Mihail Gorbaciov, a fost adus și el la putere de „intelighenția” de partid și KGB. Să se fi întâmplat altfel în cazul lui Ion Iliescu? Același grup restrâns din partid sprijinit de unele căpetenii din armată au acționat și în România.

Dar, ca să-l înțelegem pe Iliescu, ce a făcut el și ce a urmat, să punem câteva întrebări. A reușit el, adept al

perestroikăi rusești, să salveze comunismul în România? Nu! În țara noastră, comunismul a decedat și l-a înmormântat nu Iliescu și ai săi, ci forța dezlănțuită a poporului român. S-a spus și se susține (din păcate, de către mulți) că la noi n-a fost decât o „lovitură de stat”, regizată de același Iliescu și ai săi. Ce spune Marx: „O lovitură de stat se deosebește de o revoluție politică prin faptul că ea nu schimbă natura puterii de stat existente.” E clar? A reușit Ion Iliescu să păstreze puterea partidului unic? Nu! Probabil (zic, probabil), transformând Frontul Salvării Naționale în partid, spera ca acesta să devină „unic” (menținând, o vreme, liota de partidulețe-satelite care, între timp, s-au pulverizat) dar, în prealabil, s-a petrecut un miracol. În 27 ianuarie 1990 a avut loc, în București, o impresionantă manifestație organizată de așa-zisele „partide istorice”. „Cum, au înviat din morți? Nu le-am înmormântat noi?” — și-au spus comuniștii reciclați ai perestroikăi. Da, au înviat și au devenit forțe politice active. În locul partidului unic (preconizat și de Gorbaciov, în cazul Perestroikăi din Rusia), în România postdecembristă s-a instalat pluralismul politic, iar în locul dictaturii, democrația, așa cum este, cu deficiențele ei și, totodată economia centralizată, dirijată birocratic, a fost înlocuită cu economia de piață, chiar dacă aceasta nu se află — încă — la parametri europeni.

În concluzie, eșecul lui Iliescu și al perestroikăi rusești pe pământul României dovedește că la noi s-a petrecut o revoluție adevărată, nu o modestă „revoltă populară” și nici o „lovitură de stat”, în înțelesul științific al termenilor, dar să dau cuvântul bătrânului Marx: „Orice revoluție desființează vechea societate și din acest punct de vedere este socială. Orice revoluție răstoarnă vechea putere și din

acest punct de vedere este politică." Magister dixit! Așadar e clar. Peste voința poporului român, trezit la conștiința de sine, nu s-a putut trece. Să nu uităm că, în principalele orașe ale țării — Timișoara, Arad, Cluj, Sibiu, București — sutele de mii de români nu au cerut un kilogram de carne în plus, ci „Jos comunismul!", „Jos dictatura!", „Libertate!" Acestea nu sunt lozincile unei revolte, ci ale unei revoluții. Numai ignoranții sau cei rău intenționați nu pot vedea sau nu vreau să vadă acest adevăr simplu și elementar. În ceea ce-l privește pe Ion Iliescu, cu inteligența sa politică (reală!), sunt sigur că a sesizat acest adevăr și a căutat să se adapteze. Cursul istoriei nu putea fi oprit, rămânea doar să te folosești de el. În Iliada lui Homer, Patrocle a îmbrăcat armura lui Ahile cel invulnerabil pentru a-i induce în eroare pe troieni. Asemenea eroului legendar grec, Iliescu a îmbrăcat „armura" democrației occidentale pentru a obține Puterea (cu majusculă), uitând brusc toate „idealurile neîntinate ale socialismului luminos". A deținut puterea supremă în stat de trei ori (nu de două!), succesiv. Nu a aplicat niciun principiu „luminos". Sub „umbrela" lui ocrotitoare s-a revenit la ceea ce Marx a numit „capitalism sălbatic". A fost el inconsecvent? Nu! A fost consecvent cu sine însuși. Lenin a fost un fanatic al puterii. Pentru obținerea și menținerea ei, fondatorul statului sovietic a aruncat de multe ori peste bord „principiile nobile" ale socialismului. (Un exemplu elocvent este NEP-ul. Noua politică economică din 1921). A fost necesar Ion Iliescu? Nu, dar a fost inevitabil.

Teoria conspirației (I)

Orice eveniment istoric de anvergură, orice demers politic important sunt interpretate de opinia publică din România nu prin cauzele lor reale, intrinseci. Mersul evenimentelor, al lumii, în general, este explicat printr-un complex de manevre oculte puse la cale de grupuri restrânse, care stau în umbră, de unde exercită o influență miraculoasă. Cu alte cuvinte, cursul istoriei este determinat de niște conspirații ale căror motive malefice nu ne sunt cunoscute. De ce o teorie conspiraționistă are un mare succes? Ea se impune prin simplitatea sa, iar fantezia poate lucra nestingherită.

În Evul Mediu, „conspiratorii” au fost ereticii și evreii, ființe diabolice care nu puteau fi oprite să producă răul decât prin arderea pe rug. Totodată, prin foc, acești „îndiavoliți” se purificau, putând obține astfel mântuirea. „Campiona” acestor măsuri drastice a fost Isabela I „Catolica” (1457), regina Spaniei care, împreună cu soțul ei, Ferdinand d’Aragon, au dezlănțuit prigoana împotriva evreilor și au favorizat Inchiziția împotriva celor bănuți că ar complota contra religiei catolice, „deținătoarea” adevărului revelat. Tot ea a produs o mare perturbație demografică europeană, prin expulzarea evreilor (așa numiții „șefarzi” care au ajuns și pe teritoriul României, chiar și la Arad!).

În secolele XVI — XVII „conspiratorii” au devenit vrăjitoarele. Acestea, prin puterile lor magice, interveneau peste voința lui Dumnezeu, pentru a o înlocui cu propria lor voință. Soluția „creștină”: arderea vrăjitoarelor pe rug.

În epoca modernă „teoria conspiraționistă” a devenit aproape unicul factor explicativ.

De la Eminescu la zilele noastre

S-ar putea concepe o istorie modernă și contemporană explicată până în detalii printr-un proiect conspirativ vizând nici mai mult, nici mai puțin decât dominația mondială.

Protagoniștii acestui grandios proiect nu pot fi decât francmasonii și... eternii evrei. Aceștia învârt planeta pe degetul mic. Noi, oamenii din această lume, suntem doar niște marionete care executăm — fără să știm — directivele acestor conspiratori. În această plămădire subterană a istoriei a fost plasată și acțiunea — tot ascunsă, secretă! — a spionului. Nu neg rolul spionului și al spionajului, dar spionul este doar o rotiță într-un mecanism. Nu există decizii majore în momente cruciale ale istoriei care să se datoreze exclusiv unui spion! Să fim serioși. Un istoric român, Lucian Boia, a formulat o concluzie reconfortantă: „Nimeni nu are cum forța istoria să facă altceva decât este înclinată să facă, prin jocul combinat al unei INFINITĂȚI de factori. Nu faci o revoluție când vrei s-o faci numai fiindcă ești mason.”

Aceeași schemă conspirativă facilă a fost aplicată și Revoluției din decembrie, '89, din România.

(II)

După Revoluția din decembrie '89 am fost cuprinși de un val de entuziasm general. Eram mândri de noi înșine și de faptele noastre. Au intervenit atunci televiziunea, radio și mai ales presa. „Analiști” în căutare de senzational și istorici improvizați au reușit să strecoare în sufletele noastre otrava îndoielii. Am căzut dintr-o extremă în alta, dovedind că suntem un popor labil și ușor manipulabil. Ne autodenigram cu o voluptate masochistă. „N-a fost, dom'le, o revoluție!” Totul s-ar fi datorat aranjamentelor lui

Gorbaciov și Busch, în întâlnirea lor secretă din insula Malta, în 2-4 decembrie 1989. (Dacă a fost „secretă” — și, de fapt, a fost secretă — cum am ajuns să cunoaștem ce s-a discutat acolo?). A intrat în funcțiune fantezia creatoare de mituri liniștitoare. Pentru mulți, acea insulă din Marea Mediterană n-a fost decât locul unei „conspirații”, în urma căreia a fost înlăturat comunismul din țările est-europene. Să te crucești, nu alta. Gorbaciov să accepte înlăturarea comunismului, ba chiar s-o sprijine? Este o naivitate puerilă. Liderul de la Kremlin și-a dat seama că economia de tip comunist, dirijată „de sus”, nu mai făcea față uriașei forțe a economiei de piață, de tip capitalist. Trebuia făcut ceva ca să salveze comunismul. El a dorit să „ajusteze” comunismul, adică să-l reformeze, iar nu să-l elimine. Această încercare de reformă, păstrând „partidul unic”, poartă numele de „Perestroika”. Pentru a da un impuls societății sovietice a introdus și „Glasnost”, adică o mai mare marjă de gândire și exprimare liberă, de care presa și poporul au profitat din plin. „Glasnostul” i-a fost fatal lui Gorbaciov.

Libertatea de gândire și exprimare a scos societatea sovietică din amorțirea în care zăcuse timp de șapte decenii. „Glasnostul — spune marele politolog britanic de origine română, Ghiță Ionescu — a dus, în câteva săptămâni, la prăbușirea imperiului sovietic.” Concluzia este una singură: comunismul a murit de moarte naturală, după ce a spus tot ceea ce a avut de spus în istorie. Moartea comunismului a însemnat dezintegrarea unui sistem incapabil să mai funcționeze, iar „Glasnostul” a provocat un val revoluționar de mișcări anticomuniste. Restul este mit. Un mit din care se hrănesc nostalgicii și naivii. Din nefericire, aceștia sunt mulți.

Considerații târzii (I)

Revoluția este un fenomen istoric extrem de complex, produs prin conjugarea mai multor factori. Ca s-o înțelegi, trebuie să ai în vedere întreaga întrețesătură, focalizând, însă, atenția asupra unui singur factor — fie el oricât de important — obține o explicație forțată, neconcludentă. Aplicarea acestui procedeu a condus la considerarea Revoluției din decembrie '89, drept o „lovitură de stat militară”. Să încercăm o scurtă analiză. Armata română n-a tras în sprijinitorii dictatorului și ai comunismului, ci împotriva poporului român, începând cu episodul Timișoara. După represiunea împotriva țăranilor din 1907, condusă de generalul Averescu și maiorul Ion Antonescu, prestația din decembrie 1989 constituie a doua pată neagră și rușinoasă din istoria armatei române. Intervenția armatei în '89 este chiar mai tristă și dureroasă decât cea din 1907. Atunci, țăranii răsculați au acționat ca o stihie oarbă, incontrollabilă, incendiind conace, săvârșind jafuri, violuri și omoruri, în timp ce tinerii din decembrie 89 au manifestat „cu mâinile goale”, sub deviza „Fără violență!”, cerând „Libertate”, realizând astfel o revoluție unică în istoria europeană. În aceasta constă sublimul jertfei tinerilor din decembrie '89, pe care mulți — din păcate — continuă să o minimalizeze și să o mânjească. Procedeu focalizării arbitrare a propulsat, în prim plan, pe generalul Stănculescu, meritul și rolul său decisiv: „... el este acela care l-a înlăturat efectiv pe Ceaușescu de la putere și a rezolvat problema numărul 1 a evenimentelor din decembrie 1989. Acest lucru dovedește că a fost o lovitură de stat militară...”. Generalul Stănculescu a fost „cel care l-a înlăturat pe Ceaușescu prin îndemnarea lui să plece cu elicopterul”. (A.M. Stoenescu).

lată o probă de gândire simplistă, care se oprește la suprafața fenomenului. Să punem câteva întrebări: Pe cine a urcat generalul Stănculescu în elicopter? Un „dictator atotputernic”? Nu! Un ins lipsit de vlagă, epuizat, terminat, care nu mai avea nicio reacție. Puterea dictatorului s-a „evaporat” pur și simplu, ACOLO, în balconul C.C., când a rămas cu brațul atârnat inert, în aer, în huiduielile miilor de demonstranți. În acel moment, Ceaușescu a devenit un fel de „cadavru-viu”, dacă mi se permite această expresie. Și-atunci, ce „putere” i-a mai rămas generalului Stănculescu să înlăture? Nu i-a rămas decât regizarea (împreună cu alții) unui spectacol grotesc: împușcarea la Târgoviște a fostului dictator, în urma unui proces care apasă ca o rușine asupra justiției române. Din nefericire, Revoluția din decembrie '89 a fost confiscată de un grup de „complotiști” recrutați din eșalonul II al P.C.R. Dar, să fim înțeleși! — nu acești complotiști au făcut Revoluția, doar au profitat de ea, ceea ce este altceva. Se spune că acest complot a fost inițiat cu 20 de ani înainte de „evenimentele” (un cuvânt inventat — de cine? — pentru a estompa meritele celor care au înlăturat realmente dictatura) din decembrie '89. Ce au făcut acești viteji timp de 20 de ani? Nimic! Un complot care așteaptă 20 de ani să se producă este ridicol. Cum a fost posibil ca „la vremuri noi” să vină tot cei vechi? De ce Revoluția noastră nu a generat proprii săi lideri? De ce n-au apărut personalități adevărate, noi? Întrebări cumplite la care e greu de răspuns.

(II)

De ce Revoluția din decembrie '89 nu a scos la iveală acele mari personalități capabile să imprime evenimentelor un alt curs, cu adevărat nou? Engels susținea că

„Renașterea italiană a avut nevoie de titani și a născut titani”. Apariția unei mari personalități se dovedește, însă, imprevizibilă. Să luăm un exemplu din istoria noastră. Cine ar fi putut bănuși, că acel tânăr ofițer, cu înfățișare de „dandy” parizian, purtând un barbișon „à la Napoleon III”, considerat un flușturistic, Alexandru Ioan Cuza, va deveni una dintre cele mai mari personalități ale istoriei neamului nostru? Reformele impuse de el prin măsuri autoritare au pus bazele statului român modern. „Omul mare este un inițiator, căci el privește mai departe decât ceilalți și vrea mai multă putere decât ceilalți” — spune marele filosof marxist rus Plehanov. Dar, apariția lui nu este obligatorie, cum credea Engels. Omul mare poate să apară, poate să nu apară. Desigur, locul lui nu rămâne vacant, cineva îl ocupă. Aceasta este ceea ce s-a întâmplat la noi, în decembrie '89, aceasta este drama noastră! O situație specifică, aproape unică, în România, unde „Revoluția a rămas în stradă, nereușind să pătrundă în organisme și instituțiile puterii de stat.” (Dintr-o convorbire a lui Vasile Gogea cu sociologul și politologul Vladimir Tismăneanu). „Dacă mișcarea de jos era, după părerea mea, revoluționară — susține Tismăneanu — replica de sus care este consecutivă (adică a urmat după momentul revoluționar, nota mea) și nu simultană — și asta trebuie subliniat — are caracter prin definiție contrarevoluționar”. (Fără falsă modestie, teza aceasta am dezvoltat-o și eu, în eseu „Lenin și Troțki în Revoluția noastră din decembrie '89”, publicat în volumul „Simbolul porții”, Arad, 2006). Ce a lipsit Revoluției, se întreabă Tismăneanu? „Avangarda care să vină să arate oamenilor ce este de făcut”, adică tocmai personalitățile. Se impune o concluzie dură, tristă și deprimantă: un popor îngenunchiat timp de 45 de ani, redus la

tăcere, dezvățat să gândească, „decapitat”, nu putea să genereze personalitățile charismatice care să galvanizeze energiile revoluționare de jos. În schimb, nici cei care au aplicat lovitura contrarevoluționară, numindu-se „emanații” Revoluției, nu au mai putut să întoarcă istoria înapoi. Idealul lui Iliescu și al acoliților săi era „perestroika” gorbaciovistă, adică un „socialism cu fața curată” care să conserve comunismul și domnia partidului unic, promovând o liberalizare asemănătoare cu cea a lui Ceaușescu din anii '64, '65, '69. Toate acestea însemnau, oare, înlăturarea totalitarismului? Nici vorbă! Se institua astfel un totalitarism mult mai perfid decât cel prin care am trecut. De ce nu au reușit perestroikiștii să meargă până la capăt? Pentru că poporul român, trezit din lunga noapte comunistă, a continuat să se opună așa cum a procedat în decembrie, adică pașnic, cu „mâinile goale”, dar clar și energic. După euforia postdecembristă, în care perestroikiștii s-au crezut deplin stăpâni pe situație, au receptat semnale care i-au pus pe gânduri, obligându-i la un recul. Primul șoc l-au înregistrat în urma manifestației uriașe, organizată în Capitală, la sfârșitul lui ianuarie 1990, de PNL și PNȚ. Aceasta a provocat o mare surpriză, „partidele istorice”, considerate moarte și înmormântate de mult, au „înviat”! A urmat fulminanta „Proclamație de la Timișoara” prin care s-a tras un nou semnal de alarmă. Că siguranța perestroikiștilor a început să se clatine? În mod sigur, dovadă violența cu care au reacționat la fenomenul „Piața Universității”, pe care au batjocorit-o în toate felurile, dar au tras învățămintele sale. Pe de altă parte, prezența din ce în ce mai activă a „partidelor istorice”, în viața publică a țării, i-a determinat pe perestroikiști, să se „recicleze”, au renunțat la ideea „partidului unic”, admitând pluripartidis-

mul și o politică prooccidentală. Da, istoria nu se întoarce înapoi, dar ea este înfăptuită de oamenii pe care îi avem. Lipsa personalităților autentice constituie drama noastră. Cât va dăinui ea? Nu știm, fiindcă viitorul este imprezvizibil, rămâne doar speranța într-un „cândva”!

Nostalgii ciudate

Nemulțumirea aproape generală, provocată de neajunsurile prezentului în care trăim, s-a convertit, în replică automată, într-o apologie a trecutului comunist. Adeseori auzim în jurul nostru afirmații ca acestea: „Comunismul nu a făcut numai lucruri rele, el a realizat și multe lucruri bune!” Această reacție îmi amintește observația călătorului italian din vremea lui Neagoe Basarab (1512 — 1521), pe care am citat-o într-un articol anterior: „Valahii sunt atât de porniți pe harță și ceartă și veșnic nemulțumiți oricum ar sta lucrurile”.

Nemulțumirea românilor de azi pare justificată, fiindcă are aparența obiectivității, a înregistrării „la rece” a unor realități. Ce, nu-i adevărat că în acei ani, atât de huliți acum (de către „unii”) s-au construit fabrici, s-au ridicat blocuri, oamenii au avut locuri de muncă, fiii clasei muncitoare mergeau la facultăți, după care primeau și ei locuințe în bloc? Ba, da, de o mie de ori, da! Aceasta dacă privim lucrurile din perspectiva unui om obișnuit „să i se dea”, „să capete”, nu „să obțină” el însuși prin propriile sale puteri. Ce-ar fi să judecăm nazismul lui Hitler din această perspectivă? Nu a creat el cea mai formidabilă industrie din Europa, nu a dat el de lucru milioanele de germani, nu a transformat Germania într-un uriaș și eficient șantier, nu ne uimesc și azi șoselele sale, etc? Dar să ducem gândul până la capăt: se pot compara „mărețele realizări” ale celor 45

de ani de comunism din România, cu ceea ce a înfăptuit Hitler în cei vreo 10 ani ai lui? Și-atunci? Încetează, oare, Hitler și nazismul să fie ceea ce sunt, adică un sistem criminal, odios și condamnat definitiv de istorie? O epocă istorică nu înseamnă o sumă de „fapte bune” și o altă sumă de „fapte rele”, despărțite unele de altele ca grâul de neghină într-un trior. O epocă istorică este un întreg, un TOT complex articulat care poartă în sine un SENS, ca o rezultată a unui paralelogram de forțe. Sensul epocii comuniste s-a dovedit negativ. Comunismul nu a pierit fiindcă așa au vrut americanii (era să scriu „imperialiștii” americani), eternii evrei sau bunul plac al lui Gorbaciov. Comunismul a murit de moarte naturală, după ce n-a mai avut nicio soluție pentru marile probleme puse de mersul implacabil al istoriei. Invocarea lui, azi, este irațională. Ea este datorată mentalității noastre încă bolnave, căci iată ce ne spune Belu Zilber, un mare intelectual comunist și rămas comunist după 17 ani de pușcărie... comunistă! „Spirocheta marxist — leninistă m-a paralizat. Cine a prins acest morb în tinerețe nu mai scapă niciodată, după cum nu scapă niciodată de Treponema palida intrată în sânge la 20 de ani. După ce face toate seriile de injecții, după zeci de ani de verificări cu Wassermann fără cruci, la 60 de ani nu unul dintre cei vindecați începe să tragă un picior ori cade trăznit”. („Monarhia de drept dialectic”, Humanitas, 1991)

P.S. Belu Zilber a fost cel mai bun prieten al lui Lucrețiu Pătrășcanu. Arestat pentru a fi „prelucrat” ca martor în procesul acestuia, după groaznice torturi, Belu Zilber a devenit principalul acuzator al prietenului său, în instanță. După eliberare, Belu Zilber s-a milogit pur și simplu (a apelat și la Ceaușescu) pentru a fi reprimat în partid, din care fusese exclus, în urma arestării și condamnării. Nu mai

putea trăi în afara partidului! Avea dreptate, Treponema palida nu moare. În concluzie, mă întreb: Oare câte generații de români vor trece până când nostalgia acelui trecut nu ne va mai frecventa și vom fi liberi să ne construim pe noi înșine și viața noastră, fără a aștepta „să ni se dea” și „să căpătăm”? Numai Dumnezeuul istoriei știe

Regimul oligarhic, ieri și azi

Ca multe altele, cuvântul și regimul oligarhic au fost inventate în Grecia antică. În limba greacă, „oligos” înseamnă „cei puțini la număr”, iar „arhé”, putere, autoritate care comandă. În consecință, „oligarhic” este regimul politic, în care puterea este deținută de un număr restrâns de persoane, care procedează prin ordine date „de sus”. „Oligarhia guvernează — spune marele sociolog român, Ștefan Zeletin — în același spirit și cu aceleași mijloace, ca și absolutismul zis „luminat” de la începuturile burgheziei europene”.

Când și în ce condiții se instaurează un regim oligarhic? „Când societatea nu are nicio clasă stăpânitoare, fiindcă vechea clasă este în ruine, iar cea nouă este abia în germene” — precizează același sociolog român. Și conchide: În asemenea condiții „se alcătuiește o forță centrală care guvernează în mod absolutist”. Un asemenea regim s-a născut în istoria noastră, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, la începutul dezvoltării burgheziei române. Firava burghezie română de atunci a avut nevoie de o tutelă, adică de o „forță centrală” care a trebuit să se formeze în afara cadrului constituțional, cu alte cuvinte, ea nu era rezultatul exprimării libere a întregii națiuni.

Forma embrionară a oligarhiei din acel timp a constituit-o un grup liberal revoluționar care și-a asumat sarcina de a

„îngropa” vechiul regim agrar din Evul Mediu românesc și a pune bazele României moderne. În acest scop, oligarhia românească a urmărit două obiective principale:

1. Crearea unui capitalism românesc național care să ne elibereze de tutela finanței străine,

2. Dezvoltarea unei producții naționale capabile a satisface nevoile interne și a ne emancipa de piața străină.

Realizarea acestor două obiective a generat „independența noastră economică”, fără de care nu poate exista independența politică.

În concluzie, dezvoltarea oligarhiei române se confundă cu dezvoltarea capitalismului și implicit a României moderne.

Cititorul atent va observa, poate, că n-am folosit nicăieri, în acest text, cuvântul „democrație”. De ce? Deoarece „regimul oligarhic”, atunci și acum, prin definiție și metode, nu este democratic! Să-l ascultăm din nou pe Ștefan Zeletin: „O economie orientată de la centru spre periferie, nu se poate împăca cu un regim politic orientat invers (adică democratic, nota mea), de la periferie spre centru, de la voința națională spre aparatul de guvernare, cum cere democrația modernă”. O democrație incipientă s-a instaurat în România după Marea Unire, în urma reformei agrare (cea mai radicală din istoria europeană) și mai ales a reformei electorale. Aceasta, prin universalizarea dreptului de vot, a pus brusc și pe nepregătite masa țărănească în centrul vieții politice românești. Consecințele nu au fost fericite. În mare parte analfabetă, lipsită de educație civică, neorientată în trebuințele statului modern, țărănimea s-a dovedit imatură, ușor manipulabilă. Pe această bază s-a născut politicianismul, acea plagă ivită pe corpul tânăr al democrației noastre. Cei douăzeci de ani, câți numără perioada

De la Eminescu la zilele noastre

interbelică, nu au fost suficienți pentru a elimina această plagă.

A urmat regimul comunist, care ne-a adus în sfârșit, adevărata democrație (nu-i așa?!), cea zisă socialistă, înlăturată de Revoluția din decembrie '89, când, în lipsa unei clase sociale puternice, la conducerea țării s-a instalat o nouă oligarhie. Se aseamănă ea cu vechea oligarhie „burgheză”? Să vedem.

Vechea oligarhie era alcătuită din membri proveniți dintr-un singur partid, cel liberal, partidul „burgheziei”. Desigur, această oligarhie promova interesele sale de „clasă”, dar acestea nu se puteau realiza decât prin modernizarea României. Oligarhia „burgheză” s-a așezat astfel „în sensul” evoluției istorice a societății românești. Huiduielile istoriografiei „marxiste” nu pot anula rolul său „progresist” (ca să folosesc un termen „marxist”). În concluzie, oligarhia „burgheză” a practicat ceea ce am numi un „naționalism constructiv”.

Dacă vechea oligarhie românească a apărut dintr-o necesitate istorică, oligarhia postdecembristă a fost generată de jocurile oculte și aranjamentele unor indivizi grupați în diferite „clanuri”, pe baza unor interese comune. Din cele de mai sus, reiese că structura acestei oligarhii este mafiotă. Ea nu este nici „progresistă”, nici „naționalistă”, ci egoistă. Lupta ei politică se reduce la o „bătăie de cuvinte”, vrednică de pana lui Caragiale. Ea reușește, însă, inducerea în eroare, bulversarea societății românești, divizarea opiniei publice și manipularea cetățenilor României, conform principiului defunctului absolutism habsburgic: „Divide et impera”, împarte (adică dezbină) și stăpânește. Este deviza oricărei guvernări oligarhice.

Despre demagogi și demagogie (I)

De la nașterea sa, democrația a avut „un tovarăș de drum” agresiv, vulgar și gălăgios, care i-a pus mereu piedică: demagogul. Cele două cuvinte — democrație și demagogie — au fost inventate, în același timp, de vechii greci. Ele au reapărut cu o forță mărită în timpul Revoluției franceze, prin gura girondinului Brissot, care l-a denumit pe Marat un „apostol al demagogiei”. De atunci, termenul a făcut o lungă carieră. Demagogii au reușit de fiecare dată să infesteze atmosfera timpului lor, pervertind adevăratele valori umaniste și amenințând democrația.

Care e secretul demagogului? Pe ce se bazează succesul său? Pe un discurs „popular”, zeflemist, alcătuit din „vorbe umflate”, cu evocări mitologice și istorice. Ceea ce știe el să facă cel mai bine este să dea „un bun spectacol”. „Demagogia este un abuz permanent de cuvinte sforăitoare”, spune un sociolog francez. Belșugul de cuvinte prinde forme colorate, care au rostul de a seduce auditoriul. Istoria ne arată că discursul demagogic are o priză mare la un public larg, mai cu seamă în vremuri tulburi. Nu în asemenea vremuri au venit la putere Hitler și Mussolini? Ce spectacol oferea Hitler? Dar Mussolini? (Pe ai noștri nu doresc să-i amintesc). „Nu s-a văzut vreodată un demagog taciturn, el trebuie să exerseze mereu pentru a-și întreține unealta” (cuvântul), remarcă un alt sociolog francez.

O altă observație: demagogul își redactează rareori discursul, el preferă să-l improvizeze. De ce? Improvizația este lipsită de formule pretențioase, subtilități stilistice, efectele căutate ale cuvântului scris. Ea este directă, percutantă, mult mai aptă să capteze mulțimea. Sociologul francez Gustave Le Bon a fost primul care a dovedit că

mulțimile au propriile lor legi psihologice, diferite de cele ale indivizilor care le compun. Mussolini cunoștea acest adevăr: „Pentru a învinge mulțimile trebuie mai întâi să ții bine cont de sentimentele de care sunt animate, să te prefaci că le împărtășești, pentru a încerca să le modifice”, canalizându-le în realizarea scopului dorit. În aceste opinii rezidă arta manipulatorului. Da, demagogul este un abil manipulator. El știe să fie pe gustul unui public larg, de o mai scăzută cultură, mai puțin informat. Folosește calamburul ieftin, vorbele „în doi peri”, chiar metafora vulgară. Prin acest procedeu, el insinuează că este unul „de-al lor”, al celor mulți și pe care îi înțelege, doar „el” îi înțelege. Demagogul vede peste tot „trădători ai patriei și ai intereselor națiunii”. În mod firesc, el se erijează în „salvator” unic.

Este trist pentru noi, românii, că gargara și cuvintele sforăitoare ale demagogilor au încă succes.

(II)

Lumea de mâine, care a început deja în zilele noastre, ne sperie. Procesul de mondializare marchează o deschidere de dimensiuni planetare. El a provocat, după cum era firesc, un recul în fața necunoscutului. Noi, românii, am refuzat întotdeauna aventura în necunoscut. „Ce-i în mână, nu-i minciună”, ne asigură o zicală a noastră. Ce se va întâmpla cu statele naționale? Pe acest fond apar „profeții”, adică demagogii care trag un semnal de alarmă.

Împotrivirea la această deschidere nemaîntâlnită în istorie nu ne aparține numai nouă. Ea a dat naștere pretutindeni unei „specii” politice de o virulență cvasiisterică: demagogul ultranaționalist și xenofob. Francezii îl au pe Le Pen, noi îl avem pe C.V. Tudor.

Corneliu Vadim Tudor

De la Eminescu la zilele noastre

Ce îi unește pe acești ultranaționalisti? Ideea unui „sistem închis”. Ei nu operează cu argumente raționale, ci fixează postulate, adică principii care nu au nevoie de demonstrație. „Magister dixit” (A spus-o magistrul). Unul din postulatele cele mai uzitate îl constituie pericolul pe care îl reprezintă străinul, în cazul unui „sistem deschis”. „Suntem invadați de străini — spune Le Pen. Alungați imigranții și totul va fi în regulă.” Când e vorba de economie, sănătate publică, educație națională, agricultură, etc., vinovați de eșecurile în aceste domenii sunt doar străinii, în special evreii: „se cunoaște rolul jucat de Internaționala evreiască în crearea spiritului antinațional.”

Discursul lui Le Pen poate fi rostit în aceeași termeni de românul C.V. Tudor, cu un adaos indigen: pericolul maghiar. Tot ce nu se încadrează în acest tip de discurs este respins cu brutalitate, pe un ton vehement. Vocea lui C.V. Tudor la televizor te asurzește. El flutură în față fel de fel de hârtii, pretinse „documente”, conținând date, cifre, informații „demascatoare” (de unde le are? Moștenire de la bunica?!) ce nu pot fi respinse. Orice demagog ultranaționalist este convins că deține un adevăr absolut. Nimic nu poate pătrunde într-un „sistem închis”. „Eu spun cu voce tare ceea ce alții spun pe șoptite”, declară Le Pen, cu fiecare ocazie. Glasul de tunet al demagogului ultranaționalist trece dincolo de pragul rațional, atinge straturile adânci ale ființei, stârnește emoții, reacții, resentimente, teamă, ură. Tactica de a dramatiza are succes sigur. Cum să nu te revolți când auzi că „ungurii vreau Ardealul, că suntem victimele unei conjurații universale”? Demagogul provoacă un șoc emotiv care trezește instinctul nostru de conservare. De ce numai el spune adevărul?

Fiindcă e patriot sincer, ceilalți oameni politici sunt complicitii celor care ne vreau răul.

Am trăit 45 de ani într-un „sistem închis”. Încercăm acum să ieșim din acest sistem, care ne-a ținut în afara evoluției normale a lumii libere. Dar, demagogii ultra-naționaliști stau de strajă, asemenea acelei Casandre din mitologie, care îi avertiza pe vechii greci, că erau pândiți de mari nenorociri.

Ideea care ucide

Ce a însemnat nazismul? Moartea! Ce a însemnat comunismul? Moartea! Milioane de oameni uciși pentru o idee. Da, există idei careucid. Și culmea ironiei, idei care promit fericirea pe pământ prin... moartea!

Ambele idei care au zguduit Europa în secolul al XX-lea s-au măscut pe acest continent. Au fost născocite de două mari popoare ale Europei, germanii și rușii. Două mari popoare creatoare ale unor mari culturi. Spiritul și moartea, o ciudată ecuație. Au murit milioane de oameni prin aplicarea celor două idei, alte milioane au crezut în ele și le-au urmat, într-un fel de delir colectiv. Amândouă au vizat solidaritatea tuturor oamenilor de pe planetă, în numele unui ideal pretins nobil. Amândouă au reușit contrariul. Oamenii au devenit o masă inertă la discreția unor dictatori. Ce înseamnă un dictator? Un ins care deține puterea absolută. Dictatorul autentic nu are în jurul său consilieri sau colaboratori, ci numai executanți. El cere acestora supunere oarbă și ascultare deplină. Nu suportă oamenii cu idei și opinii proprii. Pe aceștia îi îndepărtează cu brutalitate. Dictatorul nu iubește oamenii, de aceea îi poate sacrifica cu ușurință și nepăsare. În consecință, el nu slujește poporul, ci pune poporul în serviciul său. Încredințat de

Stalin și Hitler

unicitatea sa, dictatorul pretinde un cult cvazireligios al persoanei sale. „Cultul personalității — scria Hitler — este cea mai bună formă de guvernare.” Stalin a reușit să impună partidului și poporului voința sa, înainte de toate, prin exacerbarea cultului personalității. (Din nefericire, am cunoscut și noi, românii, acest cult și efectele sale). „Pentru milioane de oameni — scria Ilya Ehrenburg — Stalin se transformase într-un semizeu mitic, toți îi repetau numele cu emoție (am avut și noi această exaltare), credeau că doar el poate salva statul sovietic de invazie și distrămăre”. „Cultul lui Stalin — spune Roy Medvedev — nu numai camufla ilegalitățile și greșelile săvârșite de el, ci și justifica dinainte noi crime” („Despre Stalin și stalinism”). Dictatorul reușește cea mai uluitoare performanță umană, să răspândești frică, teroare și moarte și totodată să fii iubit de mulțimile care suportă aceste orori. Câți ruși n-au plâns la moartea celui pe care l-au numit „Tătucul” lor! Noi nu recunoaștem — nu vrem să recunoaștem — că sub Ceaușescu nu mai gândeam cu capul nostru, devenisem niște „acefali”. Aveam cine să gândească pentru noi, nu-i așa? De fapt, gândirea liberă este o povară, pentru ce să suferi acest chin? „Popoarele puternice nu fac apel la dictator, ele îl combat”, spune Emil Ludwig, renumitul biograf al dictatorilor („Dirigeants de l'Europe”). În existența sa de 200 de ani, poporul american n-a cunoscut dictatura.

Comunismul a apărut în Rusia, țara pe care Marx o considera cea mai înapoiată din Europa, iar nu în Anglia (cum prevedea el), țara cu o industrie mare și proletariat puternic. Hitler a venit la putere într-o Germanie obosită și sufocată sub greutatea sumelor enorme, insuportabile, impuse de învingători (o mare prostie a acestora), ca preț al daunelor produse de germani, în război. Poporul ger-

man a avut nevoie de un salvator. Din nefericire, acesta a fost Hitler.

În perspectivă istorică, nazismul și comunismul constituie ceea ce putem numi „experiențe — limită”, nec plus ultra, adică de la ele mai departe nu se poate să înaintezi. În urma lor, se pare că Europa, continentul care le-a zămislit, a încetat să fie „laboratorul” în care se produceau marile idei înnoitoare, cele care prefațau viitorul popoarelor. Acum — ne place, nu ne place — acest „laborator” s-a deplasat dincolo de ocean, fiind preluat de un popor tânăr, viguros și înzestrat cu energie creatoare.

Dar, dacă nazismul și comunismul au fost învinși, a dispărut oare și ideea unui „paradis terestru”? Vor înceta oamenii să viseze o societate perfectă, în care toți să fie fericiți, așa cum au promis nazismul și comunismul?

Nu, oamenii vor visa mereu, dar să nu uităm că „Somnul rațiunii naște monștri”!

Cum se va scrie istoria?

Ce și cum va scrie istoricul de mâine despre comunismul din România? „Pe ce se va baza?” — vorba lui Moromete din cunoscutul roman al lui Marin Preda. Desigur, va recurge la documente, așa cum procedează orice istoric serios. Și ce va găsi el în documentele întocmite — era să anticipez și să zic „plăsmuite” — în acea epocă nu prea îndepărtată? Va avea la îndemână (oare?) un număr inapreciabil de file cuprinzând „informări” despre „sarcinile de plan” îndeplinite cu zeci de zile înainte de termen, performanță care a fost posibilă prin „avântul” și „mobilizarea” tuturor oamenilor muncii sub conducerea înțeleaptă a Partidului. Toate datele și evenimentele erau „ajustate” în presa vremii, aflată și ea sub aceeași „îndru-

mare". De la raion, la regiune și de aici până „sus”, cifrele erau „umflate” treptat pentru ca, în final, secretarul general al Partidului să prezinte în congrese, în fața mulțimii de „aplaudaci” entuziaști, un raport strălucit care marca pașii neobosiți ai tuturor cetățenilor patriei noastre, spre culmile cele mai înalte ale socialismului. Apărea astfel imaginea unei Româнии dinamice și prospere, cu o populație fericită, atașată cu tot sufletul de politica unui partid preocupat exclusiv de satisfacerea tuturor trebuințelor și împlinirii idealurilor de veacuri ale românilor. S-a creat un „imperiu de hârtie”, construit pe minciună. Din păcate, mulți, foarte mulți români au crezut în el. „Mortarul” care a legat „pietrele” fundamentului acestui imperiu a fost alcătuit din teroare și crimă, acoperite legal de cea mai „dreaptă” justiție. Ce se poate extrage din dosarele care cuprind rezultatele anchetelor securității, efectuate prin torturi inimaginabile?

Desigur, vom afla „mărturisirile” și „recunoașterea” faptelor dușmănoase ale acuzațiilor, pe baza cărora s-au pronunțat sentințele. Iată părerea lui Belu Zilber, comunistul încarcerat 17 ani într-o închisoare comunistă: „Cine va studia peste o sută de ani Mont Blanc-ul de dosare lăsat de socialism va fi îngrozit de monștrii creați pe hârtie, în acea epocă. Și va exclama: „Ce bine au făcut că iau executat! Altfel nu s-ar fi putut construi socialismul!” În ceea ce mă privește, nu trebuie să aștept o sută de ani, pentru a afla o asemenea părere, pe care am auzit-o atunci, în acea vreme, din gura unei țărănci din satul meu: „Or fi făcut ei ceva, nu i-au dus (la canal, nota mea) degeaba, că doară nu-s bolânzi!”. Nu, nu erau bolânzi, știau foarte bine ce voiau să obțină de la cel anchetat. Belu Zilber și-a dat seama de la început că i se atribuisse un rol într-o piesă de

teatru, dar nu știa care. Cunosând stenogramele proceselor de la Moscova (1936- 1938) ale lui Buharin, Zinoviev și Kamenev, precum și acuzațiile pe care și le-au adus ei înșiși, Belu Zilber a procedat la fel: „Am scris o declarație despre legăturile mele cu troțkiștii, buhariniștii și serviciile hitleristo-japoneze de spionaj.” Un fel de roman s.f.! Indignarea anchetatorului a fost cumplită: „Mie să nu-mi vii cu din astea! Să ne spui crimele pe care le-ai făcut aici (în România, nota mea) cu Pătrășcanu și ceilalți!” Și până la urmă, anchetatorul a obținut ceea ce a vrut! Iată sentința lui Lucrețiu Pătrășcanu: „Tribunalul Suprem al R.P.R. a stabilit că acuzatul Lucrețiu Pătrășcanu se face vinovat de trădare de patrie, de acțiune de paralizare a forțelor patriotice împotriva fascismului, de organizarea unui grup complotist contrarevoluționar și antistatal, în scopul acapărării puterii și restabilirii regimului burghezo-moșieresc și a dominației imperialiste asupra României.

Tribunalul Suprem al R.P.R. hotărăște: Condamnă pe Lucrețiu Pătrășcanu la pedeapsa cu moartea.” (Scînteia, 18 aprilie 1954). Noaptea următoare, Lucrețiu Pătrășcanu a fost executat după modelul K.G.B.-ului: un glonț în ceafă. Citind dosarele anchetei lui Lucrețiu Pătrășcanu (circa 50 000 de pagini!) vom putea spune că fostul lider comunist a fost împușcat pe nedrept, că n-a fost respectată procedura legală? „Prima mare industrie socialistă a fost aceea a producției de dosare”, ne asigură Belu Zilber. Cum se vor descurca istoricii de mâine, în acest noian imens de dosare? După părerea mea, nicio speranță. Probabil vor fi nevoiți și ei să scrie niște romane s.f.

Spiritul românesc - în loc de încheiere

Ceea ce mi s-a părut în cel mai înalt grad caracteristic pentru spiritul românesc, încă de la începutul epocii moderne, este o dublă tendință de deschidere și în același timp de închidere în sine. Ciocnirea dintre cele două tendințe a fost atât de puternică încât am avut nevoie de o mult prea mare cantitate de energie consumată, pentru un randament minim. Între cele două tendințe contrare ce au funcționat ca teză și antiteză într-un proces istoric, nu am reușit decât de puține ori să realizăm o sinteză convingătoare. De prea multe ori am consemnat doar o măcinare în gol. Mircea Eliade vorbea cu entuziasm despre bipolaritatea culturii noastre, susținând că între cei doi poli opuși s-a creat o tensiune din care s-au născut opere mari și reprezentative. Da și nu, pentru că întotdeauna forțele care încercau o deschidere erau contrabalansate, uneori până la anulare de cele care căutau să impună o închidere.

Europenism sau autohtonism, liberalism sau conservatorism, industrialism sau agrarianism, modernism sau tradiționalism, nu au fost doar niște teme de dezbatere teoretică, ci răspunsuri care corespund celor două tendințe fundamentale ale spiritului nostru. Din pricina caracterului antagonic al celor două tendințe, pașii noștri pe calea progresului au fost totdeauna timizi. Ne-am lăsat stăpâniți de o prudență uneori de-a dreptul paralizantă. Cum se zice, am lăsat mereu pe alții să ne-o ia înainte. Am măsurat totul cu jumătăți de măsură. De aceea am avut mereu un sentiment dureros al neîmplinirii. Nu cunosc niște cuvinte mai potrivite pentru a defini această manifestare simultană a forțelor deschiderii cu cele ale închiderii ca celebra replică a unui erou caragialean: „Ori să se revizuiască, pri-

mesc, dar să nu se schimbe nimic, ori să nu se revizuiască, dar atunci să se schimbe, pe ici, pe colo." Totul ni se datorează acestei pendulări nerodnice dintre deschidere și închidere. Ceaușismul însuși n-a fost altceva decât o falsă deschidere (imaginată de vizitele lui Ceaușescu pe întregul mapamond) pe fondul unei închideri de tip medieval. Regimul autarhic creat de Ceaușescu ne aparține. Tendința lui de închidere a obloanelor către lume ne vine din noi înșine. După două decenii de la Revoluția din decembrie 1989, ne aflăm în același punct, ba vrem, ba nu vrem să fim în Europa. Considerăm Europa când un paradis, la ale cărui bunătăți jinduim din tot sufletul, când o urâm din tot sufletul. Ne întoarcem spre imaginea ideală a unei Româнии pe care o opunem Occidentului. Supralicităm valorile autohtone și denigrăm pe cele europene. Răspundem necesității de deschidere spre lumea de mâine, retransându-ne într-o istorie națională, selectată și ajustată. Spiritul nostru continuă să balanseze între un complex de inferioritate și unul de superioritate. Cultivăm mitul dacic al ostentației și excesului și mult mai puțin pe cel roman al ordinii și dreptei măsurii. Tânjim după universalism, dar ne scufundăm cu plăcere și orgoliu într-un provincialism semioriental. Simultaneitatea lui „DA” și „NU” din spiritul nostru ne face indeciși. Din această pricină credem că avem o situație și misiune specială între Occident și Orient. Nu întâmplător oamenii noștri politici au vorbit despre soluții „originale”. În fond, nu vrem să adoptăm structurile occidentale, dar nici pe cele răsăritene. Pedalăm pe unicitatea noastră, într-un moment istoric care este — ne place sau nu ne place — supranațional și mondial.

Acest moment reclamă o relansare a forțelor noastre spirituale pozitive. Vom putea anihila forțele negative, care

se opun largilor deschideri pe care le va opera mileniul nostru? Cu alte cuvinte, vom reuși să ne învingem pe noi înșine? Aceasta este întrebarea. Răspunsul îl va da Bunul Dumnezeu al istoriei.

CUPRINS

NAȚIONALISMUL ROMÂNESC

Două tipuri de naționalism.....	5
Un naționalism aparte.....	7
Eminescu, azi.....	10
Naționalismul lui Eminescu.....	13
Eminescu și „chestiunea israelită”.....	18
Eminescu despre românii ardeleni.....	25
Eminescu despre Basarabia.....	31
Eminescu despre Rusia.....	33
Eminescu și Occidentul.....	35
Posteritatea lui Eminescu.....	38
Naționalismul integral.....	42
Mișcarea Legionară.....	46
Intelctualii.....	49
Retorica legionară.....	53
Fascism, nazism, legionarism.....	55
Național-comunismul românesc.....	58

PRIVINDU-NE ÎN OGLINDĂ

Noi despre noi.....	63
Alții despre noi.....	65
De la arhaic la modern.....	70
Modernizare târzie prin violență.....	76
Folclorismul și modernitatea.....	79

ZILELE FATIDICE

10 Mai - un adevăr ce trebuie spus.....	81
---	----

1 Decembrie 1918.....	84
23 august 1944.....	86
6 martie 1945.....	90

REMINISCENȚA MENTALĂ

Miturile noastre istorice.....	93
Mentalități păguboase.....	100
Mitteleuropa.....	107

MINORITARI ȘI CETĂȚENI

Despre secul și țara secullor.....	109
Ce vor maghiarii?.....	114
Totuși, e prea mult!.....	116

TIMPUL PREZENT

Ideea Imperială.....	119
Mondializare și antiamericanism.....	121
Noi și mondializarea.....	125
Mondializarea și identitățile naționale...127	
Cele două Români.....	130
De la țarii ruși	
la secretarii generali ai PCR.....	135
Voievozi, regi, președinți.....	140
Președintele și democrația.....	143
Ion Iliescu și perestroika.....	146
Teoria conspirației.....	150
Considerații târzii.....	153
Nostalgii ciudate.....	157
Regimul oligarhic, ieri și azi.....	159
Despre demagogi și demagogie.....	162
Ideea care ucide.....	166
Cum se va scrie istoria?.....	169
Spiritul românesc - în loc de închelere..172	

**Biblioteca Județeană
"A.D. Xenopol" Arad**

www.bibliotecaarad.ro

761931

ISBN 0978-606-627-027-4